

Vold og voldtekt i Norge

En nasjonal forekomststudie av vold i et
livsløpsperspektiv

Siri Thoresen og Ole Kristian Hjemdal (red)

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) er et selskap under Unirand AS som er heleid av Universitetet i Oslo. NKVTS består av tidligere Psykososialt senter for flyktninger, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn og deler av Kontoret for katastrofepsykiatri.

Formålet med senteret er:

Å utvikle, vedlikeholde og spre kompetanse og kunnskap som kan bidra til:

- Å redusere helsemessige og sosiale konsekvenser av vold og traumatisk stress
- Å forebygge vold og traumatisk stress

Senterets oppgaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning.

Bak opprettelsen av senteret står:

Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Forsvarsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

ISBN (trykk)

ISBN (PDF)

ISSN

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonal kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no

Forord

Denne rapporten bygger på data fra undersøkelsen «Trygghet, vold og livskvalitet i Norge». Undersøkelsen er en landsomfattende intervjuundersøkelse av norske menns og kvinners opplevelse av trygghet, vold, trakassering, trusler, tap og andre alvorlige hendelser. Undersøkelsen kartlegger også hvordan dette har sammenheng med livskvalitet og helse.

Undersøkelsen inngår som en del av Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008 – 2011 «Vendepunkt», og er finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet.

En rekke medarbeidere ved NKVTS har deltatt i arbeidet med å planlegge, forberede og gjennomføre undersøkelsen. Siri Thoresen, Ole Kristian Hjemdal, Grete Dyb og Line Schau laget den opprinnelige prosjektbeskrivelsen. Helene Aakvaag og Hilde Pape deltok i den videre utviklingen av prosjektet og utformingen av det endelige intervjueskjemaet. Dag Ellingsen var i store deler av utviklingsfasen og under selve intervjuperioden engasjert som prosjektleder via Oxford Research. Tore Wentzel-Larsen har medvirket til den metodiske utviklingen av undersøkelsen og i bearbeiding og analyser av data, Mia Cathrine Myhre har deltatt i analyse og utskrivning av rapporten, og Ida Kathrine Holth har i slutfasen fungert som prosjektkoordinator.

Rapporten er skrevet av Siri Thoresen, Ole Kristian Hjemdal, Mia Cathrine Myhre, Ida Kathrine Holth og Tore Wentzel-Larsen, med de to førstnevnte som redaktører.

Takk til hyggelige og kunnskapsrike kollegaer ved NKVTS som har lest gjennom manuskriptet og gitt oss råd og tips, blant annet Helene Flood Aakvaag, Anja Kruse, Dag Ellingsen, Bente Lømo, Per-Olof Michel, Lise Stene, Carolina Øverlien, Inger Elise Birkeland og Arnfinn Jomar Andersen.

Undersøkelsen er gjennomført i samarbeid med Ipsos MMI som har stått for telefonintervjuene. Prosjektansvarlig ved Ipsos MMI har vært Kristin Rogge Pran. Dette er første gang en slik undersøkelse med så vanskelige og følsomme tema har vært gjennomført som telefonintervju i Norge. En varm takk til alle intervjuerne for en stor innsats. Aller viktigst, takk til alle som har latt seg intervju for deres åpenhet og vilje til å dele sine erfaringer.

NKVTS, januar 2014

Ole Kristian Hjemdal
Prosjektleder

Innhold

Forord	3
Innhold	5
Tabelloversikt	8
Figuroversikt	12
Sammendrag	13
Summary	20
Del I: Bakgrunn og forutsetninger	28
1 Innledning	29
1.1 Oppdraget	29
1.2 Rapportens struktur	30
2 Bakgrunn og problemstillinger	31
2.1 Definisjoner og begrepsavklaringer	31
2.1.1 Begrepet «vold»	31
2.1.2 Om seksuelle overgrep og voldtektsbegrepet	32
2.1.3 Nære relasjoner	33
2.2 Norsk forskning på vold i nære relasjoner	33
2.3 Forskning fra andre land	36
2.4 Vold, overgrep og helse	39
2.5 Formålet med studien	40
3 Data og metode	41
3.1 Fremgangsmåte og deltakere	41
3.2 Intervjuguiden	42
3.3 Etske problemstillinger	46
3.4 Statistiske metoder	47
4 Utvalget i undersøkelsen – frafall, svarprosent og representativitet	48
4.1 Utvalget	48
4.2 Frafall	48
4.3 Representativitet	51
Del II: Resultater	55
5 Vold og overgrep i barndommen	56
5.1 Fysisk og psykologisk vold i barndom	56
5.1.1 Alder: Fysisk vold i barndommen	57

5.1.2	Voldsutøvers kjønn	58
5.2	Vold mellom foreldre/foresatte	59
5.3	Seksuelle overgrep i barndom	59
5.3.1	Alder	61
5.3.2	Relasjon til overgriper	61
5.4	Karakteristika ved vold og overgrep i barndom	63
5.5	Utsatthet for flere typer hendelser	65
5.6	Vold og overgrep i ulike alderskohorter	67
6	Vold og overgrep som voksen	69
6.1	Mindre alvorlig fysisk vold siste 12 måneder.	69
6.1.1	Relasjon - mindre alvorlig vold	70
6.2	Alvorlig vold etter fylte 18 år	72
6.2.1	Relasjon - Alvorlig vold	73
6.2.2	Karakteristikker ved hendelsene	74
6.3	Partnervold	76
6.3.1	Mindre alvorlig vold fra partner eller tidligere partner	76
6.3.2	Alvorlig vold fra partner	78
6.3.3	Samlet partnervold	78
6.3.4	Partnervold og kontrollerende atferd	79
6.4	Seksuelle overgrep livstid	82
6.4.1	Relasjon til overgriper	83
6.4.2	Karakteristikker ved hendelsene	84
6.4.3	Alder ved voldtekt	85
6.5	Utsatthet for flere typer overgrep	86
6.6	Stalking (ufrivillig forfølgelse eller	87
6.7	overvåkning)	87
6.8	Fra barn til voksen	89
7	Voldsutsatthet, demografi og psykisk helse	92
7.1	Voldsutsatthet og demografi	92
7.2	Voldsutsatthet og psykisk helse	94
8	Erfaringer med rettsapparat	97
8.1	Kvinner og voldtekt	97
8.2	Menn og voldtekt	98
8.3	Kvinner og alvorlig vold	99
8.4	Menn og alvorlig vold	100
Del III:	Drøfting og oppsummering	102
9	Diskusjon	103

9.1	Forekomst av voldtekt	103
9.1.1	Voldtekt, kjønn og relasjon til overgriper	104
9.1.2	Voldtekt: Ingen reduksjon over tid?	105
9.1.3	Hva kjennetegner voldtektene?	106
9.1.4	Seksuelle overgrep mot barn	107
9.2	Vold fra foresatte i barndommen	110
9.3	Multiviktimisering	114
9.3.1	Fra barn til voksen	114
9.4	Partnervold	116
9.5	Den skjulte volden?/Kontakt med rettsapparat og helsevesen	119
9.6	Vold, voldtekt og psykisk helse	122
9.7	Vold og nære relasjoner	124
9.8	Vold og kjønn	125
10	Styrker og begrensninger ved studien	127
11	Veien videre: Kunnskapsbehov	130
11.1	Forekomst av vold og seksuelle overgrep og endringer over tid	130
11.2	Forekomst av vold og seksuelle overgrep i grupper som er vanskelige å nå og grupper som potensielt kan være særlig utsatt	131
11.3	Hvordan forstå fenomenene?	131
11.4	Voldsutøvere	132
11.5	Konsekvenser av vold og seksuelle overgrep	132
11.6	Kartlegging av udekkede behov.	133
	Litteratur	135
	Vedlegg 1:	144
	Vedlegg 2:	145

Tabelloversikt

Tabell 4.1 Kjønnfordeling i utvalget.....	51
Tabell 4.2 Utdanningsnivå i undersøkelsen og befolkningen som helhet	53
Tabell 4.3 Inntektsnivå (husholdningsinntekt) i undersøkelsen og i befolkningen som helhet, andeler av befolkningen	54
Tabell 5.1 Forekomst av mindre alvorlig vold, alvorlig vold og psykologisk vold fra foreldre/foresatte blant menn og kvinner fram til fylte 18 år	57
Tabell 5.2 Alder ved (første gang) fysisk vold fra foreldre/foresatte før fylte 18 år. Mindre alvorlig og alvorlig vold sammenslått. Andeler av alle utsatte for vold fra foreldre.....	58
Tabell 5.3 Utøvers kjønn for jenter og gutter utsatt for mindre alvorlig og alvorlig vold.....	58
Tabell 5.4 Vold mellom foreldre/foresatte fram til fylte 18 år	59
Tabell 5.5 Forekomst av seksuelle overgrep før fylte 18 år	60
Tabell 5.6 Seksuelle overgrep hos kvinner før 18 år: Antall personer som rapporterer ulike relasjoner til overgriper	62
Tabell 5.7 Seksuelle overgrep hos menn før 18 år. Antall personer som rapporterer ulike relasjoner til overgriper.	63
Tabell 5.8 Karakteristika ved vold og overgrep før 18 år hos kvinner.....	64
Tabell 5.9 Karakteristika ved vold og overgrep før 18 år hos menn	64
Tabell 5.10 Antall rapporterte kategorier av vold og overgrep i barndom av følgende kategorier (0-5): Seksuell omgang før 13 år med en minst fem år eldre person, voldtekt før 18 år, alvorlig vold fra foresatte, vitne til vold mellom foresatte og psykologisk vold fra foresatte.....	66

Tabell 5.11 Sammenheng mellom ulike former for vold i barndom for kvinner og menn, og oddsforhold (OR) for forskjellen mellom utsatte og ikke-utsatte.	66
Tabell 5.12 Sammenheng mellom ulike former for vold i barndom og seksuelle overgrep i barndom for kvinner, samt Oddsforhold for forskjellen mellom utsatte og ikke-utsatte.	67
Tabell 5.13 Vold i ulike alderskohorter	68
Tabell 5.14 Seksuelle overgrep i ulike alderskohorter.....	68
Tabell 6.1 Mindre alvorlig vold siste år.....	69
Tabell 6.2 Mindre alvorlig vold siste år i ulike alderskohorter.....	70
Tabell 6.3 Voldsutsattes og utøvers kjønn ved mindre alvorlig vold siste år	71
Tabell 6.4 Relasjon til utøver(e) ved mindre alvorlig vold siste år.....	71
Tabell 6.5 Alvorlig vold etter fylte 18 år.....	72
Tabell 6.6 Andeler av voldsutsatte fordelt på antall ganger utsatt for ulike typer alvorlig vold.	73
Tabell 6.7 Relasjon til utøver ved alvorlig vold etter fylte 18 år.	74
Tabell 6.8 Alvorlig vold i løpet av livet. Karakteristikk ved hendelsene ^a Andeler av utsatte.....	75
Tabell 6.9 Antall som rapporterer ulike fysiske skader etter alvorlig vold.....	75
Tabell 6.10 Utsatt for mindre alvorlig vold fra partner noen gang	76
Tabell 6.11 Antall ganger utsatt for mindre alvorlig vold fra partner andeler av utsatte	77
Tabell 6.12 Andeler kvinner og menn som noen gang har vært utsatt for mindre alvorlig vold fra partner i ulike alderskohorter.....	77
Tabell 6.13 Fysisk alvorlig vold fra partner noen gang i livet.....	78
Tabell 6.14 Kontrollerende atferd fra partner noen gang	79

Tabell 6.15 Kontrollerende atferd fra partner hos de som noen gang har vært utsatt for alvorlig partner vold	80
Tabell 6.16 Antall typer kontrollatferd hos utsatte for partnervold. Kvinner. N=41681	
Tabell 6.17 Antall typer kontrollatferd hos utsatte for partnervold. Menn. N=360...	81
Tabell 6.18 Seksuelle overgrep i løpet av livet	83
Tabell 6.19 Relasjon til utøver ved voldtekt ved bruk av makt eller trusler om å skade. Antall personer som rapporterer ulike relasjoner til overgriper	84
Tabell 6.20 Voldtekt ved bruk av makt eller trusler i løpet av livet: Karakteristikk ved hendelsene ^a	85
Tabell 6.21 Antall kategorier av alvorlig fysisk vold, alvorlig partnervold og voldtekt ved bruk av makt eller trusler i voksen alder totalt og hos kvinner og menn.....	86
Tabell 6.22 Sammenhengen mellom voldtekt som voksen og alvorlig vold og partnervold blant kvinner	87
Tabell 6.23 Stalking i løpet av livet.....	88
Tabell 6.24 Antall kategorier (0-8) av vold og overgrep i barndom og voksen alder (sammenslått), totalt og for kvinner og menn.	89
Tabell 6.25 Sammenheng mellom utsatthet i barndom og utsatthet i voksen alder for kvinner.....	90
Tabell 6.26 Sammenheng mellom utsatthet for vold og overgrep i barndom og alvorlig vold som voksen for menn.....	91
Tabell 7.1 Alvorlig vold og voldtekt i ulike sivilstandsgrupper	92
Tabell 7.2 Alvorlig vold og voldtekt i ulike utdanningsgrupper	93
Tabell 7.3 Alvorlig vold og voldtekt i forhold til selvopplevd økonomisk situasjon	93
Tabell 7.4 Alvorlig vold og voldtekt ved bruk av makt eller trusler etter bostedsregion.....	94

Tabell 7.5 Gjennomsnittlig skåre for angst/depresjon (HSCL-10) og posttraumatiske reaksjoner (PCL-6) i ulike eksponeringsgrupper.....	96
Tabell 8.1 Anmeldte voldtekter. Kvinner. N = 229	97
Tabell 8.2 Grunner til ikke å anmelde voldtekt. Kvinner.	97
Tabell 8.3 Etterforskede, rettetførte og pådømte voldtektssaker. Kvinner. N = 40	98
Tabell 8.4 Anmeldte grove voldssaker. Kvinner	99
Tabell 8.5 Etterforskede, rettetførte og pådømte saker. Grov vold Kvinner.....	100
Tabell 8.6 Anmeldte grove voldssaker. Menn.....	100

Figuroversikt

Figur 2.1 WHO's oversikt over ulike voldsformer(WHO, 2002a)	32
<i>Figur 4.1 Flowchart for undersøkelsen</i>	50

Sammendrag

Bakgrunn

Vold i nære relasjoner er en belastning for individet og et problem for samfunnet. Bruk av vold er i strid med norsk lov, og et angrep på grunnleggende menneskerettigheter. Både fysisk vold, seksuell vold og psykologisk vold har helsemessige, sosiale og samfunnsøkonomiske konsekvenser. I Stortingsmelding 15 (2012-2013): «Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner - Det handler om å leve» slås det fast at det er behov for mer kunnskap om omfanget av vold i nære relasjoner i Norge (Justis- og beredskapsdepartementet, 2013b).

I « Vendepunkt - Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008 – 2011» (Justis- og politidepartementet, 2007) fikk Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i oppdrag å gjennomføre en landsomfattende omfangsstudie av vold mot barn og voksne i nære relasjoner og seksuelle overgrep. I denne rapporten presenteres resultatene av denne undersøkelsen. Studien er godkjent av Regional komité for medisinsk forskningsetikk.

Metode

Denne studien er en tverrsnittundersøkelse av norske menn og kvinner i alderen 18 til 75 år. Deltakere ble intervjuet på telefon, og datainnsamlingen foregikk i andre kvartal 2013. I alt 2435 kvinner og 2092 menn har deltatt. Totalt deltok 42,9 % av dem vi fikk tak i på telefon. Svarprosenten var 45,0 % for kvinner og 40,8 % for menn. Telefonintervjuet inneholder konkrete og detaljerte spørsmål om vold og overgrep i barndommen, vold og overgrep i voksen alder, samt psykisk helse og sosiodemografiske forhold.

Telefonintervju som metode ble valgt fordi denne fremgangsmåten gir mulighet til mange tilpassede oppfølgingsspørsmål for voldsutsatte. Vi benyttet direkte og konkrete spørsmål, som er den anbefalte standarden i forskning på alle temaer, også vold og seksuelle overgrep. Telefonintervju har vært brukt som metode i slike studier i andre land i mange år. IPSOS MMI gjennomførte telefonintervjuene. Resultatene viser at over 90 % av våre deltakere sa ja til å bli kontaktet igjen, og det var ingen forskjell mellom volds- og overgrepsutsatte og ikke-utsatte. Dette indikerer at fremgangsmåten var akseptabel. Allikevel er det et behov for ivaretagelse av

enkelpersoner som kan ha behov for støtte etter telefonintervjuet. Som i studier fra andre land var det også i denne undersøkelsen få personer som trenger en slik oppfølging, men for disse personene er det viktig at et hjelpetiltak er på plass. I denne studien ble det gjort en avtale med Senter for Stress- og Traume psykologi i Oslo, som telefonintervjuerne hos IPSOS MMI henviste til etter nærmere spesifisering.

Resultater

Seksuelle overgrep

Voldtekt

- Forekomsten av voldtekt noen gang i løpet av livet var 9,4 % hos kvinner og 1,1 % hos menn.
- Halvparten (49 %) av kvinnene som rapporterte voldtekt hadde opplevd voldtekt før fylte 18 år
- Det var ingen indikasjoner på at voldtekt mot unge kvinner har gått ned over tid. Like mange yngre som eldre kvinner rapporterte voldtekt før fylte 18 år.
- Av de kvinnene som opplevde voldtekt var mange (44 %) redd for å bli alvorlig skadet eller drept, og mange fikk fysiske skader (29 %).
- Få kvinner utsatt for voldtekt var til medisinsk undersøkelse eller behandling den første tiden etterpå (11 %). Nesten en tredjedel (29 %) hadde aldri fortalt om voldtekten til noen andre.

Seksuell kontakt før fylte 13 år

Denne undersøkelsen inneholdt spørsmål om *seksuell kontakt* før fylte 13 år med en minst fem år eldre person. Vi kaller det *seksuell omgang* når den seksuelle kontakten innebar forsøkt eller gjennomført inntrengning i skjeden, oralsex eller analsex.

- Blant våre respondenter hadde 10,2 % kvinner og 3,5 % menn opplevd *seksuell kontakt* før fylte 13 år
- 4,0 % kvinner og 1,5 % menn hadde opplevd *seksuell omgang* før fylte 13 år
- Median alder for seksuell omgang før 13 år var 8 år.

- En av fire hadde aldri fortalt det til noen.

Seksuelle overgrep: Relasjon til overgriper

- Seksuelle overgrep mot kvinner ble utført nesten utelukkende av menn. Også overgrep mot menn ble stort sett utført av menn.
- De aller fleste kjente overgriperen.
- Både voldtekt og seksuell omgang før 13 år skjedde i mange forskjellige relasjoner.
- De største gruppene av overgripere når det gjaldt *voldtekt* var venner, bekjente, nabo, kollega og kjæreste/partner eller tidligere kjæreste/partner. For *seksuell omgang før 13 år* var de viktigste gruppene av overgripere naboer, andre kjente voksne, familie og slekt annet enn foresatte.

Andre seksuelle overgrep

- Undersøkelsen inkluderer også spørsmål om
 - a) beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt eller trusler om å skade,
 - b) rusrelaterte overgrep, c) press til seksuelle handlinger og d) andre seksuelle krenkelser og overgrep.
- 25,4 % kvinner og 8,8 % menn rapporterte minst én av disse fire typene «andre» seksuelle overgrep.

Til sammen rapporterte en tredjedel (33,6 %) av kvinnene og en tiendedel (11,3 %) av mennene at de hadde opplevd noen form for seksuelt overgrep i løpet av livet (seksuell kontakt før 13 år, voldtekt, beføling ved bruk av makt eller trusler, rusrelaterte overgrep, press til seksuelle handlinger og/eller andre seksuelle krenkelser og overgrep).

Vold fra foresatte i barndommen

Forekomst av vold fra foresatte i barndommen

- Flere menn (33,0 %) enn kvinner (27,7 %) hadde opplevd mindre alvorlig fysisk vold fra foresatte i barndommen (lugging, klyping, slått med flat hånd).

- Like mange menn (5,1 %) som kvinner (4,9 %) hadde opplevd alvorlig fysisk vold fra foresatte i barndommen (slått med knyttneve, sparket, banket opp).
- Noen flere jenter (15,4 %) enn gutter (11,2 %) opplevde psykologisk vold fra foresatte i barndommen.
- Like mange gutter (10,0 %) som jenter (9,9 %) opplevde fysisk vold mellom foreldrene i barndommen.
- Fysisk vold fra foresatte forekom oftest første gang i barnehage- eller småskolealder.
- Både mødre og fedre utøvde vold mot barn, selv om fedre/mannlige foresatte noe oftere var oppgitt som voldsutøver.
- Det var lavere forekomst av mindre alvorlig vold fra foresatte hos de yngre deltakerne. Denne nedgangen var ikke så klar for alvorlig vold.

Vold i voksen alder

Forekomst av mindre alvorlig og alvorlig fysisk vold

- Omtrent like mange kvinner (5,0 %) som menn (6,0 %) rapporterte mindre alvorlig fysisk vold siste år. Yngre menn og kvinner var mest utsatt.
- Flere menn (45,5 %) enn kvinner (22,5 %) hadde opplevd alvorlig vold minst en gang etter fylte 18 år.
- 13,9 % menn og 11,2 % kvinner hadde opplevd alvorlig vold *der de var redd for å bli alvorlig skadet eller drept* minst en gang etter fylte 18 år.
- Alvorlig vold forekom i mange forskjellige relasjoner. Flere kvinner enn menn opplevde alvorlig vold fra partner/tidligere partner, men mange kvinner opplevde også alvorlig vold fra kunder/pasienter/klienter. Menn var mest utsatt for alvorlig vold fra ukjente og fra venner, bekjente, naboer og kollegaer.

Partnervold

- Like mange menn (16,3 %) som kvinner (14,4 %) rapporterte mindre alvorlig partnervold noen gang i livet (kløpet, klort, lugget eller slått med flat hånd).
- Flere kvinner (8,2 %) enn menn (1,9 %) hadde vært utsatt for alvorlig vold fra partner (sparket, tatt kvelertak på, banket opp).
- To tredjedeler av både kvinner og menn som var utsatt for alvorlig vold fra partner var også utsatt for kontrollerende atferd fra partner.

Stalking (Uønsket og truende personforfølgelse)

- Alle former for stalking ble rapportert hyppigere av kvinner enn av menn.
- 41,7 % kvinner og 30,3 % menn rapporterte noen form for stalking i løpet av livet.

Flere typer vold og overgrep

- Det var stor overlapp mellom de ulike formene for vold i barndommen. For eksempel: Av kvinner som rapporterte fysisk vold fra foresatte i barndommen, oppga 70 % også psykologisk vold fra foresatte. Av kvinner som ikke rapporterte fysisk vold fra foresatte i barndommen oppga 11,5 % psykologisk vold fra foresatte.
- Nær halvparten av de som hadde opplevd alvorlig vold fra foresatte rapporterte også om vold mellom foreldrene/foresatte.
- Det var stor overlapp mellom vold og seksuelle overgrep i barndommen og vold og seksuelle overgrep som voksen. For eksempel: Av kvinner som hadde blitt voldtatt før 18 år, oppga en av tre (31,9 %) også voldtekt som voksen. Av kvinner som ikke hadde opplevd voldtekt før 18 år, oppga en av tjue (5,3 %) voldtekt som voksen.
- Kvinner rapporterte i alt flere volds- og overgrepshendelser enn menn.

Voldsutsatthet og demografiske forhold

- Sivilstand: Både blant menn og kvinner var det høyest forekomst av alvorlig vold og voldtekt blant de som var separert eller skilt på intervju tidspunktet.

- Utdanning: Det var ikke forskjell på forekomsten av alvorlig vold i ulike utdanningsgrupper. For kvinner var det lavere forekomst av voldtekt i høyere utdanningsgrupper.
- Opplevd økonomisk situasjon. Både alvorlig vold og voldtekt forekom oftere hos personer som opplevde at de hadde dårlig økonomi.
- Bostedsfylke: Det var ingen klare geografiske mønstre i forekomsten av vold eller voldtekt verken for kvinner eller menn. Imidlertid hadde denne undersøkelsen kun informasjon om aktuelt bostedsfylke, og ikke om oppvekststed eller tidligere flyttinger.
- Undersøkelsen har lav representasjon av etniske minoritetsgrupper. Vi kan derfor ikke beskrive forskjeller mellom etniske grupper.

Voldsutsatthet og psykisk helse

- Personer utsatt for alvorlig vold og/eller voldtekt rapporterte dårligere psykisk helse enn ikke-utsatte. Dette gjaldt både menn og kvinner.
- Det var en klar sammenheng mellom antallet voldskategorier og psykiske helseproblemer for både menn og kvinner.
- Dette økte nivået av psykiske helseproblemer hos volds- og overgrepsutsatte gjaldt både for angst/depresjon og posttraumatiske reaksjoner.

Erfaringer med rettsapparatet

Kun et mindretall av voldtektssakene var kjent for politiet. Andelen var noe høyere for alvorlig fysisk vold:

- Av de 229 kvinnene som hadde opplevd voldtekt, anmeldte 10,5 % saken selv til politiet. Totalt 17,5 % av sakene var kjent for politiet.
- Av de 24 mennene som hadde opplevd voldtekt, anmeldte 4 personer saken selv til politiet. Totalt fem saker var kjent for politiet.
- Av de 548 kvinnene som hadde opplevd alvorlig vold etter 18 år, anmeldte 26,3 % saken selv til politiet. Totalt 32,5 % av sakene var kjent for politiet.
- Av de 928 mennene som hadde opplevd alvorlig vold etter 18 år, anmeldte 26,0 % saken selv til politiet. Totalt 37,4 % av sakene var kjent for politiet.

Konklusjoner

- Alvorlig fysisk vold og grove seksuelle overgrep rammer en betydelig del av befolkningen i Norge, og starter for mange i tidlig barnealder.
- Kvinner er langt mer utsatt for seksuelle overgrep enn menn. Kvinner har også en større totalbelastning av vold og overgrep. Det er nesten utelukkende menn som utøver seksuelle overgrep.
- Barn opplever ofte flere typer overgrep.
- Personer som var utsatt for fysisk vold eller seksuelle overgrep i barndommen er i mye større grad utsatt for vold og overgrep også som voksen.
- Det var indikasjoner på at det har vært en reduksjon over tid av vold mot barn. Det var ingen indikasjoner på reduksjon av voldtekt av unge kvinner.
- Alvorlig vold og grove seksuelle overgrep varierer med sosioøkonomiske skillelinjer.
- Alvorlig vold og grove seksuelle overgrep henger sammen med psykiske helseproblemer og kan anses som et folkehelseproblem. Særlig gjelder dette for kvinners helse, fordi kvinner utsettes for flere typer volds- og overgrepshendelser enn menn.
- Særlig voldtekt, men også vold, er fremdeles skjult. Det innebærer at få oppsøker helsetjenester, få anmelder forholdene, og en del forteller aldri til noen andre hva de har vært utsatt for.

Summary

Background

Violence in close relationships is a burden to the individual and to society. The use of violence is prohibited by Norwegian law and in conflict with human rights. Physical violence and sexual abuse, as well as psychological violence, have negative consequences in terms of health, social relationships and societal costs.

In the Government's Report no 15 (2012 – 2013) to the Storting (The Norwegian Parliament): «Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner - Det handler om å leve» (Prevention of and fight against violence in close relationships – It's all about living", authors translation) it is concluded that more knowledge is needed about the prevalence of violence in close relationships in Norway.

In the Governmental action plan «Vendepunkt - Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008 – 2011» («Turning point – the Government's plan of action against violence in close relationships 2008 – 2011», authors translation), the Norwegian Center for Violence and Traumatic Stress Studies was given the responsibility to conduct a prevalence study of violence in Norway. This report presents the results of that study. The study was approved by the Regional Committee for Medical and Health Research Ethics.

Methods

This is a cross-sectional study of Norwegian men and women from 18 to 75 years of age. Structured phone interviews were conducted during spring 2013. Altogether, 2435 women and 2092 men participated. Of those we were able to reach by phone, 42.9% accepted participation (45.0% women and 40.8% men). The telephone interview comprised direct and behaviorally specific questions about violence and assault in childhood and adulthood, as well as mental health and sociodemographic information.

Telephone interviewing was chosen partly because this procedure allows for follow-up questions for those who report exposure to violence. Telephone surveys on violence have been performed for several years in other countries, but has until now not been used in Norway. IPSOS MMI conducted the telephone interviews. More than 90% of the study participants were willing to be contacted again, with no significant difference between those exposed to violence and the non-exposed. This indicates that the procedure was acceptable for participants. Nevertheless, a system to take care of individuals who may be in need of support after completing the interview is required. In accordance with studies from other countries, we found that few individuals needed or wanted such assistance, but for those who did need it, a follow-up system is important. In this study, the interviewers referred individuals in need of follow-up to the Center for Stress and Trauma Psychology in Oslo.

Results

Sexual violence

Rape

- The prevalence of lifetime rape was 9.4% in women and 1.1% in men.
- Half (49%) of the women who reported rape had been raped before the age of 18.
- There was no indication that rape of young women had decreased over time. As many young as older women reported rape before the age of 18.
- Many of the women who reported rape had been afraid of being severely injured or killed (44%) or were physically injured (29%).
- Only a few of the women who reported rape had got a medical examination or treatment the first following weeks (11%), and almost a third (29%) had never told anyone about the rape.

Sexual assault before the age of 13

This study included a question about *sexual contact* before the age of 13 with a person at least five years older, and follow-up questions to determine if this sexual contact included intercourse, oral sex or anal sex.

- The prevalence of any *sexual contact* before the age of 13 with a person at least five years older was 10.2% for women and 3.5% for men.

- 4.0% of women and 1.5% of men reported *sexual contact* before the age of 13 that included intercourse, oral sex or anal sex.
- The median age for sexual contact before the age of 13 that included intercourse, oral sex or anal sex was 8 years.
- One out of four of those abused had never told anyone.

Sexual assault: Relation to perpetrator

- The perpetrators of sexual assault against women were almost exclusively male. Most sexual assaults against men were also perpetrated by men.
- The vast majority of victims knew the perpetrator.
- Both rape and sexual assault before the age of 13 occurred in a variety of social relationships.
- The perpetrator of rape was most often a friend, an acquaintance, a neighbor, a colleague, or a current or previous romantic partner. The perpetrator of sexual assault before the age of 13 was most often a neighbor, an acquaintance, or family members other than parents or step parents.

Other sexual assaults

- The study included questions covering lifetime exposure to a) touching of genitalia by use of force or by threatening to harm, b) sexual assault when the person was incapable of consenting or stopping it (intoxicated assault), c) being pressured to sexual acts, and d) other forms of sexual offences or abuse.
- 25.4% women and 8.8% men reported at least one of these four categories of sexual assault/abuse.

Altogether, one third of the women (33.6%) and one tenth of the men (11.3%) reported some form of sexual abuse or assault lifetime (sexual assault before the age of 13, rape, touching of genitalia by use of force or by threatening to harm, intoxicated assault, being pressured to sexual acts, and/or other forms of sexual offences or assaults).

Violence from parents or parental figures in childhood

Prevalence of physical and psychological violence from parents or parental figures in childhood (parents and parental figures are called 'parents' in the following).

- More men (33.0%) than women (27.7%) reported 'less severe' physical violence from parents in childhood (hair pulling, pinching, slapping).
- As many men (5.1%) as women (4.9%) had experienced severe physical violence from parents during childhood (hit with a fist, kicked, beaten up)
- More girls (15.4%) than boys (11.2%) reported psychological violence from parents during childhood.
- As many boys as girls experienced physical violence between parents during childhood (10%).
- Physical violence from parents most often occurred for the first time at preschool or primary school age.
- Both mothers and fathers used physical violence against their children, although fathers were reported somewhat more frequently.
- Older participants reported 'less severe' violence from parents more frequently than did younger participants. This reduction was not as clear for severe physical violence.

Physical violence in adulthood

Prevalence of 'less severe' and severe physical violence

- A similar proportion of women (5.0%) and men (6.0%) reported 'less severe' physical violence the last 12 months (slapping, hair pulling, scratching, pinched hard). Younger men and women were more frequently exposed than older men and women.
- More men (45.5%) than women (22.5%) had experienced severe physical violence at least once after the age of 18 (hit with a fist or an object, kicked, strangled, beaten up, threatened with a weapon, or attacked physically in other ways).

- 13.9% men and 11.2% women had at least once after the age of 18 experienced severe physical violence where they were afraid of being severely injured or killed.
- Severe violence did occur in many different social relationships. More women than men experienced severe violence from a romantic partner or ex-partner, but many women also experienced severe violence from customers, patients, or clients. Men were more often victims of physical violence from strangers, from friends, acquaintances, neighbors, and colleagues.

Physical violence in intimate relationships

- As many men (16.3%) as women (14.4%) reported 'less severe' physical violence from a romantic partner/ex-partner lifetime (pinching, scratching, hair pulling or slapping).
- More women (8.2%) than men (1.9%) had been exposed to severe physical violence from a romantic partner/ex-partner (kicked, strangled, beaten up).
- Two thirds both of male and female victims of severe violence from a partner/ex-partner were also exposed to controlling behavior from a partner or ex-partner.

Stalking

- All types of exposure to stalking behavior were reported more frequently by women compared to men.
- 41.7% women and 30.3% men reported exposure to any type of stalking lifetime.

Exposure to more than one type of violence

- There was a substantial overlap between the various types of violence in childhood. For example: 70% of women who reported physical violence from parents in childhood also reported psychological violence from parents. The corresponding figure for women not exposed to physical violence from parents in childhood was 11.5%.
- Almost half of those who had experienced severe physical violence from parents in childhood also reported physical violence between parents.

- There was a large overlap between physical and/or sexual abuse in childhood and physical and/or sexual abuse in adulthood. For example: One out of three women (31.9%) who were raped before the age of 18, were also raped as adults. Amongst women not raped before the age of 18, only one in twenty (5.3%) reported rape as an adult.
- Women reported overall more violence and abusive events than men.

Exposure to violence and sociodemographic factors

- Marital status: Among both men and women, the highest lifetime prevalence of severe physical violence and rape were found in those who were separated or divorced at the time of the interview.
- Education: The prevalence of severe physical violence did not differ between education levels. Women with a high education had a lower prevalence of rape compared to women with a low education.
- Perceived financial situation. Severe physical violence as well as rape occurred more often with individuals who perceived their financial situation as poor.
- Area of residence: There were no clear geographical patterns in exposure to severe physical violence or rape, neither for women nor for men. Please note that this study only had data on current place of residence.
- Ethnic minorities are underrepresented in the current study. We cannot describe potential differences in violence exposure between ethnic groups due to small numbers.

Exposure to violence and mental health

- Individuals who were exposed to severe violence and/or rape reported more mental health problems compared to those who were not exposed.
- There was a clear dose-response relationship between the number of violence categories experienced and mental health problems for men and women alike.
- The increased level of mental health problems in individuals exposed to violence and abuse was observed both for posttraumatic stress reactions and general mental health problems.

Experiences with the court system

Only a small minority of rape cases were known to the police. The proportion of cases known to the police was somewhat higher for severe physical violence.

- 10.5% of the 229 women who experienced rape, reported the case themselves to the police. In total, 17.5% of the cases were known to the police.
- Four of the 24 men who experienced rape reported the case themselves to the police. In total, five cases were known to the police.
- 26.3% of the 548 women who had experienced severe physical violence after the age of 18 reported the case themselves to the police. In total, 32.5% of the cases were known to the police.
- 26.0% of the 928 men who had experienced severe physical violence after the age of 18 reported the case themselves to the police. In total, 37.4% of the cases were known to the police.

Conclusions

- Severe physical violence and sexual abuse are prevalent in the Norwegian population, and often occur for the first time at an early age.
- Women are far more exposed to sexual abuse than are men. Women also seem to have a heavier total burden of violence and sexual abuse.
- Perpetrators of sexual abuse are almost exclusively men.
- Violence-exposed children are often subject to several different types of abuse.
- Individuals who experienced violence or sexual abuse in their childhood were much more likely also to experience violence or sexual abuse as adults.
- The results indicate a reduction over time in physical violence against children. However, the data did not indicate any reduction over time in rape against young women.
- Physical violence and rape varied with socioeconomic factors.

- Physical violence and rape were associated with mental health problems, and constitute serious public health problems. Physical violence and sexual abuse are probably more important for women's health, because women are exposed to a heavier burden of violence and abuse than are men.
- Rape and physical violence are still hidden. Few seek medical attention, few report the case to the police, and some never tell anyone.

Del I: Bakgrunn og forutsetninger

1 Innledning

Ole Kristian Hjemdal og Ida Kathrine Holth

Vold og seksuelle overgrep er betydelige samfunnsproblemer i Norge. Å utsettes for slike hendelser kan medføre en vesentlig forringelse av helse og livskvalitet for de som rammes. Å bekjempe vold og seksuelle overgrep er derfor en viktig samfunnsoppgave. Dette krever god kunnskap både om hvor utbredt volden er i samfunnet, om hvem som rammes, og om overgrepens konsekvenser. Kunnskap om forekomst av vold og overgrep kan også medvirke til å synliggjøre volden, og dermed gi inspirasjon til at det iverksettes nødvendige tiltak.

Selv om vold og seksuelle overgrep oppfattes som et stort samfunnsproblem, er vår kunnskap om omfanget av vold og overgrep generelt, og vold og overgrep i nære relasjoner spesielt, mangelfull. Forekomst og konsekvenser av fysisk vold har i liten grad blitt undersøkt i representative befolkningsutvalg i Norge, og vi mangler grundige undersøkelser om forekomst og konsekvenser av seksuelle overgrep.

1.1 Oppdraget

I «Vendepunkt», Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011 (Justis- og politidepartementet, 2008; politidepartementet, 2007), slås det fast at kunnskap om voldens omfang, karakter og konsekvenser er en grunnleggende forutsetning for en målrettet forebygging av vold i nære relasjoner. Kunnskap om vold i nære relasjoner skal derfor økes gjennom forskning og utviklingsarbeid. Som et ledd i dette fikk NKVTS følgende oppdrag: *Det skal gjennomføres omfangsundersøkelser, første gang i 2009, av vold mot barn og voksne i nære relasjoner.*

I handlingsplanen for 2014-2017, «Et liv uten vold», understrekes det at omfangsundersøkelsen ved NKVTS vil gi «ny og oppdatert kunnskap om omfanget av vold i nære relasjoner og voldtekt i Norge» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2013a). I denne planen slås det også fast at: *Det skal gjennomføres omfangsundersøkelser om vold i nære relasjoner hvert femte år. Med bakgrunn i omfangsundersøkelsen med datainnsamling i 2013, vil Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) få i oppdrag å gjennomføre tilleggsundersøkelser*

vedrørende enkelte grupper der vi særlig mangler kunnskap, som blant annet personer med innvandrerbakgrunn, lhbt-personer og personer med nedsatt funksjonsevne (lhbt står for lesbiske, homofile, bifile og transseksuelle personer).

1.2 Rapportens struktur

Denne rapporten er delt i tre hoveddeler. I den første delen, som består av rapportens første fire kapitler, går vi først gjennom bakgrunnen for undersøkelsen og oppdraget fra Regjeringen. I det neste kapitlet tar vi opp en del forutsetninger i form av grunnleggende metodiske valg, begrepsavklaringer, en kort oversikt over tidligere norsk og utenlandsk forskning, og om hvordan intervjuuskjemaet var strukturert. I det tredje kapitlet går vi nærmere inn på metodiske sider ved undersøkelsen og om etiske spørsmål knyttet til gjennomføringen. Den første delen avsluttes i kapittel 4 med en beskrivelse av utvalg, frafall og svarprosent i studien.

Den neste delen, som er rapportens hoveddel, gjengir undersøkelsens resultater. Vi har valgt å dele denne gjennomgangen i fire kapitler. Det første, som er rapportens kapittel 5, tar for seg vold og overgrep i barndommen, det vil si hendelser de var utsatt for før de fylte 18 år. I gjennomgangen ser vi først på fysisk og psykologisk vold fra foreldre og foresatte og mellom foresatte, og deretter på seksuelle overgrep i barndom og ungdom. Til slutt i kapitlet ser vi på ulike karakteristika ved de overgrepene respondentene har vært utsatt for. Det neste kapitlet, kapittel 6, tar for seg vold og overgrep i voksen alder. Også her har vi valgt å skille mellom fysisk vold og seksuelle overgrep. Dette kapitlet omhandler også vold i parforhold og stalking (ufrivillig forfølgelse). Kapitlet avsluttes med en analyse av sammenhengen mellom å utsettes for overgrep i barndommen og i voksen alder. I kapittel 7 ser vi nærmere på karakteristika ved de utsatte, demografiske kjennetegn og psykisk helse. Denne delen avsluttes med et kapittel (kapittel 8) hvor vi gjennomgår de volds- og overgrepsutsattes erfaringer med politi og rettsapparat.

Den siste hoveddelen av rapporten består av tre kapitler. I kapittel 9 drøfter vi nærmere noen av resultatene i undersøkelsen. I det neste kapitlet, kapittel 10, gjennomgår vi noen av studiens begrensinger, men også den styrker. Dette følges opp med et siste kapittel hvor vi kommer med noen forslag til videre forskning.

2 Bakgrunn og problemstillinger

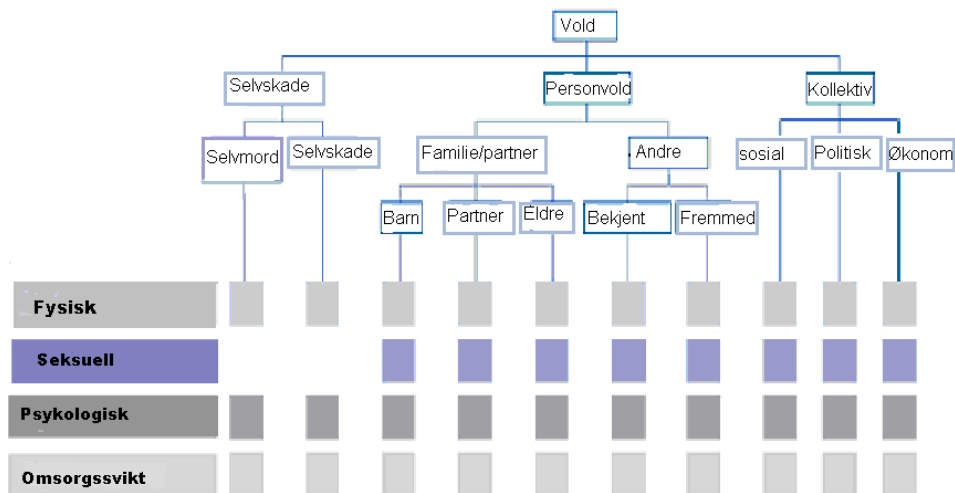
Ole Kristian Hjemdal, Siri Thoresen og Ida Kathrine Holth

2.1 Definisjoner og begrepsavklaringer

2.1.1 Begrepet «vold»

Hva vi legger i begrepet ”vold” har variert over tid og mellom kulturer. Vold forstås også ulikt avhengig av om man for eksempel legger et juridisk, sosiologisk, psykologisk, helsemessig og/eller samfunnsøkonomisk perspektiv til grunn. Verdens helseorganisasjon definerer vold som: *The intentional use of physical force or power, threatened or actual, against oneself, another person, or against a group or community, that either results in or has a high likelihood of resulting in injury, death, psychological harm, maldevelopment or deprivation* (WHO, 2002a). I denne definisjonen innebærer voldshandlinger bruk av makt, tvang eller trusler med vekt på de negative *konsekvensene* handlingene har for individet, i form av psykologisk skade, deprivasjon og skjevutvikling.

I følge WHO inngår alle typer fysiske, seksuelle og psykologiske former for mishandling, inkludert selvmord og andre selvskadende handlinger, i voldsbegrepet. I tillegg inkluderer WHO's forståelse av vold også *fravær* av handling i form av fysisk og emosjonell neglisjering og omsorgssvikt. Figur 2.1 illustrerer voldens ulike former slik WHO har definert det:

Figur 2.1 WHO's oversikt over ulike voldsformer (WHO, 2002a)

Denne undersøkelsen dekker ikke alle formene for vold som WHO beskriver (Figur 2.1), men fokuserer på fysisk vold, seksuell vold og psykologisk vold utført av familie, partner og andre personer. Undersøkelsen dekker altså ikke selvskade og heller ikke kollektiv/strukturell vold.

2.1.2 Om seksuelle overgrep og voldtektsbegrepet

Vi bruker betegnelsen «seksuelle overgrep» som et overordnet begrep som dekker alle former for seksuelle krenkelser. I denne undersøkelsen har vi spurt om respondentene har opplevd voldtekt, seksuelle overgrep mot barn, og andre seksuelle krenkelser.

I straffelovens § 192 angis voldtekt som å skaffe seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller ha seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ikke er i stand til å motsette seg handlingen, eller ved vold eller trusler få noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller utføre tilsvarende handlinger med seg selv.

Lovteksten angir ikke hva som omfattes av begrepet *seksuell omgang*, men ifølge det regjeringsoppnevnte Voldtektutvalgets utredning, «Fra ord til handling» (NOU: 2008:4), inkluderes for det første *samleie*, definert som: «vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles også innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i

skjede eller endetarmsåpning». Seksuell omgang kan også innbefatte mer enn samleie, men avgrenses nedad til *seksuell handling*, som innbefatter beføling av kjønnsorganer eller bryster.

2.1.3 Nære relasjoner

Verdens helseorganisasjon plasserer vold mellom individer i to underkategorier: Familie- og partnervold og «community violence» (WHO, 2002a, side 2). I førstnevnte kategori plasseres den type vold som hovedsakelig forekommer mellom familiemedlemmer og mennesker som lever i parforhold. Denne formen for vold blir som regel, men ikke alltid, utøvd i hjemmet. «Community violence» er vold mellom individer som ikke kjenner hverandre, og som generelt finner sted utenfor hjemmet.

Hvilke relasjoner som skal karakteriseres som nære, er et tema for debatt. Noen vil avgrense kategorien til bare å være synonym for den eldre betegnelsen familievold, altså nære familie- og/eller husstandsmedlemmer, mens andre vil utvide kategorien til også å omfatte langvarige omsorgs- og pleierelasjoner og nære vennskapsbånd. Det er imidlertid et stort spekter av sosiale relasjoner som verken er familie eller fremmede, der vold og seksuelle overgrep kan skje. Denne studien forsøker å innhente detaljert informasjon om i hvilke sosiale relasjoner overgrepene har skjedd.

2.2 Norsk forskning på vold i nære relasjoner

I dette kapittelet gjør vi rede for tidligere studier om vold og overgrep i Norge og andre land. I mange tilfeller inngår spørsmål om vold som deler av en større undersøkelse om mer generelle spørsmål, som for eksempel i Levekårsundersøkelsene til Statistisk Sentralbyrå (Reid J. Stene, 2003, 2005). I andre tilfeller er fenomenet vold i relasjoner hovedfokus for undersøkelsen.

Statistisk sentralbyrå (SSB) har gjennom sine levekårsundersøkelser kartlagt forekomsten av vold og trusler i den norske befolkningen de siste 30 årene (Reid J. Stene, 2003). I overkant av 5 % av respondentene rapporterer at de i løpet av ett år har blitt utsatt for vold og/eller trusler om vold, et tall som har holdt seg stabilt siden 1987. 1,5 % av respondentene oppgir at de i løpet året hadde vært utsatt for vold som resulterte i synlige merker eller kroppsskader. Mennene var noe mer utsatt for denne volden (2 %) enn kvinnene (1 %). Det er de unge mennene som er den mest utsatte voldsutsatte gruppen i samfunnet. Levekårsundersøkelsene har bidratt med viktig

kunnskap om stabilitet i forekomsten av vold i det norske samfunnet. Undersøkelsene gir imidlertid lite informasjon om hva slags voldshandlinger det dreier seg om, og inneholder ikke spørsmål om seksuelle overgrep.

I NIBR/NTNUs landsdekkende undersøkelse av forekomsten av vold i parforhold fra 2005 ble et representativt utvalg spurt om erfaringer med partnervold (Haaland, Clausen & Schei, 2005) (Thomas Haaland, Sten-Erik Clausen, & Berit Schei, 2005a) (Thomas Haaland, Sten-Erik Clausen, & Berit Schei, 2005a) (Thomas Haaland, Sten-Erik Clausen, & Berit Schei, 2005a) (Thomas Haaland, Sten-Erik Clausen, & Berit Schei, 2005a) (Thomas Haaland, Sten-Erik Clausen, & Berit Schei, 2005a) (Thomas Haaland, Sten-Erik Clausen, & Berit Schei, 2005a) (Thomas Haaland, Sten-Erik Clausen, & Berit Schei, 2005a) (Thomas Haaland, Sten-Erik Clausen, & Berit Schei, 2005a) (Thomas Haaland, Sten-Erik Clausen, & Berit Schei, 2005a). Omtrent en fjerdedel av kvinnene rapporterte å ha opplevd (minst en gang etter fylte 15 år) at partner hadde brukt fysisk makt. Litt over 5 % av begge kjønn hadde opplevd dette siste år. En av ti kvinner hadde opplevd alvorlig vold fra partner, mens 2 % av mennene hadde opplevd dette. Også her fant man at erfaringer med fysisk vold var mer vanlig blant unge enn blant eldre. Undersøkelsen viste også at volden rammer sosialt skjevt. Denne undersøkelsen inneholdt spesifikke og konkrete spørsmål om voldshandlinger, som forenkler sammenligninger på tvers av studier. Spørsmålene om seksuelle overgrep inneholdt imidlertid mindre konkrete formuleringer.

Steine og kollegaer (2012) gjennomførte en nasjonal undersøkelse av seksuelle overgrep i et representativt utvalg av befolkningen. I denne undersøkelsen ble det brukt konkrete og spesifikke spørsmål om seksuelle overgrep. Uønskede seksuelle handlinger *før fylte 16 år* ble rapportert av 18 % av kvinnene og 3 % av mennene og *over 16 år* av 9 % av kvinnene og 4 % av mennene. Steine og kollegaer konkluderer at uønskede seksuelle erfaringer var hyppig forekommende blant kvinner. Forfatterne understreker spesielt den høye forekomst av slike hendelser blant unge jenter under 16 år. Denne undersøkelsen var begrenset til seksuelle overgrep, og inneholdt ikke spørsmål om fysisk eller psykologisk vold.

Mossige og Stefansen (2007a) undersøkte et utvalg av 7000 18-19 åringer i 3. klasse på videregående skoler i Norge. De fant at 25 % hadde opplevd mild fysisk vold og 8 % grov fysisk vold fra minst en av foreldrene sine i løpet av livet, 10 % hadde vært vitne til vold mot minst en av foreldrene. 15 % av jentene og 7 % av guttene hadde opplevd en form for seksuelt overgrep i løpet av livet, mens 9 % av jentene og 1 % av guttene hadde opplevd voldtekt eller voldtektsforsøk. Mossige og Stefansen kartla hvilken relasjon ungdommene hadde til overgriper. Majoriteten av seksuelle

overgrep foregikk utenfor familien, men halvparten ble utført av en venn, kjæreste eller bekjent.

I det norske bidraget til *International Violence against Women Survey* finner Nerøien og Schei (2008) at 26,8 % av kvinner i Norge hadde vært utsatt for vold eller seksuelle overgrep fra partner, 13,9 % for fysisk vold og 9,4 % for seksuelle overgrep. Utsatthet for vold var knyttet til sosioøkonomiske faktorer, og assosiert med dårligere psykisk helse.

Kompetansesenter for voldsofferarbeid gjennomførte i 2003 en spørreskjemaundersøkelse om vold i Oslo («Osloundersøkelsen»), som omfattet et stort utvalg kvinner og menn mellom 24 og 55 år (Pape og Stefansen 2004). Drøyt halvparten av mennene og nær fire av ti kvinner hadde mottatt alvorlige voldstrusler og/eller blitt utsatt for grov fysisk vold én eller flere ganger etter fylte 16 år. Undersøkelsen fant at langt flere kvinner (12 %) enn menn (3 %) noen gang var blitt utsatt for grove former for fysisk vold fra en partner eller tidligere partner. 16 % av kvinnene og 2 % av mennene hadde opplevd minst en seksuell krenkelse etter fylte 16 år. Av kvinnene oppga 11 % at de hadde opplevd å bli ”truet eller tvunget til sex”, 9 % rapporterte voldtektsforsøk, mens 5 % oppga at de hadde blitt voldtatt (Kari Stefansen & Smette, 2006). Det var i all hovedsak menn som sto bak både mennenes og kvinnenes offeropplevelser. Ordet «voldtekt» ble brukt i spørsmålsformuleringen, dette kan ha medført en viss underrapportering.

Statens Helseundersøkelser (det nåværende Institutt for folkehelse), gjennomførte i første del av 1990-tallet helseundersøkelser av 40-åringere i to norske fylker. Undersøkelsen kartla psykisk helse og omfattet noen få spørsmål om vold (Hjemmen, Dalgard og Graff-Iversen 2002). Undersøkelsen viste at 20 % av kvinnene og 19 % av mennene hadde vært utsatt for vold en eller flere ganger i løpet av livet, mens 6 % av kvinnene og 1 % av mennene noen gang hadde vært utsatt for seksuelle overgrep. De fleste utøverne av vold mot kvinner var familiemedlemmer eller samboer, mens det for menn oftest dreide seg om ukjente. Undersøkelsen fant en klar sammenheng mellom vold og psykiske helseproblemer. Særlig gjaldt dette seksuell vold.

Det fins flere store norske omfangsundersøkelser av vold og seksuelle overgrep blant *ungdom*. I disse undersøkelsene varierer livstidsforekomsten av vold mot ungdom mellom 20 og 30 % (Øia, 2007). Schou, Dyb og Graff-Iversen (2007) fant at 6 % av jentene og 2 % av guttene hadde opplevd seksuelle overgrep siste år. Ut fra disse undersøkelsene er det klart at også ungdom er utsatt for både vold og seksuelle overgrep i betydelig grad i Norge.

2.3 Forskning fra andre land

Det finnes en rekke studier fra ulike land som kartlegger forekomsten av vold og overgrep, risikofaktorer, og sammenhenger med helseforhold. Under refereres noen av de mest sentrale studiene.

Det har i de senere år blitt publisert noen sammenlignende studier av voldsforekomster i ulike land. I en populasjonsbasert studie gjennomført i 30 land i 2003-2004, varierte andelen av befolkningen som hadde vært utsatt for vold eller trusler om vold i løpet av det siste året mellom 0,6 % (Japan) og 7 % (Nord-Irland). Andelen kvinner som rapporterte seksuelle overgrep siste år varierte mellom 0,0 % (Ungarn og Mexico) og 1,4 % (USA) (Dijk, Kesteren, & Smit, 2007). I en annen populasjonsbasert studie om vold mot kvinner, gjennomført i 48 land, varierte andelen av kvinnene som hadde blitt utsatt for fysisk vold av sin mannlige partner i løpet av livet mellom 10 % og 69 % (WHO, 2002b). I 2011 laget FN en samlet oversikt over forekomsttall for vold mot kvinner fra i alt 86 land (UN_Women, 2011). Også denne oversikten viste stor variasjon mellom land når det gjaldt fysisk vold og seksuelle overgrep fra partner. Disse studiene og oversiktene gir viktig informasjon om hvor store forskjeller det kan være mellom land når det gjelder forekomst av vold og overgrep. Dette kan være knyttet til forskjeller i kultur, velstandsutvikling, utdanningsnivå og andre sosioøkonomiske forhold. Det er imidlertid litt usikkert hvordan disse forskjellene skal fortolkes. Funnene kan reflektere reelle forskjeller, men metodeforskjeller mellom studier og ulike rapporteringsstil i ulike land kan også ha bidratt til slike observerte forskjeller mellom land. Uansett er det klart at forekomsten av vold, eller på hvilken måte volden fordeler seg i befolkningen, ikke uten videre kan generaliseres fra forskning i andre land til å gjelde Norge.

Murray Straus utviklet fra 1970 tallet et sett med spørsmål for å avdekke familievold, kalt Conflict Tactics Scale (CTS). Spørsmålene tar for seg en rekke ulike konkrete voldshandlinger, fra å ha blitt holdt fast eller dyttet, til å ha blitt skutt på eller knivstukket. CTS-spørsmålene har gjennomgått flere revisjoner og har blitt brukt i en rekke undersøkelser opp gjennom årene. Forekomsten av partnervold viste lite

endring i to målinger i 1975 og 1985. I 1975 hadde 12 % av både kvinnene og mennene opplevd fysisk vold fra partner, i 1985 var det samme tilfelle for 11 % av kvinnene og 12 % av mennene. I undersøkelsen ble det skilt mellom mindre alvorlig og alvorlig vold, og her fant en at 4 % av kvinnene og 5 % av mennene hadde vært utsatt for dette i 1975, og 3 % av kvinnene og 4 % av mennene i 1985 (Murray A. Straus & Gelles, 1986). Den jevne kjønnsfordelingen av alvorlig fysisk partnervold som ble funnet i disse studiene har senere blitt kritisert og diskutert i fagfeltet.

Dean Kilpatricks forskergruppe i USA har gjennomført tre nasjonale studier av vold og seksuelle overgrep som har hatt stor metodisk innflytelse på videre forskning (Dean G Kilpatrick et al., 2003; Resnick, Kilpatrick, Dansky, Saunders, & Best, 1993; Zinzow, Rheingold, Hawkins, Saunders, & Kilpatrick, 2009). I National Women Study har man funnet en livstidsprevalens av voldtekt blant voksne kvinner på 13 %. I en undersøkelse av ungdommer mellom 12 og 17 år (The National Survey of Adolescents) fra 1995, fant Kilpatrick og medarbeidere at 8 % av ungdommene hadde vært utsatt for minst ett seksuelt overgrep (Dean G Kilpatrick & Saunders, 1997). Disse undersøkelsene var basert på telefonintervju med veldig konkrete og direkte spørsmål om seksuelle overgrep. Dette ga økt tillit til validiteten av målingene.

Denne fremgangsmåten ble videreført av National Institute of Justice og Centers for Disease Control and Prevention i en stor nasjonal undersøkelse av vold mot kvinner (Tjaden & Thoennes, 2000). I undersøkelsen oppga 18 % av kvinnene og 3 % av mennene at de hadde vært utsatt for voldtekt, og 52 % av kvinnene og 66 % av mennene at de hadde vært utsatt for fysisk vold.

I USA har David Finkelhor og kollegaer analysert forekomsten og utviklingen av overgrep mot barn og ungdom. Analysene baserer seg hovedsakelig på telefonintervju av et representativt utvalg av barn opp til 17 år og deres foreldre. I undersøkelsen fra 2011 fant de følgende forekomster siste år: Seksuelle overgrep: 11 % (for jenter), alvorlig fysisk vold fra foresatte: 4 % (begge kjønn). Det var en nedgang i antall som rapporterte overgrep fra 2003 til 2008, mens få endringer ble funnet fra 2008 til 2011 (Finkelhor, Turner, Ormrod, & Hamby, 2009; Finkelhor, Turner, Shattuck, & Hamby, 2013).

Crime Survey for England og Wales (tidligere British Crime Survey) gjennomføres hvert år. Undersøkelsen har en egen modul med spørsmål om vold og overgrep fra partner, hvor respondenten selv svarer på spørsmålene direkte inn i datamaskinen (CASI). I undersøkelsen fra 2010 – 2011 fant en at 27 % av kvinnene og 14 % av mennene hadde vært utsatt for fysisk eller emosjonell vold, trusler, seksuelle overgrep eller stalking fra partner etter fylte 16 år (Chaplin, Flatley, & Smith, 2011).

En nasjonalt representativ studie i Nederland kartla omfanget av en rekke potensielt traumatiserende hendelser, inkludert vold og seksuelle overgrep. Studien konkluderte med at 22 % av mennene og 13 % av kvinnene hadde vært utsatt for fysisk vold eller trusler om dette i løpet av livet, og 5 % av kvinnene og ingen av mennene oppga at de hadde opplevd voldtekt som voksne (de Vries & Olf, 2009).

I en undersøkelse fra Storbritannia, der forskerne intervjuet unge voksne, oppga 7 % at de hadde vært utsatt for alvorlig fysisk vold, 6 % psykologisk vold og 11 % alvorlige seksuelle overgrep i barndommen (May-Chahal & Cawson, 2005). Samme metode ble brukt i en studie i Danmark med lignende forekomsttall for vold, men lavere forekomst av seksuelle overgrep i barndommen (3 %) (A. Elklit, Armour, Lasgaard, Andersen, & Christoffersen, 2013).

I 2003 deltok Danmark i International Violence against Women Survey. 9 % av danske kvinner rapporterte voldtekt (Balvig & Kyvsgaard, 2006). Studien bekreftet også at de yngre aldersgruppene var mest voldsutsatt. Høyere voldsutsatthet blant yngre er også bekreftet i de svenske nasjonale trygghetsundersøkelsene (2006 – 2008). De svenske undersøkelsene har også vist at fysisk vold i nære relasjoner forekommer tre ganger hyppigere blant kvinner enn blant menn (Selin, 2009).

I Sverige har det blitt gjort flere undersøkelser av holdningen til og forekomsten av fysisk avstraffelse av barn. Både foreldre og skolebarn har blitt spurt, og det har fremkommet en tydelig nedgang i bruk av fysisk avstraffelse fra 1960-tallet og frem til år 2000. Imidlertid har elevundersøkelser i 2000, 2006 og 2011 vist at det ikke har skjedd større forandringer på 2000-tallet når det gjelder andelen elever som oppgir at de har blitt slått av foreldrene. I 2011 oppgav 14 % at de hadde blitt slått av foreldrene eller noen andre voksne i hjemmet og 3 % at de hadde blitt slått mange ganger (Janson, 2001; Janson, Jernbro, & Långberg, 2011; Långberg, Bodil, & Janson, 2007).

Av andre svenske studier kan nevnes en regional studie, «Liv & Hälsa ung», av 13, 15, og 17-åringer. Annerbäck og kollegaer (2010) fant at 15 % av barna rapporterte at de var blitt slått minst en gang av foreldre eller andre foresatte, mens 6 % hadde blitt slått mange ganger, og 11 % hadde opplevd vold mellom foreldrene. Av 15- og 17-åringene oppgav 6 % at de hadde blitt tvunget til seksuelle handlinger (Annerback, Sahlqvist, Svedin, Wingren, & Gustafsson, 2012).

I en nasjonal prevalensstudie i Finland (1997) fant en at omtrent fire av ti finske kvinner hadde blitt utsatt for fysisk eller seksuell vold etter fylte 15 år (Heiskanen & Piispa, 1998). Ved en replikasjon av studien i 2005 konkluderte forfatterne med at

fysisk og seksuell vold muligens hadde økt noe i befolkningen i denne perioden (Heiskanen & Piispa, 2008).

På tross av store variasjoner viser forskningen fra andre land at 1) vold og overgrep er relativt hyppig forekommende fenomener i befolkningen, 2) kvinner og menn utsettes i ulik grad og for ulike former av vold og overgrep, 3) volds- og overgrepshendelser viser en opphopning hos enkeltindivider, det vil si at hvis en person først har opplevd en voldshendelse, øker risikoen for flere voldshendelser, og 4) forekomsten av vold og overgrep er knyttet til sosiale livsbetingelser som for eksempel fattigdom.

2.4 Vold, overgrep og helse

Flere studier, både norske og utenlandske, har vist klare sammenhenger mellom voldsutsatthet og somatiske og psykiske helseplager (for eksempel Ehrensaft, Moffitt, & Caspi, 2006; D. Elklit, 1993; Kamphuis & Emmelkamp, 2005; Kendall-Tackett, 2005; Stein & Barrett-Connor, 2000). Disse funnene gjelder både i tverrsnittstudier og i longitudinelle studier (Chen et al., 2010; Resnick et al., 1993; Uher et al., 2011), og i flere norske undersøkelser (Thomas Haaland, Sten-Erik Clausen, & Berit Schei, 2005b; Hjemdal, Sogn, & Schau, 2012; Hjemmen, Dalgard, & Graff-Iversen, 2002; Mossige & Stefansen, 2007b). Eksponering for vold og overgrep er funnet å øke risikoen for post-traumatisk stressforstyrrelse, depresjon, rus, personlighetsforstyrrelser og andre psykiske og somatiske helseproblemer og sosiale problemer.

Den viktigste prediktoren for psykiske helseproblemer blant personer som har vært utsatt for vold eller andre traumatiske hendelser er hva slags hendelse de har vært utsatt for. Hendelser som er funnet å ha høyest sykdomsrisiko er voldtekt og krig (Kessler, Sonnega, Bromet, Hughes, & Nelson, 1995), eller voldtekt og partnervold (Darves-Bornoz et al., 2008). Flere studier tyder på en klar kumulativ effekt, det vil si at jo flere hendelser personer har vært utsatt for, jo høyere er risikoen for psykiske helseproblemer (for eksempel Chapman et al., 2004). Det er også god dokumentasjon for at vold og overgrep i barndom øker risikoen for både fysiske og somatiske helseproblemer i voksen alder. Dette er funnet blant annet i Adverse Childhood Experiences Study (Chapman et al., 2004) og i den velkjente Dunedin-studien (Caspi et al., 2003). Flere studier har også vist at forholdet til overgriper kan ha betydning for psykiske helseproblemer (S. Lawyer, K. Ruggiero, H. Resnick, D. Kilpatrick, & B. Saunders, 2006; Sirles, Smith, & Kusama, 1988).

Selv om det er store metodiske forskjeller mellom de ulike studiene av vold og seksuelle overgrep, konkluderer samtlige studier med at vold og overgrep er utbredt i samfunnet og knyttet til fysiske og psykiske helseproblemer. Vold og overgrep er derfor å betrakte som et alvorlig folkehelseproblem.

2.5 Formålet med studien

Forekomst og konsekvenser av fysisk vold og seksuelle overgrep har i liten grad blitt undersøkt i representative befolkningsutvalg i Norge. Kunnskap om voldens omfang, karakter og konsekvenser er en grunnleggende forutsetning for en målrettet forebygging av vold i nære relasjoner. Vi har mangelfull kunnskap spesielt om utbredelsen av voldtekt, og om sammenhengen mellom ulike former for vold og overgrep i voksen alder og i barndom.

Formålet med denne undersøkelsen har vært tredelt:

1. Kartlegge livstidsprevalens av vold og seksuelle overgrep i nære relasjoner i befolkningen i Norge.
2. Kartlegge sammenheng mellom ulike former for vold og overgrep i barndom og i voksen alder.
3. Kartlegge sammenhenger mellom vold i nære relasjoner og relasjon til overgriper, psykisk helse, sosioøkonomiske forhold og bruk av rettsvesen og helsetjenester.

3 Data og metode

Siri Thoresen, Ole Kristian Hjemdal og Tore Wentzel-Larsen

3.1 Fremgangsmåte og deltakere

Undersøkelsen er en tverrsnittstudie basert på selvrapporing av vold og overgrep. Data ble innsamlet ved bruk av elektronisk støttet strukturert telefonintervju (Computer Assisted Telephone Interviewing, CATI). CATI er et fleksibelt format som gir mulighet for mange oppfølgingsspørsmål for respondenter som har volds- og overgrepserfaringer. NKVTS har vært ansvarlig for design av intervjuguiden. Ipsos MMI har vært ansvarlig for gjennomføring av intervjuene.

Representative utvalg av befolkningen ble trukket fra Folkeregisteret. Invitasjonsbrev med informasjon om studien ble sendt ut til potensielle deltakere. De som ikke ønsket å delta i studien kunne gi beskjed til Ipsos MMI for å unngå telefonoppringning. Ipsos MMI identifiserte deretter telefonnumre til aktuelle deltakere, og tok kontakt på telefon med forespørsel om personen var villig til å delta i studien. Intervjuet ble gjennomført ved første telefonkontakt, eller det ble avtalt intervju på et annet passende tidspunkt.

Informasjon om studien ble gjentatt på telefon, fordi vi antok at ikke alle hadde lest informasjonsbrevet. Deltakelse baserer seg på muntlig samtykke. Studien er godkjent av Regional etisk komité for medisinsk forskningsetikk. Intervjuer sjekket om personen kunne snakke uforstyrret og at samtalen ikke ville bli overhørt. Alle telefonintervjuer ble avsluttet med spørsmål om intervjuet hadde blitt oppfattet som belastende, og tilbud om kontakt med uavhengig psykolog ble gitt til de som ønsket det.

Datainnsamlingen ble igangsatt 23. april 2013 og avsluttet 7. juli 2013. Til sammen deltok 2437 kvinner og 2091 menn i alderen 18 – 75 år i studien. Se kapittel 4 for beskrivelse av frafall og deltakelse.

3.2 Intervjuguiden

Intervjuet inneholder flere seksjoner: Vold og overgrep i barndom (før 18 år), seksuelle overgrep i løpet av livet, alvorlig og mindre alvorlig fysisk vold i løpet av livet, stalking (uønsket og truende personforfølgelse), følelsesmessige reaksjoner/psykisk helse, erfaringer med politiet og rettsapparatet og demografi. Deltakere som bekreftet volds- eller overgrepserfaringer ble spurt oppfølgingsspørsmål blant annet om antall ganger dette hadde skjedd, utøvers kjønn, deres relasjon til utøver, alder ved første og siste hendelse, med mer. Intervjuets struktur bygger på erfaringer fra tre nasjonale telefonintervjustudier i USA (se under). Intervjuguiden er vedlagt (Appendix I).

Ved utvelgelse av spørsmål har vi lagt vekt på å spørre så konkret som mulig, og å fange opp de alvorligste formene for vold og overgrep. I undersøkelsen opererer vi med tre hovedkategorier av vold; psykologisk vold, fysisk vold og seksuelle overgrep. De ulike formene for vold måles ved hjelp av hele eller deler av kjente og validerte måleinstrumenter.

Psykologisk vold i barndom: Psykologisk vold fra foresatte viser til omsorgsgiveratferd som formidler til et barn at han eller hun er verdiløs, mangelfull, uelsket, uønsket, i fare, eller kun verdifull i den grad hun eller han oppfyller andres behov (WHO, 2002a). I denne studien har vi inkludert ett spørsmål om psykologisk vold fra foreldre eller foresatte: «Skjedde det at foreldre eller foresatte gjentatte ganger gjorde narr av deg, ydmyket deg, ignorerte deg eller fortalte deg at du ikke fikk til noe ting?» Spørsmålet er hentet fra *Stressful Life Events Screening Questionnaire* (Goodman, Corcoran, Turner, Yuan, & Green, 1998). Vi har ikke målt psykologisk vold i voksen alder fordi vi antar at psykologisk vold har størst betydning når det skjer i en relasjon der en person er avhengig av en annen, slik som barns avhengighet av sine foresatte i oppveksten.

Fysisk vold: Fysisk vold er inndelt i de to hovedkategoriene *mindre alvorlig fysisk vold* og *alvorlig fysisk vold*. *Mindre alvorlig fysisk vold* inkluderer spørsmål om personen har blitt luggert eller kløpet, ristet eller dyttet voldsomt, eller slått med flat hånd. Spørsmålene om mindre alvorlig fysisk vold er basert på *Conflicts Tactics Scale* (Murray A Straus, Hamby, Boney-McCoy, & Sugarman, 1996). *Alvorlig fysisk vold* inkluderer å ha blitt slått med knyttet hånd, sparket, banket opp, og angrepet fysisk på andre måter. Spørsmålene om alvorlig fysisk vold er hentet fra Kilpatrick og kollegaers nasjonale studie av amerikanske ungdommer (2003) og tilpasset vår undersøkelse. De samme spørsmålene om fysisk vold har blitt brukt gjennomgående i

intervjuet, både når det gjelder opplevd vold fra foreldre/foresatte i barndommen, vold mellom foreldre/foresatte i barndommen, og vold i voksen alder. Spørsmålene om opplevd vold fra foresatte i barndommen inneholder noen flere spørsmål om mindre alvorlig vold og spørsmålene om opplevd vold som voksen inneholder noen flere spørsmål om alvorlig vold. Alle spørsmål er besvart med «ja» eller «nei».

Seksuelle overgrep: I utformingen av spørsmål om seksuelle overgrep har vi forsøkt å balansere mellom flere hensyn. På den ene siden ville vi ha spørsmål som var enkle å forstå for respondentene, og som har vært testet ut i undersøkelser tidligere. Dette gir oss også mulighet til å sammenlikne våre funn med tidligere studier. I undersøkelsen har vi også ønsket å gi en oversikt over forekomsten av voldtekt i den norske befolkningen. Vi har derfor lagt opp til å skille mellom voldtekt, slik det er definert i det norske lovverket (Strl. §192), og andre former for uønsket seksuell kontakt. Voldtekt er kartlagt ved fire spørsmål om «noen har tvunget deg til a) samleie b) oralsex c) analsex eller d) puttet fingre eller objekter inn i din vagina eller anus – ved å bruke fysisk makt eller true med å skade deg eller noen som står deg nær». Dette er formuleringer som opprinnelig ble brukt i The National Women's Study i USA (Dean G. Kilpatrick, Edmunds, & Seymour, 1992) og har siden blitt brukt i en flere andre undersøkelser, blant annet National Violence Against Women Survey (Tjaden & Thoennes, 2000).

Andre seksuelle overgrep er kartlagt ved fire spørsmål som dekker a) uønsket seksuell kontakt mens personen var så beruset at han/hun ikke kunne samtykke eller ikke kunne stoppe det som skjedde (vi vet ikke om dette omfattet samleie og kan derfor ikke fastslå om det var voldtekt), b) berøring eller beføling av personens kjønnsorganer eller fått personen til å berøre deres kjønnsorganer ved å bruke makt eller ved å true med å skade personen, c) å bli presset til seksuelle handlinger, og d) andre former for seksuelle krenkelser eller overgrep. For å unngå dobbeltregistrering av hendelser ble hvert spørsmål innledet med setningen «I tillegg til det du allerede har fortalt om...». Alle spørsmål er besvart med «ja» eller «nei». Spørsmålene om seksuelle overgrep er også hentet fra Kilpatrick og kollegaers studie av amerikanske ungdommer (2003).

For å fange opp *seksuelle overgrep før 13 år* har vi stilt spørsmål som ikke forutsetter bruk av makt eller tvang: Før du fylte 13 år: hadde noen som var minst 5 år eldre enn deg noen form for seksuell kontakt med deg? Hvis ja: Involverte dette forsøk på eller gjennomført inntrengning i skjeden, oralsex eller analsex? Spørsmålet ble formulert slik for å være sikre på at vi ikke inkluderte seksuell lek mellom barn eller frivillige seksuelle handlinger mellom ungdom.

Spørsmål som kartlegger voldtekt:

1. Har noen noen gang tvunget deg til å ha *samleie* ved å bruke fysisk makt eller ved å true med å skade deg eller noen som står deg nær?
2. Har noen – mann eller kvinne – noen gang tvunget deg til å ha *oralsex* ved å bruke fysisk makt eller ved å true med å skade deg eller noen som står deg nær?
3. Har noen – mann eller kvinne – noen gang tvunget deg til å ha *analsex* ved å bruke fysisk makt eller ved å true med å skade deg eller noen som står deg nær?
4. Har noen – mann eller kvinne – mot din vilje noen gang *puttet fingre eller objekter inn i din vagina eller anus* ved å bruke fysisk makt eller ved å true med å skade deg?

Ja-svar på ett av disse spørsmålene ble kategorisert som *voldtekt*.

Spørsmål som kartlegger *seksuelle overgrep før 13 år*:

Vi vil nå stille deg noen spørsmål om seksuelle handlinger som kan skje i barndommen. Noen ganger kan barn bli lurt, belønnet eller truet til seksuelle handlinger som de ikke forstår eller ikke er i stand til å stoppe.

Før du fylte 13 år: hadde noen som var minst 5 år eldre enn deg noen form for seksuell kontakt med deg?

Ja-svar på dette spørsmålet ble kategorisert som *seksuell kontakt før 13 år*

Hvis ja: Involverte dette forsøk på eller gjennomført...

1. Inntrengning i skjeden
2. Oralsex
3. Analsex

Ja-svar på et av disse spørsmålene ble kategorisert som *seksuell omgang før 13 år*

Partnervold: I kartleggingen av partnervold skilte vi mellom mindre alvorlig partnervold og alvorlig partnervold. Mindre alvorlig partnervold ble kartlagt gjennom et direkte spørsmål om respondenten noen gang hadde opplevd å bli kløpet, klort, lugget eller slått med flat hånd av en partner. Den alvorlige partnervolden ble målt gjennom de generelle spørsmålene om spesifikke voldshendelser og seksuelle overgrep, og hvor overgrepene var begått av nåværende eller tidligere partner

(ektefelle, samboer, partner, kjæreste). Det ble også stilt tre spørsmål om *kontrollerende atferd* fra partner: Om partner kontrollerte hva respondenten brukte tiden til, eller krevde at respondenten hele tiden måtte redegjøre hvor hun eller han hadde vært, eller var sjalu eller mistenksom overfor respondentens venner. Spørsmålene er hentet fra Tjaden og Thoennes (2000).

Oppfølgingsspørsmål: Personer som rapporterte om vold fra foresatte i barndommen, seksuelle overgrep før 13 år, voldtekt eller alvorlig vold, fikk oppfølgingsspørsmål som kartla spesifikke karakteristika ved hendelsene: Antall ganger dette hadde skjedd, alder ved første og siste gang, hvorvidt volden eller overgrepet inkluderte flere hendelser på samme tidspunkt eller flere hendelser som hadde skjedd på ulike tidspunkt, hvorvidt det var en eller flere gjerningspersoner, gjerningspersonens kjønn og respondentens relasjon til gjerningspersonen, hvorvidt respondenten var redd for å bli skadet eller drept da det skjedde, hvorvidt respondenten fikk fysiske skader og eventuelt hva slags skader, eventuell medisinsk behandling, og hvorvidt respondenten har snakket med helsepersonell om hendelsene eller om helseproblemer eller bekymringer man kan ha hatt som følge av hendelsene, og om respondenten har snakket med noen andre om hendelsene.

Psykisk helse ble målt ved bruk av to forkortede instrumenter. Angst og depresjon ble målt med *Hopkins Symptom Checklist-10* (HSCL) (Derogatis, Lipman, Rickels, Uhlenhuth, & Covi, 1974; Solberg et al., 2011). Cronbachs alfa for HSCL-10 var 0,89. Posttraumatiske stressreaksjoner (PTS-R) ble målt ved *PTSD Check List-6* (PCL), *civilian version* (Weathers, Litz, Herman, Huska, & Keane, 1993; forkortet versjon ved Lang og Stein, 2005). Cronbachs alfa for PCL-6 var 0,85.

Stalking er målt med tre spørsmål hentet fra Tjaden og Thoennes (2000). «Nå følger noen spørsmål om uønsket kontakt eller trakasserende atferd du kan ha opplevd. Inkluder hendelser som involverte fremmede, bekjente, venner, slektninger, og også ektefelle, partner og ekspartner. Hvis du nå ser bort fra telefonselgere, meningsmålere og andre som har en grunn til å ta kontakt med deg: Har noen – mann eller kvinne – NOEN GANG skremt deg, bekymret deg, irritert deg eller gjort deg sint ved å... 1) Fulgt etter deg eller spionert på deg, 2) stått utenfor hjemmet ditt, skolen din eller jobben din, 3) tatt kontakt med deg på telefon, lagt igjen beskjeder på svareren din, eller sendt deg tekstmeldinger uten at du ønsker det, 4) sendt deg uønskede brev, e-poster eller andre skriftlige beskjeder.

Erfaringer med politi og rettsapparat. Respondenter som hadde svart bekreftende på å ha opplevd alvorlig vold eller seksuelle overgrep ble spurt om hvorvidt de hadde anmeldt forholdet (og hvis nei, hva som var årsaken til at de ikke anmeldte), om noen andre hadde anmeldt forholdet, om politiet hadde fått kjennskap til forholdet på

annen måte, om saken ble etterforsket, om saken kom for retten, om gjerningspersonen ble dømt, om de hadde fått erstatning fra gjerningsperson, og om de hadde søkt og fått voldsoffererstatning. Personer som hadde hatt kontakt med politiet og/eller rettsapparat ble også bedt om å rapportere hvor fornøye/misfornøye de var med denne kontakten.

Sosiodemografiske data ble kartlagt gjennom å spørre etter kjønn, alder, utdanningsnivå, bosted, ekteskadelig status, statsborgerskap, fødeland og selvopplevd familieøkonomi.

3.3 Etiske problemstillinger

Alle deltakerne i studien fikk tilsendt et brev med informasjon om studien, og det ble gjentatt over telefon at deltakelse i undersøkelsen var frivillig og at det var lov å la være å svare på enkeltspørsmål eller trekke seg fra undersøkelsen underveis i intervjuet. I tillegg til informasjon om frivillighet og anledning til å la være å svare, forsikret intervjueren seg alltid om at respondenten befant seg på et rolig sted uten tilhørere. Det ble eventuelt avtalt intervju på et annet tidspunkt for å sikre at omgivelsene var passende.

For å kunne gjøre oppfølgingsstudier på et senere tidspunkt har datafilen blitt avidentifisert, men ikke anonymisert. Koblingsnøkkel oppbevares nedlåst på Ipsos MMI, og data har vært anonyme for forskerne. Studien er godkjent av Regional komité for medisinsk forskningsetikk.

I studier som dette er det en viss risiko for at individer utsatt for vold i nære relasjoner kan bli utsatt for fare dersom utøver oppdager at den utsatte blir intervjuet om volden (Newman, Risch, & Kassam-Adams, 2006). Denne problemstillingen gjelder antageligvis svært få deltakere, men kan allikevel være alvorlig for dem det angår. I tillegg til at intervjueren forsikret seg om at respondenten befant på et sted han/hun kunne snakke uforstyrret, har de fleste spørsmålene i undersøkelsen blitt stilt på en måte som gjør at den som svarer kan bruke «ja», «nei» og «vet ikke» som tilstrekkelig svar (Dean G Kilpatrick et al., 2003; Resnick et al., 1993). Hvis noen i hjemmet overhørte intervjuet, vil det derfor være lite sannsynlig at de forsto hva det handlet om. Respondenten sikkerhet synes ut i fra dette bedre ivaretatt enn ved spørsmål som innebærer lengre og mer beskrivende svar.

Alle deltagere fikk tilbud om å bli satt i forbindelse med uavhengig fagpersonell dersom de hadde behov for noen å snakke med eller hadde behov for andre typer bistand. 41 personer (0,9 % av alle deltakere) ønsket noen å snakke med etter telefonintervjuet, og av disse benyttet 34 personer (0,8 %) oppfølgingstilbudet som var tilknyttet studien. I alt 90,1 % av alle deltakerne sa seg villig til å bli kontaktet igjen. Denne positive responsen var noe høyere hos personer som hadde opplevd alvorlig vold/og eller voldtekt (91,6 %) sammenlignet med personer som ikke hadde opplevd alvorlig vold/og eller voldtekt (88,9 %). Vi tolker disse resultatene slik at undersøkelsen var minst like akseptabel for voldsutsatte som for ikke-utsatte.

3.4 Statistiske metoder

Frafallsanalyser bygde på alder, kjønn og bosted (fylke eller større region) og ble utført ved logistisk regresjon av frafallet mot disse tre variablene, med samspill mellom kjønn og alder, og med alder som kontinuerlig variabel. Resultatene er nærmere beskrevet i kapittel 4, der også framgangsmåten for vektning av datafila utført av Ipsos MMI er beskrevet.

Sammenlikning av kategorivariable mellom kvinner og menn, og mellom utsatte og ikke-utsatte for ulike typer overgrep, ble gjort ved kjikvadrattester, p-verdier fra slike tester er markert med χ^2 p-verdi i tabeller. Tilsvarende sammenlikninger av kontinuerlige variable ble gjort ved t-tester. Ved sammenlikning mellom utsatthet for to typer overgrep, eller utsatthet i ulike livsfaser, ble det beregnet oddsforhold ved logistisk regresjon. Alle analyser er gjort i IBM SPSS Statistics for Windows, versjon 20.

4 Utvalget i undersøkelsen – frafall, svarprosent og representativitet

Ole Kristian Hjemdal og Tore Wentzel-Larsen

4.1 Utvalget

Undersøkelsen var planlagt å skulle omfatte et representativt utvalg av befolkningen i Norge på 4 000 personer mellom 18 og 75 år, like mange kvinner og menn. For å sikre dette ble det trukket ut 20 000 kvinner og 20 000 menn fra Folkeregisteret. Vi valgte å ta utgangspunkt i et relativt stort utvalg kvinner og menn fordi en av erfaring vet at i en undersøkelse basert på telefonintervjuer vil frafallet fra det opprinnelige utvalget og frem til de en til slutt får intervjuet, være svært stort. Opplysningene om de uttruknes navn, kjønn, alder og adresse ble sendt direkte fra Folkeregisteret til Ipsos MMI, og navnene og den eksakte adressen, utover poststedet, er ikke kjent for forskerne på NKVTS.

4.2 Frafall

Frafallet underveis har en rekke ulike årsaker:

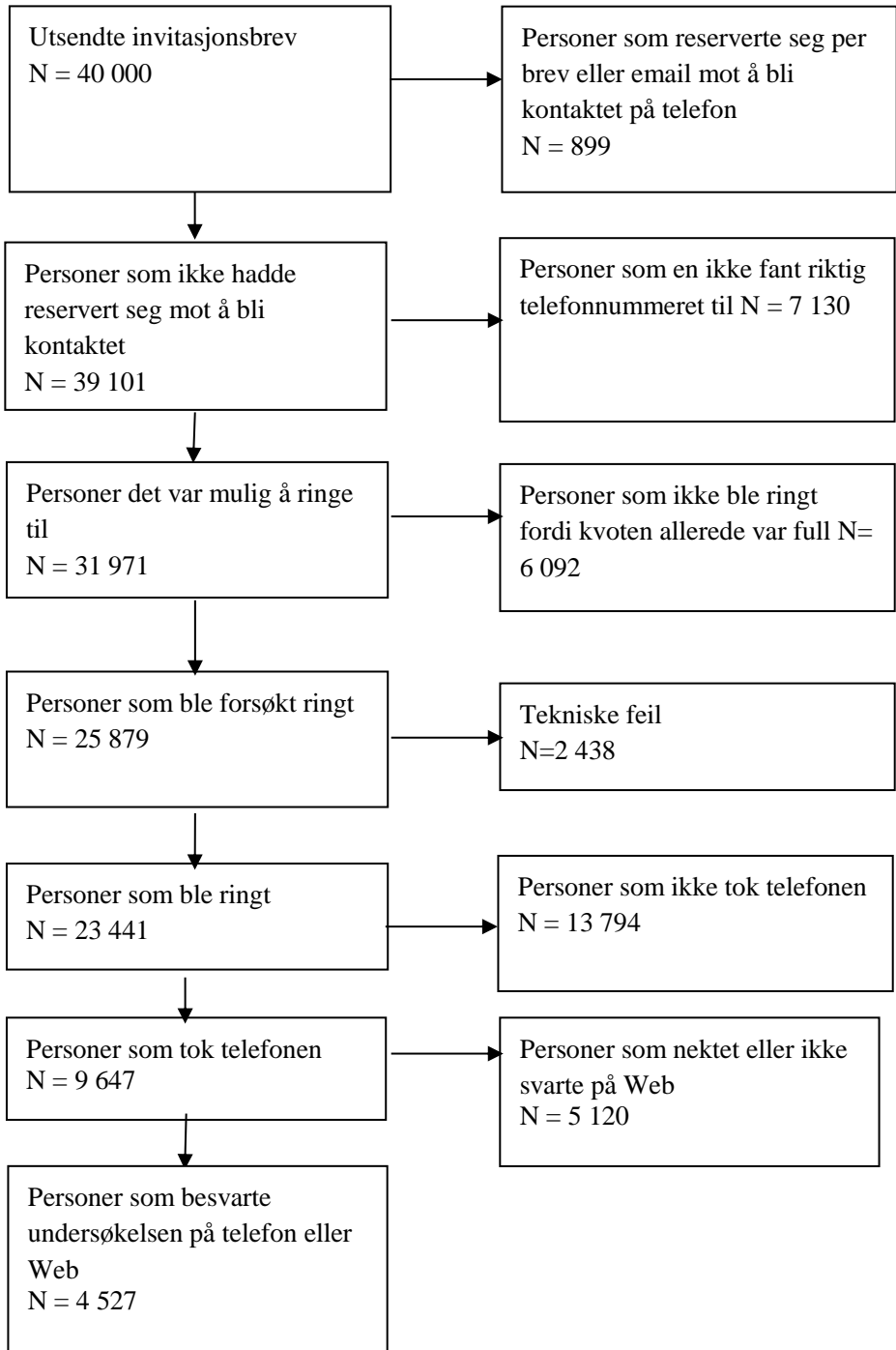
- Før intervjuingen startet ble det sendt ut brev til de 40 000 som var trukket ut med informasjon om undersøkelsen. I brevet ble det gitt informasjon om at de kunne reservere seg mot å bli kontaktet fra Ipsos MMI. I alt 899 personer valgte å gjøre dette.
- Ikke alle de uttrukne bodde (lenger) på den oppgitte adressen, og 498 brev kom derfor i retur.
- For å kunne kontakte de uttrukne på telefon måtte Ipsos MMI finne telefonnumrene deres, enten mobil eller fasttelefon. Det lyktes ikke i alle tilfeller, og for noen viste det seg også at nummeret var feil. I en del tilfeller

oppsto også tekniske feil som medførte at det ikke var mulig å få kontakt med den en forsøkte å ringe.

- For å sikre at det endelige utvalget i størst mulig grad er lik befolkningens profil med hensyn til alder, kjønn og bosted, bruker Ipsos MMI et system med kvoteinndeling, hvor en lager kvoter for hvor mange menn og kvinner i ulike aldersgrupper som skal intervjues i hvert fylke. Når kvoten er nådd intervjues det ikke flere i denne gruppen.
- Slett ikke alle en forsøkte å ringe tok telefonen. Ipsos MMI hadde instruks om å forsøke å ringe inntil 10 ganger før de skulle gi opp, i enkelte tilfelle ble det også gjort ytterligere forsøk. Til tross for dette var det et stort antall en ikke lyktes å få kontakt med.
- Av de som svarte på telefonen var det mange som ikke ønsket å la seg intervju, i noen tilfelle var det også andre enn den en søkte som tok telefonen, og som av slo på vegne av vedkommende.
- De som ikke ønsket å besvare undersøkelsen på telefon fikk også tilbud om å svare over internett, en del tok i mot dette tilbudet, men sendte likevel ikke inn svarene.

Gangen i frafallet går frem av Figur 4.1. I alt var det 4 527 personer som besvarte undersøkelsen enten på telefon eller via Internett. Dette utgjør 11,7 % av det opprinnelige utvalget på 40 000 personer, 19,3 % av de 23 441 som ble ringt opp, og 46,7 % av de 9 647 som besvarte telefonen. Ser vi på de som ble intervjuet i forhold til de som ikke ønsket å delta, enten da de ble ringt opp eller som på forhånd hadde blitt bedt om ikke å bli kontaktet, utgjorde de som svarte 42,9 % og de som takket nei 57,1 %.

Svarprosent: Samlet 42,9 %, kvinner 45 %, menn 40,8 %.

Figur 4.1 Flowchart for undersøkelsen

4.3 Representativitet

I det opprinnelige utvalget fra Folkeregisteret var det litt flere menn enn kvinner, 50,6 % mot 49,4 %. Det viste seg imidlertid vanskeligere å få kontakt med mennene, slik at det ble oppnådd kontakt med 5413 kvinner og bare 5133 menn. Det var også en større andel av de mennene en fikk kontakt med som nektet å la seg intervjuer enn blant kvinnene, slik at det endelige utvalget besto av 2435 kvinner og 2092 menn.

Tabell 4.1 Kjønnsfordeling i utvalget

	Kvinner		Menn		Totalt	
	%	N	%	N	%	N
Deltok ikke	55,0	2978	59,2	3041	57,1	6019
Deltok	45,0	2435	40,8	2092	42,9	4527
Totalt	100,0	5413	100,0	5133	100	10546

Det var lettere å få kontakt med de eldre enn de yngre. Snittalderen på dem en fikk kontakt med var litt over 45 år, mens snittalderen til dem en ikke nådde frem til var fire år lavere, 41 år. Vanskeligst var det å få kontakt med de yngste kvinnene, enklest med de eldste kvinnene.

Imidlertid var de yngre mer villige til å la seg intervjuer når det først var oppnådd kontakt, mens snittalder for de som ble intervjuet var på 44 år for de som svarte, var den på over 46 år for de som nektet. Her var bildet motsatt som for å oppnå kontakt, det var størst andel blant de yngste kvinnene som lot seg intervjuer, minst blant de eldste.

Det var også geografiske forskjeller i hvor store andeler av det opprinnelige utvalget en fikk kontakt med, lavest var andelen i Oslo, høyest i Hedmark. Ser vi på regionene samlet, er det imidlertid bare små, og ikke signifikante forskjeller. Mens det var vanskeligst å få kontakt med dem som bodde i Oslo, var det i Oslo det var størst andel av dem en fikk kontakt med som lot seg intervjuer. Lavest andel som ville intervjuer var det i Sogn og Fjordane. Det var også en signifikant forskjell mellom regionene, med størst andel som lot seg intervjuer i helseregion Øst, minst i helseregion Sør.

Ser vi kjønn, alder og bosted samlet, finner vi at kjønn har størst betydning i begge ender av aldersskalaen. For dem på 30 år var det lettere å få kontakt med mennene enn å få kontakt med kvinnene (oddsforhold 1,18). For dem på 40 år hadde kjønn bare liten og ikke signifikant betydning, mens for dem på 60 år var det vesentlig lettere å få kontakt med kvinnene enn med mennene (oddsforhold 1,31).

Når det gjelder å få intervjuet dem en fikk kontakt med var det størst andel som lot seg intervju blant de yngste. Kjønn spilte en signifikant rolle helt opp til 60 års alder, og både for dem på 30 år og for dem på 40 år var det lettere å få til intervju med kvinnene enn med mennene (oddsforhold henholdsvis 1,29 og 1,21). Ved 60 års alder var det ikke lenger noen signifikant forskjell mellom kjønnene med hensyn til andelen som lot seg intervju.

Det endelige utvalget som ble intervjuet avviker altså litt fra befolkningen mellom 18 og 75 år som helhet. Det er færre menn, for få både blant de yngste og de eldste, og enkelte fylker og regioner er underrepresentert.

Tidligere undersøkelser om utsatthet for vold og overgrep tyder på at risikoen for å utsettes varierer med kjønn, alder og bosted (Thomas Haaland et al., 2005b; Reid Jone Stene, 2007). Et skjevt utvalg i disse variablene kan derfor medføre at forekomsttallene en får frem i undersøkelsen vil avvike fra de reelle forekomstene. For å korrigere for forskjellene mellom de som lot seg intervju og de som ble trukket ut i det opprinnelige, representative, utvalget, er det beregnet vektorer for de ulike kombinasjonene av kjønn, aldersgruppe og bosted. Dette er gjort på den måten at det for hver respondent er lagt inn en multiplikator basert på antallet personer med samme kjønn, alder og fylkestilhørighet som respondenten. Resultatene som er presentert i rapporten er uvektede, men det var bare små forskjeller mellom vektete og uvektede resultater (Se Appendix I).

I tillegg til skjevhet i utvalget med hensyn til kjønns-, alders-, og fylkesfordeling, er utvalget også noe skjevt i forhold til utdanning, inntekt og sivilstatus. De som er intervjuet hadde vesentlig høyere utdanning enn snittet for befolkningen.

Tabell 4.2 Utdanningsnivå i undersøkelsen og befolkningen som helhet

	Omfang uvektede (18+ år)		Omfang vektede		SSB (16+ år)	
	Kvinne	Mann	Kvinne	Mann	Kvinne	Mann
	%	%	%	%	%	%
Universitet/høgskole mer enn 4 år	22,3	20,5	21,4	21,0	6,5	9,0
Universitet/høgskole inntil 4 år	33,9	27,2	33,5	27,4	26,0	18,1
Videregående skole	38,2	43,2	35,3	42,2	39,1	44,9
Grunnskole	8,4	8,8	9,7	9,1	28,4	28,0
Ingen fullført utdanning/ikke oppgitt	0,2	0,4	0,2	0,4	2,7	3,8

Haaland, Clausen og Schei (2005b), fant en viss sammenheng mellom trusler og utdanning, ved at de mest utdannede oppgir seg mest utsatt for trusler, men ingen signifikant sammenheng mellom utdanning og utsatthet for vold. Tendensen går likevel i retning av at det er de minst utdannede som er mest voldsutsatt, og det samme resultatet fant en i NKVTS sin undersøkelse av Oslobefolknings utsatthet for vold og trusler (Hilde Pape & Kari Stefansen, 2004b).

Imidlertid er sammenhengen mellom utdanningsnivå og utsatthet for vold og overgrep mindre klar enn for alder, kjønn og bosted. Vi har derfor ikke funnet det nødvendig å vekte for skjevhetene i utdanning.

Tidligere undersøkelsene har derimot funnet klare forskjeller i voldsutsatthet mellom ulike sosioøkonomiske lag, ved at de med minst inntekt også er mest utsatt for vold. Som det fremgår av tabell 4.3 er inntektsdata fra SSB og dataene om husholdningenes inntekter fra vår undersøkelse ikke helt sammenliknbare, verken med hensyn til tidspunkt eller inntektsinndelinger. Oversikten tyder likevel på at vi i undersøkelsen har en for stor andel i de høyeste inntektsgruppene. Fraværet av sammenliknbare data medfører at vi ikke har mulighet til å vekte våre data i forhold til inntekt, men det er viktig å være klar over denne skjevheten i utvalget.

Tabell 4.3 *Inntektsnivå (husholdningsinntekt) i undersøkelsen og i befolkningen som helhet, andeler av befolkningen*

SSB 2011	Omfangsstudien	Uvektede (%)	Vektede (%)
Under 150 000 kr	4 Inntil 199.000 kr	5	4
150 000 - 249 999 kr	12 200.-299.000 kr	5	5
250 000 - 349 999 kr	11 300.-399.000 kr	7	7
350 000 - 449 999 kr	12 400.-499.000 kr	10	10
450 000 - 549 999 kr	10 500.-599.000 kr	8	9
550 000 - 749 999 kr	16 600.-749.000 kr	11	11
750 000 - 999 999 kr	16 750.000 - 999.000 kr	19	19
1 000 000 kr og over	18 1 000 000 kr og over	25	24
	Ville ikke svare	2	2
	Visste ikke	9	8

Haaland, Clausen og Schei finner en klar sammenheng mellom voldsutsatthet og sivilstand, ved at aleneboere er signifikant mer utsatt for både vold og trusler enn samboere og gifte. I vårt utvalg har vi overvekt av samboere og gifte sammenlignet med befolkningen over 18 som helhet, 66 % i vårt utvalg mot 59 % i befolkningen. Det var imidlertid ikke mulig å vekte for sivilstand.

Del II: Resultater

5 Vold og overgrep i barndommen

Siri Thoresen og Mia Cathrine Myhre

Dette kapittelet har fokus på vold og seksuelle overgrep før fylte 18 år. Vi minner om at deltakerne i denne studien var voksne personer som har svart på spørsmål om hva de har opplevd i sin oppvekst. Vi vil først presentere forekomst av vold og seksuelle overgrep i barndommen. Deretter gjør vi rede for relasjoner til den eller de som utøvte volden, noen kjennetegn ved hendelsene samt sammenhengen mellom ulike former for vold i barndommen. Til slutt presenterer vi forekomst i ulike alderskohorter.

Inndelingen i «mindre alvorlig» og «alvorlig» fysisk vold refererer til hvor sannsynlig vi antar det er at den utsatte påføres fysiske skader. Vi minner om at det som her kalles «mindre alvorlig» fysisk vold kan være alvorlig for barnet, kan oppleves psykologisk belastende, og i dag er forbudt ifølge norsk lov. Med psykologisk vold menes gjentatte opplevelser av å bli gjort narr av, ydmyket eller ignorert av sine foreldre eller foresatte.

5.1 Fysisk og psykologisk vold i barndom

Tabell 5.1 viser forekomsten av mindre alvorlig fysisk vold, alvorlig fysisk vold og psykologisk vold fra foreldre eller andre foresatte i barndommen. Tabellen viser at det blant våre respondenter ikke var uvanlig å ha opplevd mindre alvorlig fysisk vold fra sine foresatte i sin barndom. Flere menn enn kvinner rapporterte mindre alvorlig fysisk vold: Litt over en av fire kvinner og en av tre menn hadde hatt slike erfaringer. Av de som hadde vært utsatt for mindre alvorlig fysisk vold fra foresatte i barndommen oppga tre fjerdedeler (74,6 %) at dette hadde skjedd mer enn en gang.

Alvorlig fysisk vold forekom sjeldnere. En av tjue respondenter (5 %) rapporterte at de minst én gang hadde blitt utsatt for alvorlig vold fra sine foresatte. Dette innebar å bli slått med knyttneve, sparket, banket opp, eller angrepet fysisk på annen måte. Menn og kvinner hadde i like stor grad vært utsatt for alvorlig fysisk vold fra foresatte. Av de som var blitt utsatt for alvorlig vold oppgav ni av ti at det hadde skjedd flere ganger. De aller fleste som oppgav å ha blitt utsatt for alvorlig vold hadde i tillegg blitt utsatt for mindre alvorlige former for vold.

Psykologisk vold fra foresatte ble bekreftet av 13 % av våre deltakere. Det var noen flere kvinner enn menn som oppga at de hadde vært utsatt for psykologisk vold fra foresatte i sin barndom.

Tabell 5.1 Forekomst av mindre alvorlig vold, alvorlig vold og psykologisk vold fra foreldre/foresatte blant menn og kvinner fram til fylte 18 år

Psykologisk og fysisk vold fra foreldre/foresatte	Totalt		Kvinner		Menn		χ^2 p-verdi
	%	N	%	N	%	N	
<i>Mindre alvorlig fysisk vold^a</i>	30,2	1356	27,7	669	33,0	687	0,001
Lugget eller kløpet	15,3	691	13,7	333	17,1	358	0,001
Ristet eller dyttet voldsomt	11,7	528	10,0	244	13,6	284	<0,001
Slått med flat hånd	21,3	964	20,4	496	22,4	468	0,093
<i>Alvorlig fysisk vold^b</i>	5,0	220	4,9	117	5,1	103	0,865
Slått med knyttneve	3,2	146	3,3	80	3,2	66	0,815
Sparket	1,8	83	1,8	43	1,9	40	0,707
Banket opp	2,6	118	2,4	59	2,8	59	0,396
Angrepet fysisk på annen måte	4,5	205	4,7	115	4,3	90	0,508
<i>Noen form for fysisk vold^c</i>	31,1	1408	28,8	702	33,8	706	<0,001
<i>Psykologisk vold^d</i>	13,4	607	15,4	374	11,2	233	<0,001

^a Andel som har svart ja på «Lugget/kløpet», «Ristet/dyttet» og/eller «Slått med flat hånd»

^b Andel som har svart ja på «Slått med knyttneve», «Sparket», «Banket opp» og/eller «Angrepet fysisk på andre måter».

^c Andel som har svart ja på mindre alvorlig fysisk vold og/eller alvorlig fysisk vold.

^d Psykologisk vold definert som «gjentatte ganger gjort narr av, ydmyket, ignorert eller fortalt at man ikke fikk til noen ting».

5.1.1 Alder: Fysisk vold i barndommen

Det var relativt mange (14,5 %) som ikke hadde oppgitt alder for når fysisk vold fra foreldre/foresatte startet. En mulig forklaring er at de var for unge da volden startet til at de kunne tidfeste dette. Det var ikke signifikant forskjell (t-test) i alder mellom kvinner og menn i forhold til når de første gang ble utsatt for vold (Tabell 5.2).

Tabell 5.2 Alder ved (første gang) fysisk vold fra foreldre/foresatte før fylte 18 år. Mindre alvorlig og alvorlig vold sammenslått. Andeler av alle utsatte for vold fra foreldre.

Fysisk vold fra foreldre: Alder første gang	Totalt ^a N=1204		Kvinner N=610		Menn N=594	
	%	N	%	N	%	N
Under 6 år	30,8	371	33,4	204	28,1	167
6 tom 9 år	40,9	493	39,5	241	42,4	252
10 tom 12 år	18,9	228	16,2	99	21,7	129
13 tom 15 år	7,7	93	9,3	57	6,1	36
16 tom 18 år	1,6	19	1,4	9	1,7	10

^a Missing 14,5 % (204 personer)

5.1.2 Voldsutøvers kjønn

Både mor og far (eller andre mannlige og kvinnelige foresatte) utøvde volden mot barn (Tabell 5.3). Likevel var det flere menn som brukte vold. Dette gjaldt både den mindre alvorlige volden og den alvorlige volden. Andelen menn blant utøverne var særlig stor for alvorlig vold. For mindre alvorlig vold *mot jenter* var kvinner like ofte utøver som menn. Kjønnforskjellen med hensyn til voldsutøver var størst for alvorlig vold mot gutter hvor 64 % oppgir at utøver var mann alene. Rundt 20 % oppga at de hadde vært utsatt for vold fra både kvinne og mann.

Tabell 5.3 Utøvers kjønn for jenter og gutter utsatt for mindre alvorlig og alvorlig vold.

Kjønn - utøver		Totalt		Jenter		Gutter	
		%	N	%	N	%	N
Mindre alvorlig vold (N=1356)	Kvinne	34,6	469	42,9	287	26,5	182
	Mann	47,2	640	41,1	274	53,3	366
	Begge	17,4	236	15,8	106	18,9	130
Alvorlig vold (N=220)	Kvinne	25,5	56	34,2	40	15,5	16
	Mann	52,7	116	42,7	50	64,1	66
	Begge	21,8	48	23,1	27	20,4	21

5.2 Vold mellom foreldre/foresatte

En av ti deltakere i studien (9,9 %) rapporterte at de hadde sett eller hørt foreldre eller foresatte bruke vold mot hverandre i barndommen (tabell 5.4). Som forventet var det ingen vesentlige forskjeller mellom kvinner og menn. I tillegg rapporterte 1,2 % av utvalget (noen flere kvinner enn menn) at de visste om at vold mellom foreldre/foresatte foregikk, uten at de hadde vært direkte vitne til det. Resultatene tyder på at de fleste barn som har kunnskap om vold i hjemmet har sett eller hørt i hvert fall noe av det som har skjedd. Det kan hende barna opplever mer av volden mellom foreldre enn det foreldre tror.

Tabell 5.4 Vold mellom foreldre/foresatte fram til fylte 18 år

Vold mellom foreldre/foresatte	Totalt		Kvinner		Menn		χ^2 p-verdi
	%	N	%	N	%	N	
<i>Så eller hørte noen gang at foreldre eller foresatte...</i>							
- slo den andre med flat hånd	8,1	367	8,0	195	8,2	172	0,777
-slo den andre med knyttneven eller hard gjenstand	3,0	137	3,5	85	2,5	52	0,050
-sparket den andre	2,1	97	2,5	61	1,7	36	0,071
-tok kvelertak på den andre	1,7	78	2,0	48	1,4	30	0,169
-angrep den andre fysisk på annen måte	5,2	236	5,6	136	4,8	100	0,231
Noen form for vold mellom foreldre/foresatte	9,9	448	9,9	240	10,0	208	0,904

5.3 Seksuelle overgrep i barndom

Alle former for seksuelle overgrep i barndommen forekom oftere blant kvinner enn blant menn (Tabell 5.5). Nesten én av tjue kvinner (4,8 %) og én av hundre menn (0,9 %) rapporterte å ha blitt voldtatt ved bruk av makt eller trusler om å skade før fylte 18 år. Over halvparten (56,8 %) av disse fortalte at de var blitt utsatt flere ganger.

En av ti kvinner (10,2 %) og en av tretti menn (3,5 %) rapporterte *seksuell kontakt* med en minst fem år eldre person før fylte 13 år. For 4,0 % (N = 98) av alle kvinnene og 1,5 % (N = 31) av alle mennene dreide dette seg om *seksuell omgang* (forsøkt eller gjennomført inntrengning, oralsex eller analsex). Av disse totalt 129 personene som rapporterte seksuell omgang før fylte 13 år med en minst fem år eldre person, oppga 34,9 % av det hadde skjedd en gang, 13,2 % at det hadde skjedd to til tre ganger, 24,0 % fire til 10 ganger, og 27,9 % mer enn 10 ganger. I sum har altså over halvparten av de utsatte opplevd fire eller flere gjentakelser.

En av 15 kvinner (7,4 %) og en av 50 gutter (2,1 %) rapporterte minst én av disse to seksuelle overgrepene (enten voldtekt før fylte 18 år eller seksuell omgang før fylte 13 år med en minst fem år eldre person).

Andre seksuelle overgrep respondentene ble spurt om (før 18 år) inkluderte 1) uønsket seksuell kontakt i beruset tilstand, 2) berøring/beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt eller trusler om å skade, 3) press til seksuelle handlinger, og 4) andre seksuelle krenkelser eller overgrep. Det var også her flere kvinner (12,3 %) enn menn (5,0 %) som hadde opplevd minst én av disse hendelsene.

Blant deltakerne i studien var det 21,2 % av kvinnene og 7,8 % av mennene som rapporterte minst én form for seksuelt overgrep eller krenkelse før fylte 18 år.

Tabell 5.5 Forekomst av seksuelle overgrep før fylte 18 år

Seksuelle overgrep før 18 år	Totalt		Kvinner		Menn		χ^2 p-verdi
	%	N	%	N	%	N	
Seksuell kontakt før fylte 13 år med noen minst 5 år eldre	7,1	322	10,2	248	3,5	74	<0,001
Voldtekt	2,9	132	4,7	113	0,9	19	<0,001
Andre seksuelle overgrep^a	8,9	405	12,3	300	5,0	105	<0,001
Noen form for seksuelle overgrep (minst en av de over)	15,0	681	21,2	517	7,8	164	<0,001

^aInkluderer 1) uønsket seksuell kontakt i situasjoner der personen ikke kunne samtykke eller ikke kunne stoppe det som skjedde (f.eks. beruselse), 2) tvunget beføling ved bruk av makt eller trusler om å skade, 3) press til seksuelle handlinger og/eller 4) andre former for seksuelle krenkelser

5.3.1 Alder

Blant de som ble utsatt for *voldtekt før 18 år* var to tredjedeler allerede utsatt før fylte 16 år (Tabell 5.7). Aldersgruppene med høyest risiko så ut til å være 13-15-åringene og 16-17-åringene. Tallene for menn er så små at det er vanskelig å si noe klart om aldersfordeling.

Tabell 5.7 Alder ved voldtekt ved bruk av makt eller trusler (da det skjedde eller første gang det skjedde) før fylte 18 år. Andeler av alle utsatt for voldtekt før 18 år

Alder ved voldtekt	Totalt N=128		Kvinner N=111		Menn N=17	
	%	N	%	N	%	N
< 6 år	6,7	9	6,3	7	11,8	2
6 tom 9 år	7,4	10	7,2	8	11,8	2
10 tom 12 år	10,3	14	9,0	10	23,5	4
13 tom 15 år	36,3	49	39,6	44	29,4	5
16 tom 17 år	34,1	46	37,8	42	23,5	4

Vi spurte også om alder for *seksuell omgang før fylte 13 år* med en minst fem år eldre person (som inkluderte forsøkt/gjennomført inntrengning, oralsex eller analsex). Av de 98 kvinnene som svarte ja på det, hadde 95 besvart spørsmål om alder da overgrepet skjedde eller da overgrep skjedde første gang). Aldersfordelingen var som følger for kvinner: Under 6 år: 27,4 % (N = 26), 6 til og med 9 år: 34,7 % (N = 33), 10-12 år: 37,9 % (N = 36). Av de 31 mennene som svarte ja på dette hadde 28 personer besvart spørsmål om alder da overgrepet skjedde/første gang. Fordelingen var som følger for menn: Under 6 år: 10,7 % (N = 3), 6 til og med 9 år: 50,0 % (N = 14), 10-12 år: 39,3 % (N = 11).

5.3.2 Relasjon til overgriper

Tabellene 5.6 og 5.7 gir oversikter over relasjoner til overgriper for de som har rapportert seksuelle overgrep i barndom. Det var ikke uvanlig å ha vært utsatt for overgrep fra mer enn én person, derfor er summen av relasjoner høyere enn antallet personer som har vært utsatt.

Blant kvinner som rapporterte seksuell kontakt før 13 år med en minst fem år eldre person eller voldtekt før 18 år, var det få ukjente overgripere (Tabell 5.6). Bare en av ti (9,5 %) av kvinnene som var utsatt for voldtekt før 18 år, hadde vært utsatt bare fra ukjente. Tilsvarende hadde litt flere enn én av ti (13,3 %) av kvinnene som var utsatt for seksuell kontakt før 13 år vært utsatt for dette bare fra ukjente. Voldtekt og seksuell kontakt før 13 år ble begått hovedsakelig (87 – 90 %) av personer som kvinnene kjenner. Det var vesentlig flere ukjente i kategorien «andre seksuelle overgrep». De hyppigst forekommende kategoriene av overgripere blant kvinnene i vår studie, når de ulike overgrepene ses under ett, var naboer og andre kjente voksne; venner, kjæreste og andre kjente barn/unge; og ukjente.

Vi gjør oppmerksom på at når det gjelder seksuell kontakt før 13 år stilte vi som krav at personen skulle være 5 år eldre. Dette ble gjort for å unngå å få med hendelser som ikke har overgrepspreg, slik som frivillige seksuelle handlinger mellom ungdom og seksuell lek mellom barn. Det kan derfor være seksuelle overgrep før 13 år utført av andre unge som ikke har blitt fanget opp i denne studien (for eksempel overgrep fra en 16 år gammel gutt mot en 12 år gammel jente). Andelen unge utøvere kan derfor være underestimert i kategorien seksuell kontakt før 13 år. Vi regner imidlertid med at de disse hendelsene er fanget opp i samlekategorien andre seksuelle overgrep.

Tabell 5.6 Seksuelle overgrep hos kvinner før 18 år: Antall personer som rapporterer ulike relasjoner til overgriper

Seksuelle overgrep: <i>Kvinner</i>	Foreldre /ste-foreldre	Annen familie/slekt	Venner/kjæreste/bekjente barn	Autoritetspersoner	Nabo/bekjente voksne	Ukjente
	N	N	N	N	N	N
Seksuell kontakt før 13 år (N=248)	35	90	13	10	99	40 ^a
Voldtekt (N=113)	5	15	51	8	42	23 ^b
Andre seksuelle overgrep (N=300)	19	32	98	19	96	97 ^c

a 33 (13.3% av 248) personer har oppgitt bare ukjente overgripere, ^b 11 (9.5% av 116) personer har oppgitt bare ukjente overgripere, ^c 71 (23.7% av 300) personer har oppgitt bare ukjente overgripere

Det var få menn i vår studie som rapporterte seksuelle overgrep i familien (Tabell 5.7). Voldtekt var sjeldent rapportert av menn. Av de som rapporterte seksuell kontakt før 13 år, var utøver oftest en voksen bekjent eller en ukjent.

Tabell 5.7 Seksuelle overgrep hos menn før 18 år. Antall personer som rapporterer ulike relasjoner til overgriper.

	Foreldre /ste-foreldre	Annen familie/slekt	Venner/kjæreste/bekjente barn	Autoritetspersoner	Nabo/bekjente voksne	Ukjente
Seksuelle overgrep: Menn	N	N	N	N	N	N
Seksuell kontakt før 13 år (N=74)	8	13	11	7	26	22 ^a
Voldtekt (N=19)	3	1	5	3	4	6 ^b
Andre seksuelle overgrep (N=105)	3	9	18	13	28	44 ^c

^a 17 (23.0% av 74) personer har oppgitt bare ukjente overgripere, ^b 4 personer (21.1% av 19) har oppgitt bare ukjente overgripere, ^c 35 personer (33.3% av 105) har oppgitt bare ukjente overgripere

Det var nesten bare mannlige utøvere av seksuelle overgrep mot kvinner i barndommen. Seksuell kontakt før 13 år ble utøvet av 99,6 % menn alene, voldtekt før 18 år av 96,5 % menn alene, og andre seksuelle overgrep før 18 år av 97,3 % menn alene.

Noen flere kvinnelige utøvere var involvert i seksuelle overgrep mot menn i barndommen, selv om det også her hovedsakelig var mannlige utøvere. Ved seksuell kontakt før 13 år var 77,0 % av utøverne menn, ved voldtekt før 18 år var 68,4 % av utøverne menn, og ved andre seksuelle overgrep var 74,3 % menn. I 16-18 % av de tre ulike kategoriene av seksuelle overgrep mot menn var det bare kvinnelig utøver.

5.4 Karakteristika ved vold og overgrep i barndom

En vesentlig andel, både av kvinner og menn, som var utsatt for alvorlig vold eller seksuelle overgrep i barndommen rapporterte at de hadde vært redd for å bli skadet eller drept, og/eller fikk fysiske skader som følge av overgrepet (Tabell 5.8 og 5.9). Mellom en fjerdedel og halvparten hadde snakket med helsepersonell om helseplager

eller bekymringer de har hatt som en konsekvens av det som skjedde. En ikke uvesentlig andel hadde aldri snakket med noen andre om hendelsen(e) før de ble intervjuet i undersøkelsen.

Tabell 5.8 Karakteristika ved vold og overgrep før 18 år hos kvinner

Vold/overgrep: <i>Kvinner</i>	Redd for å bli skadet eller drept		Fikk fysiske skader		Snakket med helsepersonell ^a		Snakket med noen andre om det	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Alvorlig fysisk vold fra foresatte (N=117)	33,9	39	49,1	54	42,7	50	86,2	100
Seksuell kontakt før 13 år (N=248)	14,8	36	9,1	22	31,4	77	74,9	185
Voldtekt før 18 år (N=116)	38,4	112	23,9	27	37,2	42	69,9	79

^a Snakket med helsepersonell om hendelsen eller om helseproblemer eller bekymringer de kan ha hatt som følge av hendelsen

Tabell 5.9 Karakteristika ved vold og overgrep før 18 år hos menn

Vold/overgrep: <i>Menn</i>	Redd for å bli skadet eller drept		Fikk fysiske skader		Snakket med helsepersonell ^a		Snakket med noen andre om det	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Alvorlig fysisk vold fra foresatte (N=103)	37,3	38	45,5	46	30,1	31	63,1	65
Seksuell kontakt før 13 år (N=74)	19,2	14	9,7	7	27,0	20	54,1	40
Voldtekt før 18 år (N=19)	36,8	7	5,6	1	31,6	6	73,7	14

^a Snakket med helsepersonell om hendelsen eller om helseproblemer eller bekymringer de kan ha hatt som følge av hendelsen, ^b Alle som har rapportert seksuell kontakt før fylte 13 år med en person minst 5 år eldre uavhengig om det inkluderte forsøkt eller gjennomført inntrengning, oralsex eller analsex

Av dem som hadde vært utsatt for alvorlig fysisk vold rapporterte 29 personer (12,7 %) at de hadde fått brudd eller indre skader. Dette representerer i underkant av 2 % av alle som ble utsatt for vold fra foresatte i oppveksten og viser at behandlingstrengende skader som følge av fysisk mishandling i barndommen er sjelden, men forekommer. Av dem som rapporterte seksuell kontakt før fylte 13 år fortalte 29 personer om skader som følge av volden (9,0 %), hvorav fem angir skade i genital regionen, 19 personer angir andre skader og fire personer angir en kombinasjon. Dette indikerer at genitale skader er relativt sjeldne etter seksuelle overgrep mot barn.

Vi har også spurt deltakerne som oppga at de hadde vært utsatt for vold, opplevd vold i familien, eller vært utsatt for seksuelle overgrep i sin barndom, om de hadde vært i kontakt med barnevernet. For noen kan det være vanskelig å huske dette fordi hendelsene ligger langt tilbake i tid. Det kan også være vanskelig for respondentene å vite dette, fordi barn ikke alltid vet hvilke instanser som eventuelt er involvert. Disse svarene bør derfor fortolkes med forbehold. Av de 220 personene som rapporterte alvorlig vold som barn, oppga 29 (13,2 %) at de hadde hatt kontakt med barnevernet. Blant de 448 som bekreftet vold mellom foreldre/foresatte var det 42 personer (9,4 %) som bekreftet kontakt med barnevernet.

5.5 Utsatthet for flere typer hendelser

Om lag en av fire kvinner og en av fem menn bekreftet minst en volds- eller overgrepshendelse i barndommen (Tabell 5.10). Tabellen viser hvor mange kategorier av vold og overgrep personene har rapportert. De fem kategoriene som er tatt opp i tabellen inkluderer seksuell omgang før 13 år med en minst fem år eldre person, voldtekt før 18 år, alvorlig vold fra foresatte, vitne til vold mellom foresatte og psykologisk vold fra foresatte. Vi gjør oppmerksom på at en kategori kan inneholde én eller mange enkelthendelser av samme type (for eksempel telles alvorlig vold fra foresatte i barndom som «1» i tabellen, selv om volden kan ha skjedd mange ganger). Om lag 10 % av kvinnene og 6 % av mennene svarte at de hadde vært utsatt for to til fem kategorier av volds- og overgrepshendelser i sin barndom. Kvinner hadde signifikant flere kategorier av voldshendelser i barndommen sammenlignet med menn (χ^2 p < 0.001).

Tabell 5.10 Antall rapporterte kategorier av vold og overgrep i barndom av følgende kategorier (0-5): Seksuell omgang før 13 år med en minst fem år eldre person, voldtekt før 18 år, alvorlig vold fra foresatte, vitne til vold mellom foresatte og psykologisk vold fra foresatte.

Antall kategorier av vold og overgrep i før fylte 18	Totalt		Kvinner		Menn	
	%	N	%	N	%	N
0	77,6	3513	74,8	1822	80,9	1691
1	14,5	655	16,0	390	12,7	265
2	5,3	239	6,2	151	4,2	88
3	2,0	89	2,1	89	1,8	38
4 eller 5	0,7	32	0,9	23	0,4	9

Hvis vi benytter en meget streng voldsdefinisjon som kun inkluderer seksuell kontakt før 13 år med en minst fem år eldre person, voldtekt før 18 år, og alvorlig vold fra foresatte, var det 12,7 % eller 562 personer som bekrefter å ha opplevd minst en slik hendelse i sin barndom (kvinner: 16,5 %, N=394, menn: 8,2 %, N=168).

Tabell 5.11 viser sammenhengen mellom ulike volds- og overgrepshendelser i barndommen for menn og kvinner. Det var meget stor overlapp mellom de forskjellige voldskategoriene for begge kjønn. Dette innebærer at barn som er utsatt for én type vold har svært økt sannsynlighet for også å være utsatt for andre volds- eller overgrepsformer. Tabellen viser at nesten halvparten av barna som hadde opplevd alvorlig vold fra foreldre/foresatte også hadde vært vitne til vold mellom foresatte, og majoriteten rapporterte psykologisk vold.

Tabell 5.11 Sammenheng mellom ulike former for vold i barndom for kvinner og menn, og oddsforhold (OR) for forskjellen mellom utsatte og ikke-utsatte.

Utsatthet for flere voldshendelser i barndom:		Vitne til vold mellom foresatte		Psykologisk vold fra foresatte	
		%	OR	%	OR
Kvinner	Nei	7,3	8,90 **	11,5	18,57 **
	Alvorlig vold fra foresatte	Ja		41,4	
Menn	Nei	6,9	14,80 **	8,1	15,88 **
	Alvorlig vold fra foresatte	Ja		52,5	

For kvinner var det også en sterk sammenheng mellom å ha vært utsatt for voldshendelser, uansett type, og seksuelle overgrep i barndommen (Tabell 5.12). Forekomsten av seksuelle overgrep var en god del høyere blant voldsutsatte jenter (oddsforholdene varierte fra 3,73 til 6,95). For menn var seksuelle overgrep i barndom for sjeldent forekommende til at vi kunne undersøke samvariasjon med vold.

Tabell 5.12 Sammenheng mellom ulike former for vold i barndom og seksuelle overgrep i barndom for kvinner, samt Oddsforhold for forskjellen mellom utsatte og ikke-utsatte.

Utsatthet for vold og seksuelle overgrep i barndom		Seksuell omgang før 13 år ^a		Voldtekt før 18 år	
		%	OR	%	OR
Jenter					
	Nei	3,1	6,95 **	3,8	4,76 **
Alvorlig vold fra foresatte	Ja	17,5		15,8	
	Nei	3,0	4,95 **	3,8	3,73**
Vitne til vold mellom foresatte	Ja	13,2		12,8	
	Nei	2,9	4,00 **	3,0	5,20**
Psykologisk vold fra foresatte	Ja	10,6		13,9	

^a Seksuell kontakt før fylte 13 år med en minst fem år eldre person som inkluderte forsøkt/gjennomført penetrasjon, oralsex eller analsex.

5.6 Vold og overgrep i ulike alderskohorter

Undersøkelsen inkluderte menn og kvinner som var født fra og med 1939 til og med 1995. Har det skjedd en reduksjon av vold og overgrep mot barn i denne tidsperioden? Tabell 5.13 viser andelen respondenter født i ulike alderskohorter som oppga at de hadde vært utsatt for fysisk vold fra foresatte og opplevd vold mellom foresatte. Hvis vi sammenligner personer født i 1960 og senere, var det en klar reduksjon av andelen som rapporterte mindre alvorlig vold fra foreldre/foresatte. Dette gjaldt både kvinner og menn. Alvorlig vold ble også rapportert sjeldnere av yngre menn, men denne trenden var ikke like tydelig for kvinner.

Tabell 5.13 Vold i ulike alderskohorter

Alders- kohorter	Mindre alvorlig vold fra foresatte (%)		Alvorlig vold fra foresatte (%)		Vold mellom foresatte (%)	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
1939 - 1949^a	28,5	32,7	6,5	5,9	7,3	7,4
1950 - 1959	33,3	38,4	7,0	4,8	13,4	10,3
1960 - 1969	31,1	39,3	5,1	6,1	14,8	13,7
1970 - 1979	27,0	36,6	3,6	6,1	13,1	12,7
1980 - 1989	22,6	30,0	2,6	4,2	8,0	10,9
1990 - 1995	20,6	16,9	4,7	2,7	9,4	8,2

^aInkluderer 25 personer født i 1939, N i de ulike alderskohorter varierer mellom 555 og 863

Det kan se ut til at det har vært en reduksjon av seksuell kontakt før 13 år med en minst fem år eldre person for begge kjønn (Tabell 5.14). Denne nedgangen gjelder imidlertid ikke voldtekt ved bruk av makt eller trusler før 18 år, og heller ikke andre seksuelle overgrep før 18 år. Yngre kvinner i vårt materiale rapporterte med andre ord voldtekt ved bruk av makt eller trusler og andre seksuelle overgrep før 18 år like ofte som eldre kvinner.

Tabell 5.14 Seksuelle overgrep i ulike alderskohorter

Alders- kohorter	Seksuell kontakt før 13 år (%) ^b		Voldtekt før 18 år (%)		Andre seksuelle overgrep før 18 år (%)	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
1939 - 1949^a	9,1	5,1	3,6	0,6	7,6	5,1
1950 - 1959	10,1	3,4	6,1	0,9	11,9	4,0
1960 - 1969	15,4	4,9	3,8	1,6	14,0	7,1
1970 - 1979	10,9	3,0	3,7	0,7	13,9	4,0
1980 - 1989	7,0	2,8	4,9	0,5	12,1	4,8
1990 - 1995	6,6	1,9	6,6	1,1	14,3	5,2

^a Inkluderer 25 personer født i 1939, N i de ulike alderskohorter varierer mellom 555 og 863, ^b Alle som har rapportert seksuell kontakt før fylte 13 år med en person minst 5 år eldre uavhengig om det inkluderte forsøkt eller gjennomført inntrengning, oralsex eller analsex

6 Vold og overgrep som voksen

Ole Kristian Hjemdal og Siri Thoresen

6.1 Mindre alvorlig fysisk vold siste 12 måneder.

I tabell 6.1 vises andelene av kvinner og menn som hadde blitt utsatt for de ulike typene av mindre alvorlig fysisk vold siste 12 måneder. Den vanligste typen var å bli kløpet hardt, etterfulgt av å bli slått med flat hånd. Minst vanlig var å bli lugget. For alle de fire voldstypene samlet var det ikke noen signifikant forskjell i andelen av menn og kvinner som hadde vært utsatt. Ser vi på de ulike typene hver for seg finner vi imidlertid at signifikant flere menn enn kvinner hadde blitt slått med flat hånd, dette var også den vanligste voldstypen for menn, mens signifikant flere kvinner enn menn hadde opplevd å bli lugget. For de andre voldstypene var det ingen forskjell mellom kjønnene.

Tabell 6.1 Mindre alvorlig vold siste år

	Totalt		Kvinner		Menn		χ^2 p-verdi
	%	N	%	N	%	N	
Slått med flat hånd	2,8	125	2,1	52	3,5	73	0,006
Lugget	1,6	74	2,1	50	1,1	24	0,018
Klort	2,1	97	2,2	54	2,1	43	0,929
Kløpet hardt	3,0	134	2,6	64	3,3	70	0,358
Mindre alvorlig fysisk vold samlet^a	5,5	247	5,0	121	6,0	126	0,131

^a Andel som har svart ja på enten «Slått med flat hånd», «Lugget», «Klort» og/eller «Kløpet hardt»

De fleste som hadde vært utsatt for mild vold hadde bare vært utsatt for en av typene, nesten $\frac{3}{4}$ av kvinnene og $\frac{4}{5}$ av mennene hadde bare opplevd en type, og bare svært få, litt over 3 % av mennene og under 2 % av kvinnene, hadde vært utsatt for alle fire typene av voldshandlinger. Til gjengjeld hadde minst halvparten av dem som hadde

vært utsatt for de ulike voldstypene vært utsatt mer enn en gang. Kloring og klyping var de voldstypene som det var mest vanlig å ha opplevd flere ganger.

En rekke undersøkelser har vist at yngre, både kvinner og menn, er mer voldsutsatte enn eldre. Ser vi på andelen i de ulike alderskohortene som oppgir at de hadde vært utsatt for mindre alvorlig vold siste år finner vi også i denne undersøkelsen en slik fordeling (Tabell 6.2).

Tabell 6.2 Mindre alvorlig vold siste år i ulike alderskohorter.

Alderskohort	Mindre alvorlig vold siste år (%)	
	Kvinner**	Menn**
1939 - 1949 ^a	0,5	0,6
1950 - 1959	1,9	2,3
1960 - 1969	5,6	3,0
1970 - 1979	4,8	3,7
1980 - 1989	7,7	14,3
1990 - 1995	11,1	12,7

** p < 0,001 for fordeling mellom alderskohorter; ^a Inkluderer 25 personer født i 1939, N i de ulike alderskohorter varierer mellom 555 og 863

6.1.1 Relasjon - mindre alvorlig vold

De som hadde vært utsatt for den mindre alvorlige volden siste år fikk oppfølgingsspørsmål om hvilket kjønn overgriperen eller overgriperne av de ulike typene av vold hadde vært. Svaralternativene var da mann, kvinne, både mann og kvinne og vet ikke eller husker ikke.

Hvis vi ser på hvordan utøverne fordeler seg kjønnsmessig i forhold til de utsattes kjønn, får vi følgende fordeling (Tabell 6.3):

Tabell 6.3 Voldsutsattes og utøvers kjønn ved mindre alvorlig vold siste år

Utøvers kjønn	Voldsutsattes kjønn					
	Totalt		Kvinner		Menn	
	%	N	%	N	%	N
Mann	49,2	119	56,4	66	42,4	53
Kvinne	34,3	83	23,1	27	44,8	56
Både mann og kvinne	16,5	40	20,5	24	12,8	16

Som det fremgår av tabellen er det samlet sett mest vanlig å bli utsatt for mindre alvorlig vold fra en mann. Ser vi på hvert kjønn for seg finner vi imidlertid at for menn er det like vanlig å bli utsatt for mindre alvorlig fra en kvinne som fra en mann.

De som oppga at de hadde vært utsatt for mindre alvorlig vold siste år ble også spurt om hvilket forhold de hadde til den eller de som hadde utøvde volden. I alt 31 ulike typer relasjoner ble kartlagt. Disse kan grupperes i fem hovedgrupper, partnerne og tidligere partnere, familiemedlemmer og nær slekt, venner og bekjente, autoritetspersoner og fremmede/kunder/klienter. Tabell 6.4 viser fordelingen.

Tabell 6.4 Relasjon til utøver(e) ved mindre alvorlig vold siste år.

Relasjon til utøver	Totalt	Kvinner	Menn
	N	N	N
Partner eller tidligere partner	49	23	26
Familiemedlemmer	18	13	5
Venner og bekjente	66	29	37
Autoritetspersoner	4	2	2
Kunder/klienter/pasienter	73	45	28
Fremmede	42	13	29

Omtrent dobbelt så mange menn som kvinner har vært utsatt for mindre alvorlig vold fra fremmede siste 12 måneder, og flere menn enn kvinner har vært utsatt for vold fra partner eller tidligere partner. På den andre siden er det nesten tre ganger så mange

kvinner som menn har vært utsatt for vold fra andre familiemedlemmer og dobbelt så mange kvinner som menn hadde vært utsatt for vold fra kunder, klienter og pasienter. For kvinnene er dette den hyppigst forekommende kategorien av utøvere. Dette stemmer også med det bildet vi har fra andre undersøkelser, for eksempel SSBs levekårsundersøkelser, som viser at særlig kvinner ansatt i helse- og sosialsektoren har en høy risiko for å utsettes for vold på arbeidsplassen (SSB, 2010).

6.2 Alvorlig vold etter fylte 18 år

I tillegg til spørsmålene om mindre alvorlig vold siste år og noen gang fra partner, fikk respondentene også spørsmål om de noen gang, etter fylte 18 år, hadde blitt angrepet fysisk. Det ble spurt konkret om de hadde blitt slått med knyttneven eller med hard gjenstand, blitt sparket, tatt kvelertak på, banket opp, truet med våpen og om de var blitt angrepet fysisk på andre måter. Alvorlig vold fra foresatte før 18 år er beskrevet i kapittelet om barndomserfaringer.

Tabell 6.5 Alvorlig vold etter fylte 18 år

	Totalt		Kvinner		Menn		χ^2 p-verdi
	%	N	%	N	%	N	
Slått med knyttneve eller hard gjenstand	20,2	916	9,4	229	32,9	687	<0,001
Sparket	12,2	551	7,7	188	17,4	363	<0,001
Tatt kvelertak på	8,6	389	7,0	170	10,5	219	<0,001
Banket opp	7,9	359	4,6	112	11,8	247	<0,001
Truet med våpen	9,8	446	5,5	135	14,9	311	<0,001
Angrepet fysisk på andre måter	13,1	593	11,5	281	14,9	312	0,002
Noen form for alvorlig vold	32,7	1476	22,5	548	44,5	928	<0,001

Nesten en tredjedel av respondentene, 32,7 %, hadde vært utsatt for minst en type alvorlig vold etter at de hadde fylt 18 år (Tabell 6.5). Det er blant mennene vi finner den største andelen som rapporterte at de hadde vært utsatt for alvorlig vold, over 45 % rapporterte at de hadde opplevd minst en hendelse i løpet av livet. Ser vi på hver av de spesifikke voldstypene for seg, var det å bli slått med knyttneve eller hard

gjenstand den vanligste formen for vold som mennene hadde vært utsatt for, mens for kvinnene var det å ha blitt angrepet fysisk på andre måter som var mest vanlig.

De som hadde vært utsatt for alvorlig vold ble spurt om hvor mange ganger de hadde opplevd hver av disse typene alvorlig vold i løpet av livet (Tabell 6.6).

Tabell 6.6 Andeler av voldsutsatte fordelt på antall ganger utsatt for ulike typer alvorlig vold.

<i>Hvor mange ganger har du opplevd at noen har...</i>		1 gang	2 ganger	3-4 ganger	5 ganger eller mer	Vet ikke/husker ikke
Slått deg med knyttneven eller hard gjenstand	N	341	163	166	228	18
	%	37,2	17,8	18,1	24,9	2,0
Sparket deg	N	190	121	75	148	17
	%	34,5	22,0	13,6	26,9	3,1
Tatt kvelertak på deg	N	221	74	31	57	6
	%	56,8	19,0	8,0	14,7	1,5
Banket deg opp	N	153	74	38	82	12
	%	42,6	20,6	10,6	22,8	3,3
Truet deg med våpen	N	268	75	39	61	3
	%	60,1	16,8	8,7	13,7	,7
Angrepet deg fysisk på andre måter	N	227	99	88	162	17
	%	38,3	16,7	14,8	27,3	2,9

For alle disse voldstypene er det blant kvinnene vi finner de høyeste andelene som hadde vært utsatt mer enn fem ganger.

6.2.1 Relasjon - Alvorlig vold

De fleste som hadde vært utsatt for alvorlig vold hadde vært utsatt for vold fra menn. Bare 17 % av de utsatte hadde vært utsatt for vold fra kvinner, 7,3 % oppga at det bare hadde vært kvinnelige utøvere, mens 9,6 % oppga at det hadde vært både

kvinner og menn. Det var imidlertid en høyere andel av de voldsutsatte kvinnene som oppga at det hadde vært kvinner som hadde utøvd volden, 23,9 %, mens bare 12,7 av mennene oppga dette.

Ser vi på hvem som hadde utøvd den alvorlige volden finner vi langt på vei et mønster som vi også kjenner fra andre undersøkelser ved at vold fra partner eller tidligere partner er mye mer vanlig for kvinner enn for menn (Tabell 6.7). For mennene er det ukjente som er mest vanlig som utøver. Samtidig ser vi også at personer som kvinnene ikke har en nær relasjon til; ukjente og kunder, pasienter og klienter er relativt hyppig forekommende som utøvere.

Tabell 6.7 Relasjon til utøver ved alvorlig vold etter fylte 18 år.

Alvorlig vold etter 18 år	Kvinner (N=548)		Menn (N=928)	
	%	N	%	N
Partner/tidligere partner	40,9	224	4,3	40
Annen familie/slekt	5,1	28	4,0	37
Venner/bekjente/nabo/kolleger	12,8	70	28,1	261
Autoritetspersoner	0,9	5	1,5	14
Kunder/pasienter/klienter	19,3	106	6,7	62
Ukjente	26,1	143	72,1	669

6.2.2 Karakteristikk ved hendelsene

Over halvparten av de som hadde vært utsatt for alvorlig vold oppga at de hadde fått fysiske skader av volden de hadde vært utsatt for, 55,7 % av kvinnene og 53,1 % av mennene (Tabell 6.8). Dette tyder på at mye av volden har vært relativt alvorlig, og omtrent halvparten av de utsatte kvinnene, 49,6 %, oppga at de noen gang hadde vært redd for å bli alvorlig skadet eller drept mens volden pågikk. 31,6 % av mennene oppga det samme.

Tabell 6.8 Alvorlig vold i løpet av livet. Karakteristikk ved hendelsene^a Andeler av utsatte

Alvorlig fysisk vold	Redd for å bli skadet eller drept		Fikk fysiske skader		Snakket med helsepersonell ^b		Noen gang snakket med andre om hendelsene	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Kvinner	49,6	272	55,7	303	35,0	190	86,4	470
Menn	31,4	291	53,1	489	15,5	143	84,0	772

^a Alvorlig vold før 13 år er beskrevet under kapitlet om barndomserfaringer, ^b Snakket med helsepersonell om hendelsen eller om helseproblemer eller bekymringer de kan ha hatt som følge av hendelsen

Omtrent en fjerdedel (24,1 %) av de som hadde vært utsatt for alvorlig vold som voksne hadde vært til medisinsk undersøkelse eller behandling i løpet av de første dagene eller ukene etter at det skjedde (ikke vist i tabellen). Det var her ikke noen signifikant forskjell mellom menn og kvinner. I nesten alle tilfeller (90,1 %) hadde den som undersøkte dem vært klar over at skadene skyldes vold.

Selv om nesten like mange menn som kvinner hadde vært til medisinsk undersøkelse eller behandling i løpet av den første tiden eller de hadde vært utsatt for alvorlig vold, var det mer enn dobbelt så mange av de utsatte kvinnene som mennene, 35,0 % mot 15,5 %, som hadde snakket med helsepersonell om helseproblemer eller bekymringer de hadde hatt som følge av volden (Tabell 6.8). Det var imidlertid ikke noen forskjell i andelene av de usatte mennene som noen gang hadde snakket med andre om hendelsene.

Ser vi på hvilke skader det var snakk om får vi følgende bilde (Tabell 6.9):

Tabell 6.9 Antall som rapporterer ulike fysiske skader etter alvorlig vold

Type skade	Kvinner	Menn
	N	N
Skrammer eller blåmerke	231	313
Blått øye	50	177
Indre skader eller brudd	57	142
Ødelagte tenner	12	51
Andre fysiske skader	110	119

Både for kvinner og menn var skrammer og blåmerker de mest vanlige skadene. For menn var det også relativt mange som hadde fått blått øye og indre skader eller brudd.

6.3 Partnervold

6.3.1 Mindre alvorlig vold fra partner eller tidligere partner

Respondentene fikk spørsmål om de noen gang i livet hadde opplevd at nåværende eller tidligere partner hadde kløpet, klort, lugget eller slått dem med flat hånd. I alt svarte 15,3 % av respondentene bekreftende på dette (Tabell 6.10).

Tabell 6.10 Utsatt for mindre alvorlig vold fra partner noen gang

	Totalt		Kvinner		Menn		χ^2 p-verdi
	%	N	%	N	%	N	
Noen gang opplevd at en partner eller tidligere partner har kløpet, klort, lugget eller slått med flat hånd	15,3	691	14,4	351	16,3	340	0,148

Det er ingen signifikant forskjell mellom kvinner og menn i andelene som noen gang har opplevd mindre alvorlig vold fra partner. Derimot ser det ut som at kvinner har vært utsatt for et større antall voldshendelser enn menn. Over 40 % av de voldsutsatte kvinnene hadde vært utsatt for mindre alvorlig vold fra partner mer enn fem ganger, mens det samme bare gjaldt for litt over 28 % av mennene (Tabell 6.11).

Et flertall (59,1 %) av mennene som hadde opplevd mindre alvorlig vold fra partner oppga at de aldri hadde snakket med noen om det. For kvinnene var det atskillig mer vanlig å fortelle andre om volden, bare 21,9 % hadde aldri snakket med andre om det.

Tabell 6.11 Antall ganger utsatt for mindre alvorlig vold fra partner andeler av utsatte

	Kvinner		Menn	
	%	N	%	N
1 gang	22,5	79	19,4	66
2 ganger	12,5	44	27,6	94
3 – 4 ganger	21,1	74	22,6	77
5 ganger eller mer	42,7	150	28,5	97
Vet ikke	1,1	4	1,8	6

Utøverne er i all hovedsak av motsatt kjønn som de utsatte. Bare 0,9 % av de utsatte mennene og 1,7 % av de utsatte kvinnene, hadde vært utsatt fra en partner med samme kjønn som dem selv.

Andelen som oppgir at de noen gang har vært utsatt for mindre alvorlig vold fra partner i de ulike aldersgruppene, er for kvinnenenes del er størst i de mellomste aldersgruppene (Tabell 6.12). For mennenes del er det større andeler hos de yngre, bortsett fra de aller yngste. At den yngste kohorten har så vidt lave andeler skyldes til dels at vi her finner flere som aldri har vært i et parforhold, tar vi bort de som oppgir at de aldri har vært gift øker andelen voldsutsatte menn i den yngste gruppen til 17,1 % og for kvinnene til 11,5 %.

Tabell 6.12 Andeler kvinner og menn som noen gang har vært utsatt for mindre alvorlig vold fra partner i ulike alderskohorter

Alderskohort	Mindre alvorlig partnervold noen gang	
	Kvinner	Menn
1939 - 1949^a	11,9	13,5
1950 - 1959	17,1	12,6
1960 - 1969	19,4	18,8
1970 - 1979	14,6	19,6
1980 - 1989	11,6	20,6
1990 - 1999	9,1	9,3

^a Inkluderer 25 personer født i 1939

6.3.2 Alvorlig vold fra partner

Mens det var like store andeler menn som kvinner som oppga at de noen gang hadde vært utsatt for mindre alvorlig vold fra nåværende tidligere partner, blir bildet svært annerledes blant dem som hadde vært utsatt for alvorlig fysisk vold fra partner eller tidligere partner etter at de fylte 18 år.

Tabell 6.13 Fysisk alvorlig vold fra partner noen gang i livet

Type vold	Totalt		Kvinner**		Menn**	
	%	N	%	N	%	N
Bare alvorlig partnervold	1,6	71	2,4	59	0,6	12
Både mindre alvorlig og alvorlig partnervold	4,3	193	5,8	165	1,3	28
Totalt	5,8	264	9,2	224	1,9	40

** $P < 0,001$ for fordeling mellom kjønn

Samlet oppga 9,2 % av kvinnene og 1,9 % av mennene at de noen gang hadde vært utsatt for alvorlig vold fra partner (Tabell 6.13).

6.3.3 Samlet partnervold

I alt hadde 17,1 % av kvinnene og 17,2 % av mennene noen gang vært utsatt for fysisk vold fra partner. I tillegg til den fysiske partnervolden hadde også en del, særlig av kvinnene, vært utsatt for seksuelle overgrep fra partner. 3,8 % av kvinnene og 0,1 % av mennene oppga at de hadde blitt voldtatt av partner, og i tillegg hadde 5,5 % av kvinnene og 0,5 % av mennene vært utsatt for andre typer seksuelle overgrep fra partner.

Ser vi på fysisk vold og seksuelle overgrep samlet, finner vi at 20,7 % av kvinnene, og 17,6 % av mennene oppga at de hadde vært utsatt for noen form for overgrep fra partner.

I andre undersøkelser, både norske og utenlandske, oppgis gjerne andelene som har vært utsatt for overgrep fra partner bare for dem som noen gang har vært i et parforhold. Hvis vi foretar den samme avgrensingen finner vi at 21,6 % av kvinnene og 18,7 % av mennene hadde vært utsatt.

6.3.4 Partnervold og kontrollerende atferd

I voldsforskningen har det vært vanlig å skille mellom episodisk partnervold, som har sitt grunnlag i konflikter som paret ikke klarer å løse uten å ty til vold, og intimterrorisme, som har sitt utgangspunkt i den ene partens behov for å kontrollere den andre. Denne siste formen for vold er gjerne knyttet til ulike former for kontrollerende atferd hos voldsutøveren, og ofte også til overdreven sjalusi og mistenksomhet (Johnson, 1995; Johnson & Leone, 2005).

I undersøkelsen stilte vi tre spørsmål om kontrollerende atferd; om de noen gang hadde opplevd at en kjæreste, partner eller ektefelle; kontrollerte hva de brukte tiden til, krevde at de hele tiden måtte gjøre rede for hvor de hadde vært, eller var sjalu eller mistenksom overfor vennene deres.

Tabell 6.14 Kontrollerende atferd fra partner noen gang

<i>Har du noen gang opplevd at en kjæreste, partner eller ektefelle..</i>	Totalt		Kvinner		Menn		χ^2 p-verdi
	%	N	%	N	%	N	
... Kontrollerte hva du brukte tiden på?	19,8	893	19,9	484	19,6	409	0,850
... Krevde at du hele tiden måtte gjøre rede for hvor du hadde vært?	17,0	768	18,1	441	15,7	327	0,031
... Var sjalu eller mistenksom overfor vennene dine?	26,9	1213	27,7	672	26,0	541	0,198
Noen form for kontrollerende atferd fra kjæreste/ partner/ ektefelle	31,1	1403	30,7	747	31,6	656	0,524

En noe større andel kvinner enn menn opplever at de hele tiden må gjøre rede overfor partneren sin for hvor de har vært, mens kontroll av tidsbruk og sjalusi og mistenksomhet synes å ramme begge kjønn omtrent likt (Tabell 6.14).

For de som har vært utsatt for alvorlig partnervold noen gang i livet blir andelen som utsettes for kontrollerende atferd atskillig større.

Tabell 6.15 Kontrollerende atferd fra partner hos de som noen gang har vært utsatt for alvorlig partner vold

<i>Har du noen gang opplevd at en kjæreste, partner eller ektefelle..</i>	Total		Kvinne		Mann		χ^2 p-verdi
	%	N	%	N	%	N	
... Kontrollerte hva du brukte tiden på?	63,6	168	63,8	143	62,5	25	0,871
... Krevde at du hele tiden måtte gjøre rede for hvor du hadde vært?	61,4	162	60,7	136	65,0	26	0,608
... Var sjalu eller mistenksom overfor vennene dine?	74,6	197	75,0	168	72,5	29	0,669
Noen form for kontrollerende atferd fra kjæreste/ partner/ ektefelle	79,1	208	78,5	175	82,5	33	0,564

I underkant av to tredjedeler av både kvinner og menn som hadde vært utsatt for de alvorligeste voldshandlingene fra partner hadde også vært utsatt for minst en av de to formene for kontrollerende atferd, og tre fjerdedeler hadde opplevd at partneren var sjalu eller mistenksom overfor vennene deres (Tabell 6.15).

I en analyse av data fra The National Violence against Women Survey operasjonaliserer Johnson og Leone (2005) intimterrorisme til at kvinnene i tillegg til å være utsatt for fysisk vold fra ektemannen (de avgrenset analysen til kvinner som var gift på undersøkelsestidspunktet), skulle være utsatt for minst tre av syv ulike former for kontrollerende atferd. Vi har bare med tre av de syv kontrollformene, og har ikke mulighet for å bruke samme mål som Johnson og Leone. Vi så derfor på de som hadde vært utsatt for alle tre formene som vi har kartlagt, slik at vi er sikre på at vi ikke har tatt med noen som ville falt utenfor Johnson og Leones operasjonalisering av begrepet.

Tabell 6.16 Antall typer kontrollatferd hos utsatte for partnervold. Kvinner. N=416

Antall typer kontrollatferd	Alle former for partnervold samlet		Bare mindre alvorlig partnervold		Bare alvorlig partnervold		Både mindre alvorlig og alvorlig partnervold	
	%	N	%	N	%	N	%	N
0	27,9	116	34,9	67	27,1	16	20,0	33
1	14,4	60	17,7	34	16,9	10	9,7	16
2	10,1	42	8,3	16	16,9	10	9,7	16
3	47,6	198	39,1	75	39,0	23	60,6	100

Tabell 6.17 Antall typer kontrollatferd hos utsatte for partnervold. Menn. N=360

Antall typer kontrollatferd	Alle former for partnervold samlet		Bare mindre alvorlig partnervold		Bare alvorlig partnervold		Både mindre alvorlig og alvorlig partnervold	
	%	N	%	N	%	N	%	N
0	31,1	112	32,8	105	16,7	2	17,9	5
1	21,9	79	22,2	71	25,0	3	17,9	5
2	11,1	40	11,6	37	0,0	0	10,7	3
3	35,8	129	33,4	107	58,3	7	53,6	15

Nesten halvparten av kvinnene (Tabell 6.16) som har vært utsatt for noen form for vold fra partner, og over en tredjedel av mennene (Tabell 6.17), oppgir også at de har vært utsatt for alle de tre typene av kontrollatferd fra partneren.

6.4 Seksuelle overgrep livstid

Alle former for seksuelle overgrep ble rapportert oftere av kvinner enn av menn (Tabell 6.18). Voldtekt ved bruk av makt eller trusler om å skade inkluderte samleie, oralsex, analsex eller penetrering ved bruk av objekter. Voldtekt ble rapportert av 9,4 % av kvinnene og 1,1 % av mennene.

En av ti kvinner (10,2 %) og en av tretti menn (3,5 %) rapporterte *seksuell kontakt* med en minst fem år eldre person før fylte 13 år. For 4,0 % (N = 98) av alle kvinnene og 1,5 % (N = 31) av alle mennene dreide dette seg om *seksuell omgang* (forsøkt eller gjennomført inntrengning, oralsex eller analsex).

Slår man sammen disse to kategoriene (voldtekt noen gang i løpet av livet og/eller seksuell omgang før fylte 13 år), var det 11,6 % av kvinnene og 2,3 % av mennene som bekreftet minst ett av disse alvorlige overgrepene.

Mange kvinner og menn rapporterte også om andre former for seksuelle overgrep. 25,4 % kvinner og 8,8 % menn oppga at de hadde opplevd minst en av de følgende hendelser: a) Uønsket seksuell kontakt når man er beruset/ikke i stand til å samtykke eller stoppe det, b) beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt eller trusler, c) presset til seksuelle handlinger, og e) andre former for seksuelle krenkelser/overgrep.

Hvis alle spørsmål om seksuelle overgrep ses under ett, var det om lag en av tre kvinner (33,6 %) og en av ti menn (11,3 %) som bekreftet å ha opplevd minst en form for seksuelt overgrep eller seksuell krenkelse (Tabell 6.18).

Tabell 6.18 Seksuelle overgrep i løpet av livet

Seksuelle overgrep	Totalt		Kvinner		Menn		χ^2 p-verdi
	%	N	%	N	%	N	
Seksuell kontakt før fylte 13 år med noen minst 5 år eldre	7,1	322	10,2	248	3,5	74	<0.001
Voldtekt	5,6	253	9,4	229	1,1	24	<0.001
Uønsket seksuell kontakt når man er beruset/ikke i stand til å samtykke eller stoppe det	5,9	265	8,5	207	2,8	58	<0.001
Beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt eller trusler	2,4	108	3,3	81	1,3	27	<0.001
Presset til seksuelle handlinger	7,4	332	11,2	272	2,9	60	<0.001
Andre former for seksuelle krenkelser/overgrep	8,3	375	11,8	287	4,2	88	<0.001
Noen form for seksuelle overgrep	23,3	1053	33,6	816	11,3	237	<0.001

6.4.1 Relasjon til overgriper

Tabell 6.19 gir en oversikt over hvilke forhold voldtektsutsatte hadde til overgriper. Flere hadde vært utsatt for voldtekt fra mer enn en person, derfor er summen av relasjon høyere enn antallet personer som har vært utsatt.

For kvinner var de største gruppene av utøvere venner, bekjente, naboer og kolleger, og nåværende eller tidligere partner. Bare 14 % oppga kun ukjent utøver. Det betyr at 86 % av kvinnene som har rapportert voldtekt har vært utsatt for dette minst en gang av en de kjenner.

Det er såpass få menn i vårt utvalg som har rapportert voldtekt at vi ikke kan se noe spesielt mønster når det gjelder relasjon til utøver.

Tabell 6.19 Relasjon til utøver ved voldtekt ved bruk av makt eller trusler om å skade. Antall personer som rapporterer ulike relasjoner til overgriper

Relasjon til utøver av voldtekt ved bruk av makt eller trusler	Kvinner (N=229)	Menn (N=24)
Kjæreste/partner/ tidligere partner	93	3
Annen familie/ slekt	19	4
Venner/bekjente/Nabo/ kolleger	102	8
Autoritetspersoner	10	3
Kunder/pasienter/klienter	0	0
Ukjente	50 ^a	9 ^b

^a I alt 32 kvinner oppga bare ukjent utøver (14,0% av 229 som rapporterte voldtekt)

^b 8 av de 9 mennene som oppga ukjent utøver oppga bare ukjent utøver.

Det var nesten utelukkende menn som var utøver av voldtekt mot kvinner (97,8 %). For de 24 mennene i dette utvalget som rapporterte voldtekt var mann som var utøver i 15 av tilfellene, en kvinne i 6, og både mann og kvinne i 3 av tilfellene.

6.4.2 Karakteristikk ved hendelsene

Nesten halvparten av kvinnene som rapporterte voldtekt oppga at de var redd for å bli skadet eller drept da det skjedde, og i underkant av en tredjedel rapporterer også at de fikk fysiske skader (Tabell 6.20). Om lag en tredjedel hadde snakket med helsepersonell om helseproblemer eller bekymringer de kan ha hatt som følge av voldtekten. Dette spørsmålet forutsetter ikke at de har snakket med helsepersonell om selve hendelsen. En vesentlig minoritet, om lag 30 % av både menn og kvinner, oppgir at de aldri har fortalt om voldtekten til noen andre.

Karakteristika ved voldtekt rapportert av menn er oppgitt i tabellen, men bør fortolkes med varsomhet ettersom det er et lavt totalt antall menn som har rapportert voldtekt.

Tabell 6.20 Voldtekt ved bruk av makt eller trusler i løpet av livet: Karakteristikker ved hendelsene^a

Voldtekt	Redd for å bli skadet eller drept	Fikk fysiske skader	Snakket med helsepersonell ^a	Snakket med noen andre om det
Kvinner				
Voldtekt (N=229)	44,4	28,8	38,2	70,6
Menn				
Voldtekt (N=24)	37,5	4,3	29,2	70,8

^a Snakket med helsepersonell om hendelsen eller om helseproblemer eller bekymringer de kan ha hatt som følge av hendelsen

Blant de 253 som var blitt utsatt for voldtekt fortalte en fjerdedel om fysiske skader som følge, to angir skade i genital regionen alene, 53 andre skader og åtte en kombinasjon. Dette indikerer at skader og fysiske tegn på overgrep hyppigst finnes andre steder på kroppen enn i den genitale regionen. Kun en mann rapporterte skade etter voldtekt. Seks kvinner (2,6 %) rapporterte uønsket graviditet etter voldtekt. Likevel var kun 26 kvinner (11,4 % av de 227 som besvarte spørsmålet) og ingen menn til medisinsk undersøkelse eller behandling de første dagene eller ukene etter at det skjedde.

6.4.3 Alder ved voldtekt

En tidligere gjennomgang av norsk forskning (Kruse, Strandmoen, & Skjørten, 2013) har oppsummert at aldersgruppen 15 – 24 år er den største risikogruppen når det gjelder voldtekt, og at denne gruppen utgjør 55 til 60 % av personofre for anmeldte voldtekter. I denne studien var det 224 av de 229 voldtektsutsatte kvinnene som hadde besvart spørsmålet om alder ved voldtekten (eller alder første gang voldtekt skjedde). Disse 224 kvinnene fordelte seg slik: Under 15 år: 24,5 % (56), 15 – 24 år: 58,5 % (134), 25 år eller eldre: 14,8 % (34). Av de 24 mennene som rapporterte voldtekt, hadde 22 besvart spørsmålet om alder, og 12 av disse var under 15 år (50,0 %). I denne studien ble det spurt om når voldtekten skjedde eller når voldtekt skjedde første gang.

Andre seksuelle overgrep enn voldtekt inkluderte a) uønskede seksuelle overgrep når man er beruset/ikke i stand til å samtykke eller stoppe det, b) beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt eller trusler, c) press til seksuelle handlinger og d) andre seksuelle overgrep/krenkelser. 601 av de 618 kvinnene som svarte ja på minst

ett av disse spørsmålene om seksuelle overgrep oppga alder da det skjedde (eller første gang det skjedde), med følgende fordeling: Under 15 år: 22,3 % (138), 15 – 24 år: 57,0 % (352), 25 år eller eldre: 18,0 % (111). 179 av de 184 mennene som svarte ja på minst ett av disse spørsmålene oppga alder, med følgende fordeling: Under 15 år: 35,9 % (66), 15 – 24 år: 50,0 % (92), 25 år eller eldre: 11,4 % (21).

6.5 Utsatthet for flere typer overgrep

I alt 17,1 % av kvinnene og 15,3 % av mennene bekreftet minst en av følgende voldserfaringer etter fylte 18 år: Voldtekt, alvorlig vold der de var redd for å bli skadet eller drept, eller alvorlig partnervold (Tabell 6.21). Tabellen viser hvor mange kategorier av alvorlig fysisk vold, alvorlig partnervold eller voldtekt respondentene har rapportert at de har opplevd som voksen. Merk at en kategori kan inneholde en eller flere hendelser av samme type (for eksempel telles voldtekt som en kategori i tabellen, uavhengig av om voldtekt har skjedd en eller flere ganger). Kvinner rapporterte flere volds- og overgrepshendelser enn menn ($\chi^2 p < 0,001$). Spesielt var kjønnsforskjellen stor når det gjaldt utsatthet for minst to kategorier av disse alvorlige voldshendelsene (7 % av kvinnene og 0,8 % av mennene).

Tabell 6.21 Antall kategorier av alvorlig fysisk vold, alvorlig partnervold og voldtekt ved bruk av makt eller trusler i voksen alder totalt og hos kvinner og menn.

Antall kategorier av vold og overgrep i voksen alder	Totalt		Kvinner		Menn	
	%	N	%	N	%	N
0	83,7	3757	82,9	2001	84,7	1756
1	12,1	542	10,0	242	14,5	300
2	3,1	141	5,1	124	0,8	17
3	1,1	48	1,9	47	-	1

Tabell 6.22 viser sammenhengen mellom voldtekt i voksen alder og henholdsvis alvorlig fysisk vold og alvorlig partnervold for kvinner. Tilsvarende tabell kan ikke lages for menn, pga. det få antallet menn i vårt utvalg som rapporterte voldtekt. Vi ser at så mange som halvparten av de kvinnene som rapporterte voldtekt, også har rapportert alvorlig vold, og ikke langt fra halvparten har rapportert alvorlig partnervold.

Tabell 6.22 Sammenhengen mellom voldtekt som voksen og alvorlig vold og partnervold blant kvinner

Utsatthet som voksen:		Alvorlig vold ^a		Alvorlig partnervold	
		%	OR	%	OR
Voldtekt	Nei	8,7	9,12 **	7,1	8,75 **
	Ja	46,6		40,0	

^a Vold der personen var redd for å bli skadet eller drept

6.6 Stalking (ufrivillig forfølgelse eller 6.7 overvåkning)

Det finnes ikke noe oversettelse av det engelske begrepet stalking, derfor brukes det engelske begrepet også på norsk. Stalking viser til det å bli ufrivillig forfulgt eller overvåket, eller at en annen person er urimelig opptatt av deg og kontakter deg eller oppsøker deg gjentatte ganger mot din vilje. I undersøkelsen brukte vi fire spørsmål hentet fra et screeninginstrument om stalking brukt i The National Violence Against Women Survey (Tjaden & Thoennes, 1998). To av disse gikk på fysisk forfølgelse og to spørsmål dreide seg om uønsket kontakt på telefon eller mail.

Stalking var ikke uvanlig blant respondentene i denne undersøkelsen (Tabell 6.23). Tre av ti menn og fire av ti kvinner bekreftet at de hadde opplevd i hvert fall en form for stalking. Alle formene for stalking ble rapportert hyppigere av kvinner enn av menn.

Tabell 6.23 Stalking i løpet av livet

Blitt skremt, irritert eller bekymret fordi noen har... ^a	Totalt		Kvinner		Menn		χ^2 p- verdi
	%	N	%	N	%	N	
...fulgt etter deg eller spionert på deg	19,2	867	24,8	601	12,8	266	<0.001
...stått utenfor hjemmet ditt, skolen din eller jobben din	11,8	535	14,5	353	8,7	182	<0.001
Minst en av disse formene for fysisk forfølgelse og overvåking	22,7	1029	28,1	684	16,5	345	<0,001
...tatt kontakt med deg på telefon, lagt igjen beskjeder på svareren din, eller sendt deg tekstmeldinger uten at du ønsker det	23,5	1065	27,1	660	19,4	405	<0.001
...sendt deg uønskede brev, e-poster eller andre skriftlige beskjeder	15,1	685	16,2	395	13,9	290	0.029
Minst en av disse formene for «kommunikasjonsmessig» forfølgelse og overvåking	27,6	1250	31,1	758	23,5	492	<0,001
Noen form for stalking	36,4	1644	41,7	1013	30,3	631	<0.001

^a hele spørsmålet lyder: Hvis du nå ser bort fra telefonselgere, meningsmålere og andre som har en grunn til å ta kontakt med deg : Har noen – mann eller kvinne – NOEN GANG skremt deg, bekymret deg, irritert deg eller gjort deg sint ved å...

Tjaden og Thoennes (2000) krever i tillegg til minst ett positivt svar på de åtte spørsmålene, at respondenten skal ha blitt utsatt for hendelsen minst to ganger, og at vedkommende skal ha blitt skremt eller redd for å bli fysisk skadet som følge av det de opplevde. Ettersom vi ikke har stilt de samme tilleggskravene i vår undersøkelse kan vi ikke sammenlikne våre tall med de amerikanske funnene. I en norsk undersøkelse av stalking finner imidlertid Narud, Friestad og Dahl (2013) at 27 % av respondentene skåret positivt på minst ett av de åtte spørsmålene i dette screeninginstrumentet (de brukte alle spørsmålene).

6.8 Fra barn til voksen

I alt 38,8 % av kvinnene og 28,6 % av mennene rapporterte om minst en volds- eller overgrepshelse når barndom og voksen alder ble sett under ett. Tabell 6.24 viser hvor mange kategorier av vold og overgrep deltakerne har rapportert når vi inkluderer hendelser både i barndom og i voksen alder. Merk at tabellen ikke gjør rede for hvor mange ganger hver enkelt kategori har skjedd, bare hvor mange ulike kategorier av vold og overgrep som er bekreftet. Kategoriene i tabellen inkluderer alvorlig vold fra foresatte i barndom, vitne til vold mellom foresatte, psykologisk vold fra foresatte, seksuell omgang før 13 år med en minst 5 år eldre person, voldtekt før 18 år, alvorlig vold etter 18 år der personen var redd for å bli skadet eller drept, alvorlig partnervold og voldtekt etter 18 år. Kvinner rapporterte signifikant flere volds- og overgrepserfaringer enn menn ($\chi^2 p < 0,001$). I alt 7,0 % av kvinnene og 4,1 % av mennene bekreftet at de hadde opplevd tre eller flere kategorier av vold og overgrep.

Tabell 6.24 Antall kategorier (0-8) av vold og overgrep i barndom og voksen alder (sammenslått), totalt og for kvinner og menn.

Antall kategorier av vold og overgrep i barndom og voksen alder (0 – 8)	Totalt		Kvinner		Menn	
	%	N	%	N	%	N
0	68,6	3107	66,2	1614	71,4	1493
1	17,6	797	16,7	407	18,7	390
2	7,6	346	9,2	224	5,8	122
3	3,6	162	4,3	104	2,8	58
4	1,4	65	1,9	46	0,9	19
5 eller fler	1,1	51	0,8	42	0,4	9

Blant de som var utsatt for vold eller overgrep i barndom, var det vesentlig flere som også rapporterte at de hadde vært utsatt for vold og overgrep i voksen alder. Tabell 6.25 viser sammenhengen mellom vold og overgrep i barndom og vold og overgrep i voksen alder for *kvinner*. For eksempel var seksuelle overgrep i barndom knyttet til en vesentlig økt rapportering av voldtekt i voksen alder (oddsforhold på 7 for seksuell omgang før 13 år og 9 for voldtekt før 18 år).

Men seksuelle overgrep i barndom var også knyttet til økt utsatthet for alvorlig vold og alvorlig partnervold som voksen (oddsforhold varierte mellom 3 og 4 for ulike former for utsatthet). Samtidig var voldserfaringer og psykologisk vold fra foresatte i barndom knyttet til overhyppighet av alle volds- og overgrepformer som voksen (oddsforhold varierte mellom 3 og 4).

Tabell 6.25 Sammenheng mellom utsatthet i barndom og utsatthet i voksen alder for kvinner

Utsatthet i barndom: <i>Kvinner</i>		Voldtekt som voksen		Alvorlig vold som voksen ^b		Alvorlig partnervold	
		%	OR	%	OR	%	OR
Seksuell omgang før 13 år^a	Nei	5,3	6,67**	10,1	4,31**	8,6	2,90**
	Ja	27,4		32,7		21,4	
Voldtekt før 18 år	Nei	4,9	9,01**	10,0	4,19**	8,5	3,07**
	Ja	31,9		31,9		22,1	
Alvorlig vold fra foresatte	Nei	5,4	4,19**	10,0	3,68**	7,9	3,83**
	Ja	19,3		29,1		24,8	
Vitne til vold mellom foresatte	Nei	5,0	3,69**	9,7	2,91**	7,7	3,42**
	Ja	16,2		23,8		22,1	
Psykologisk vold fra foresatte	Nei	4,3	4,42**	8,6	3,63**	6,8	4,00**
	Ja	16,7		25,5		22,5	

^a Seksuell kontakt før 13 år med person minst 5 år eldre som involverte forsøkt eller gjennomført inntrengning, oralsex eller analsex. ^b Vold der personen var redd for å bli skadet eller drept,

** $p < 0,01$

Når det gjaldt *menn*, var forekomsten av seksuell omgang før 13 år, voldtekt som voksen og alvorlig partnervold så lav at det var begrensede muligheter til å undersøke sammenhenger mellom erfaringer som barn og erfaringer som voksen. Tabell 6.26 viser at volds- og overgrepserfaringer som barn var assosiert med høyere forekomst av alvorlig vold som voksen for menn (oddsforhold varierte mellom 3 og 5).

Tabell 6.26 Sammenheng mellom utsatthet for vold og overgrep i barndom og alvorlig vold som voksen for menn

Utsatthet i barndom: <i>Menn</i>	Alvorlig vold som voksen ^b	
	%	OR
	Nei	13,5
Seksuell omgang før 13 år ^a	Ja	41,9
		4,63 **
Alvorlig vold fra foresatte	Nei	12,6
	Ja	33,0
Vitne til vold mellom foresatte	Nei	12,2
	Ja	29,6
Psykologisk vold fra foresatte	Nei	12,0
	Ja	30,1
		3,17 **

^a Seksuell kontakt før 13 år med person minst 5 år eldre som involverte forsøkt eller gjennomført inntrengning, oralsex eller analsex, ^b Vold der personen var redd for å bli skadet eller drept, ** $p < 0,01$

7 Voldsutsatthet, demografi og psykisk helse

Siri Thoresen

7.1 Voldsutsatthet og demografi

Tabell 7.1 viser en oversikt over utsatthet for alvorlig vold og voldtekt i ulike sivilstandsgrupper. Både for menn og kvinner var det høyest forekomst både av alvorlig vold og voldtekt blant de som var separert eller skilt (på intervju tidspunktet).

Tabell 7.1 Alvorlig vold og voldtekt i ulike sivilstandsgrupper

Sivilstand	Alvorlig vold etter 18 år ^a (%)		Voldtekt i løpet av livet (%)	
	Kvinner ^{**} <i>p < 0,001</i>	Menn [*] <i>p = 0,029</i>	Kvinner ^{**} <i>p < 0,001</i>	Menn ^b
Ugift (aldri gift) (N=1038)	9,9	14,0	9,7	1,4
Gift/samboer (N=2920)	8,6	13,1	8,0	0,8
Separert/skilt (N=454)	29,2	21,2	17,0	2,7
Enke/enkemann (N=113)	10,5	11,1	11,6	0

^a Vold der personen var redd for å bli skadet eller drept, ^b Ikke signifikantstestet pga lavt antall personer

Det var ikke signifikante forskjeller i forekomst av alvorlig vold i ulike utdanningsgrupper (tabell 7.2). For kvinner var det signifikant lavere forekomst av voldtekt med økende utdanning. For menn var det lav forekomst av voldtekt i alle utdanningsgrupper.

Tabell 7.2 Alvorlig vold og voldtekt i ulike utdanningsgrupper

	Alvorlig vold etter 18 år ^a (%)	Voldtekt i løpet av livet (%)
Kvinner	p = 0,511	p = 0,005
Ikke utdanning utover		
grunnskole	13,7	13,6
Fullført videregående skole	11,0	10,9
Høgskole/universitetsutdanning	11,0	7,8
Menn	p = 0,364	- ^b
Ikke utdanning utover		
grunnskole	11,8	1,6
Fullført videregående skole	13,3	1,1
Høgskole/universitetsutdanning	15,1	1,1

^a Vold der personen var redd for å bli skadet eller drept ^b Ikke signifikantstestet pga lavt antall personer

Alvorlig vold og voldtekt forekom oftere hos personer som opplevde at de hadde dårlig økonomi (Tabell 7.3). Det ser ikke ut til å være noen vesentlig forskjell mellom middels god versus særlig god råd, men det var en stor forskjell mellom voldsforekomst hos de med dårlig økonomi sammenlignet med middels god/særlig god økonomi.

Tabell 7.3 Alvorlig vold og voldtekt i forhold til selvopplevd økonomisk situasjon

Selvopplevd økonomisk situasjon: Hvor god råd syns du familien din har i forhold til folk flest?	Alvorlig vold etter 18 år ^a (%)	Voldtekt i løpet av livet (%)
Kvinner	p < 0,001	p < 0,001
Dårligere enn folk flest	22,6	23,6
Omtrent som folk flest	10,0	8,6
Bedre enn folk flest	10,3	6,4
Menn	p < 0,001	- ^b
Dårligere enn folk flest	27,6	4,1
Omtrent som folk flest	12,0	0,8
Bedre enn folk flest	14,3	1,0

^a Vold der personen var redd for å bli skadet eller drept, ^b Ikke signifikantstestet pga. lavt antall personer

Det var ingen klare geografiske mønstre i forekomsten av vold og overgrep verken for kvinner eller for menn (Tabell 7.4). Informasjon om bosted gjelder den adressen respondenten hadde da han eller hun deltok i intervjuet. Undersøkelsen dekker ikke informasjon om oppvekststed eller flyttinger.

Tabell 7.4 Alvorlig vold og voldtekt ved bruk av makt eller trusler etter bostedsregion

	Alvorlig vold etter 18 år ^a (%)		Voldtekt i løpet av livet (%)	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Oslo	12,2	21,4	10,6	2,1
Akershus	11,5	19,3	9,5	- ^b
Østlandet ellers	11,8	13,4	10,2	0,9
Agder og Rogaland	10,6	9,4	7,4	- ^b
Vestlandet	10,7	10,1	10,1	- ^b
Trøndelag	9,3	12,2	7,5	3,1
Nord-Norge	9,7	14,1	8,3	- ^b

^a Vold der personen var redd for å bli skadet eller drept, ^b Ikke oppgitt pga lav N

Som forventet var det forskjeller i forekomsten av vold og voldtekt i ulike sosioøkonomiske grupper. Flere tidligere studier har demonstrert at vold varierer med sosioøkonomiske forhold og sosial kapital (se for eksempel Galea, Karpati & Kennedy, 2002). Det var kanskje litt overraskende at det ikke var signifikante forskjeller mellom utdanningsgrupper i forekomsten av alvorlig fysisk vold. Men det var likevel en tydelig økt forekomst av vold blant de som syntes de hadde dårligere råd enn folk flest. Resultatene samsvarer rimelig godt med tidligere norske undersøkelser (Pape og Stefansen, 2004; Haaland, Clausen og Schei, 2005).

7.2 Voldsutsatthet og psykisk helse

I denne undersøkelsen inkluderte vi to forskjellige mål på psykisk helse: Ett som måler angst og depresjon (HSCL-10) og ett som måler posttraumatiske reaksjoner

(PCL-6). Tabell 7.5 viser gjennomsnittsskårer på HSCL (varierer fra 1 til 4) og PCL (varierer fra 0 til 4) i ulike grupper av volds- og overgrepsofsatte.

Det var en klar opphopning av psykiske helseproblemer for personer som var utsatte for vold og voldtekt sammenlignet med de som ikke var utsatt. Dette gjaldt både menn og kvinner. Den nederste delen av tabell 8.7 viser også at økende antall voldskategorier sammenfalt med jevnt økende psykiske helseproblemer. Forskjellene mellom gruppene var etter vår vurdering ikke bare statistisk signifikante men også klinisk relevante.

Den forkortede versjonen av post-traumatiske reaksjoner (PCL-6) har ikke en godt validert kutteskåre. Det betyr at det er usikkert hvor på denne skalaen vi skal sette grensen for kliniske relevante post-traumatiske reaksjoner. Målet på angst og depresjon (HSCL-10, venstre kolonne i Tabell 8.7) har vært brukt i mange store norske studier med en kutteskåre på 1,85 som indikasjon på klinisk signifikante psykiske problemer. Tabellen viser at kvinner som har opplevd voldtekt både som barn og som voksen; alvorlig vold både som barn og som voksen; eller totalt minst to av disse hendelsene skårer gjennomsnittlig over kutteskåren for angst og depresjon. Menn som har opplevd voldtekt før 18 år skårer også gjennomsnittlig over denne kutteskåren. Det var få menn som rapporterte voldtekt som voksen, slik at sammenhengen med psykiske vanskeligheter ikke kunne undersøkes for menn.

Tabell 7.5 Gjennomsnittlig skåre for angst/depresjon (HSCL-10) og posttraumatiske reaksjoner (PCL-6) i ulike eksponeringsgrupper

<i>Voldtekt</i>	Angst/depresjon (1-4)		Posttraumatiske reaksjoner (0-4)	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Ingen voldtekt rapportert	1,32	1,24	0,34	0,28
Voldtekt bare før 18 år	1,65**	1,01**	0,86**	1,45**
Voldtekt bare etter 18 år	1,80**	- ^a	1,12**	- ^a
Voldtekt både før og etter 18 år	2,00**	- ^a	1,41**	- ^a
<i>Vold</i>				
Ingen alvorlig vold rapportert	1,29	1,18	0,32	0,22
Alvorlig vold fra foresatte i barndom	1,77**	1,38**	0,93**	0,63**
Alvorlig vold i voksen alder^b	1,45**	1,27**	0,76**	0,53**
Alvorlig vold både fra foresatte i barndom og som voksen	2,07**	1,58**	1,33**	1,28**
<i>Antall kategorier (av disse 4)^c</i>				
0	1,28	1,19	0,29	0,21
1	1,57**	1,47**	0,72**	0,52**
2 eller fler	1,89**	1,80**	1,25**	1,27**

^aIkke oppgitt pga. lav N, ^bVold der personen var redd for å bli skadet eller drept

^cSignifikanstesten gjelder 0 vs. 1, 1 vs. 2 eller fler

8 Erfaringer med rettsapparat

Ole Kristian Hjemdal og Siri Thoresen

8.1 Kvinner og voldtekt

I undersøkelsen ble det stilt spørsmål til alle som hadde vært utsatt for voldtekt om de hadde meldt det til politiet. De som ikke hadde anmeldt ble spurt om hvorfor de ikke hadde anmeldt, om noen andre hadde anmeldt saken, eller om politiet fikk kjennskap til saken på andre måter.

Tabell 8.1 Anmeldte voldtekter. Kvinner. N = 229

Samlet kjent for politiet		Anmeldte selv		Andre anmeldte		Politiet kjennskap til på annen måte	
%	N	%	N	%	N	%	N
17,5	40	10,5	24	2,2	5	4,8	11

For 40 (17,5 %) av de i alt 229 kvinnene som hadde opplevd voldtekt var det holdepunkter for at saken var kjent for politiet (Tabell 8.1). I alt i 21 av disse 40 sakene oppga respondenten at anmeldelsen gjaldt voldtekt i nære relasjoner.

Tabell 8.2 Grunner til ikke å anmelde voldtekt. Kvinner.

Grunn til ikke å anmelde	N
Det var for bagatellmessig, ikke verd å anmelde	20
Det var en familiesak, ikke noen politisak	22
Du mente de ikke kunne hjelpe noe særlig	27
Du fryktet de ikke ville tro på deg	21
Du trodde ikke de ville være særlig imøtekommende	3
Politiet anbefalte meg å ikke anmelde	0
Du liker ikke/er redd politiet	3
Du var redd det bare ville føre til mer vold/overgrep	16
Du orker ikke flere ydmykkelser	24
Du ville ikke at det skulle bli rettsak	6
Det hadde andre årsaker	135
Husker ikke	1
Vil ikke svare	4

De kvinnene som ikke hadde anmeldt voldtekten oppga ulike årsaker til dette (Tabell 8.2). Her har studien imidlertid truffet dårlig med de foreslåtte kategoriene. Over to tredjedeler av de voldtatte kvinnene oppga at de hadde andre grunner til ikke å anmelde enn de årsakene som ble foreslått for dem. Utover dette var de fire hyppigst rapporterte årsakene at man mente det ikke kunne hjelpe noe særlig (27 kvinner), at man ikke orket flere ydmykelses (24 kvinner), at man mente det var en familiesak mer enn en politisak (22 kvinner), og at man fryktet at politiet ikke ville tro på dem (21 kvinner). Det var ingen som oppga at de ble anbefalt av politiet ikke å anmelde saken.

Ser vi på hva som videre skjedde med sakene etter at politiet hadde fått kjennskap til overgrepene, hadde nesten halvparten av kvinnene opplevd at politiet ikke hadde etterforsket saken.

Tabell 8.3 Etterforskede, rettetførte og pådømte voldtektssaker. Kvinner. N = 40

Saken etterforsket		Saken kom for retten		Overgriperen dømt	
%	N	%	N	%	N
57,5	23	20,0	8	20,0	8

Av de etterforskede sakene hadde omtrent en tredjedel kommet opp for retten, og i samtlige av disse sakene hadde overgriperen blitt dømt (Tabell 8.3). Av alle de 229 kvinnene som oppga at de hadde blitt voldtatt var det bare 3,5 % som opplevde at noen ble dømt for overgrepet. I alt to av de voldtatte kvinnene rapporterte å ha fått erstatning fra den som begikk overgrepet og en person hadde søkt voldsoffererstatning og fått det.

I de 23 voldtektssakene som ble etterforsket ble kvinnene spurt om hvor fornøyd de var med kontakten med politiet. I alt ni kvinner var ganske eller svært misfornøyd, fire var nøytrale, og ti kvinner var ganske eller svært fornøyd (en var usikker).

8.2 Menn og voldtekt

Av de 24 mennene som rapporterte at de hadde vært voldtatt, var det fire (16,7 %) som hadde anmeldt. I ytterligere en sak ble forholdet anmeldt av noen andre. Det var ingen menn som oppga at politiet hadde fått kjennskap til saken på annen måte. For fem av de 24 mennene antar vi altså at saken var kjent for politiet. Også for menn var det andre årsaker enn de som ble foreslått i studien som ble oppgitt som utslagsgivende for ikke å anmelde, over halvparten både av alle svarte «andre

grunner». Bare mellom en og fire menn svarte bekreftende på noen av de årsakene til ikke å anmelde som ble foreslått.

Fire av de fem kjente voldtektssakene ble etterforsket. I motsetning til for kvinnene ser det altså ut til at neste alle voldtektene med menn som ofre som politiet kjente til var blitt etterforsket. To av voldtektene kom for retten, og i begge sakene ble overgriper dømt. En mann hadde mottatt erstatning fra den som begikk overgrepet, men ingen av mennene hadde søkt eller fått voldsoffererstatning. Ingen av anmeldelsene gjaldt voldtekt i nære relasjoner.

Ettersom det bare var fire menn som anmeldte voldtekten har vi ikke sett nærmere på tilfredshet med kontakten med politiet.

8.3 Kvinner og alvorlig vold

Også de som hadde vært utsatt for alvorlig fysisk vold noen gang etter fylte 18 år fikk spørsmål om saken hadde vært anmeldt til politiet og om videre oppfølging fra politi og rettsvesen.

I alt 548 kvinner rapporterte å ha blitt utsatt for alvorlig vold etter de fylte 18 år.

Tabell 8.4 Anmeldte grove voldssaker. Kvinner

	Samlet kjent for politiet		Anmeldte selv		Andre anmeldte		Politiet kjennskap til på annen måte	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Utsatt for alvorlig fysisk vold etter 18 år (N=548)	32,5	178	26,3	144	2,4	13	3,8	21

Det var nesten fire ganger så mange av de voldsutsatte kvinnene, som av dem som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep, og mer enn dobbelt så stor andel som av dem som hadde vært utsatt for voldtekt, som hadde anmeldt volden selv (Tabell 8.4). Det var også større andeler av voldssakene som enten ble anmeldt av andre eller som politiet på annen måte fikk kjennskap slik, slik at for 178 av kvinnene som hadde opplevd alvorlig vold (32,5 %) var det holdepunkter for at saken var kjent for politiet. De 404 kvinnene som ikke anmeldte forholdet, oppga hovedsakelig «andre grunner» (223 personer) til at de valgte ikke å anmelde. For øvrig var det 79 kvinner som mente at hendelsen var for bagatellmessig, 43 kvinner at det var en familiesak

mer enn en politisak, 39 at det bare ville føre til mer vold eller overgrep, og 37 at de mente det ikke kunne hjelpe noe særlig. I to saker ble de anbefalt av politiet ikke å anmelde forholdet.

Tabell 8.5 Etterforskede, rettetførte og pådømte saker. Grov vold Kvinner

	Saken etterforsket		Saken kom for retten		Overgriperen dømt	
	%	N	%	N	%	N
Grove voldssaker kjent av politiet (N=178)	47,7	85	17,9	33	15,6	29

I de grove voldssakene var det under halvparten av kvinnene hvor hendelsen hadde vært kjent av politiet som opplevde at saken hadde blitt etterforsket (Tabell 8.5). Av dem som oppga at saken hadde blitt etterforsket var det under halvparten som hadde opplevd at saken hadde blitt rettetført, men i de fleste av disse tilfellene hadde overgriperen blitt dømt. I alt var det 29 av 548 kvinnene, 5,3 %, som hadde opplevd at overgriperen hadde blitt dømt.

Syv av de 548 kvinnene som rapporterte alvorlig vold har mottatt erstatning fra den som begikk volden, og ingen har søkt eller mottatt voldsoffererstatning. 80 av de totalt 178 anmeldte sakene gjaldt fysisk vold i nære relasjoner.

I de 144 sakene der kvinnen selv anmeldte forholdet ble de spurt om hvor fornøyd de var med kontakten med politiet. I alt 138 besvarte dette spørsmålet. Av dem var 35 kvinner ganske eller veldig misfornøyd (25,4 %), 25 var nøytrale (18,1 %), og 78 kvinner var ganske eller svært fornøyd (56,5 %).

8.4 Menn og alvorlig vold

I alt 928 menn rapporterte å ha blitt utsatt for alvorlig vold etter fylte 18 år.

Tabell 8.6 Anmeldte grove voldssaker. Menn

	Samlet kjent for politiet		Anmeldte selv		Andre anmeldte		Politiet kjennskap til på annen måte	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Utsatt for alvorlig fysisk vold etter 18 år (N=928)	37,4	347	26,0	241	4,2	39	7,2	67

En tilsvarende andel av de voldsutsatte mennene som av kvinnene, hadde selv anmeldt saken til politiet (Tabell 8.6). I tillegg hadde en litt større andel av mennene enn av kvinnene opplevd at andre hadde anmeldt, eller at politiet hadde fått kjennskap til hendelsen på annen måte, slik at en litt større andel av mennene opplyste at politiet kjent til saken.

De 687 mennene som ikke anmeldte forholdet, oppga hovedsakelig «andre grunner» (358 personer) til ikke å anmelde. Ellers rapporterte 272 menn at de syntes det var for bagatellmessig, 89 personer mente at det ikke kunne hjelpe noe særlig, 23 menn var redd det ville føre til mer overgrep, mens 21 menn mente det var mer en familiesak enn en politisak. Tre menn rapporterte at politiet anbefalte dem ikke å anmelde saken.

185 menn (53,3 % av de som oppga at saken var kjent av politiet, 19,9 % av de 928 mennene som rapporterte om alvorlig vold) oppga at saken ble etterforsket. Bare litt over en tredjedel av disse, 67 menn, hadde imidlertid opplevd at saken hadde kommet for retten og 55 av disse 67 at det kom til domfellelse (15,8 % av de sakene som var kjent av politiet) I alt var det altså 5,9 % av alle de 928 mennene som hadde vært utsatt for grov vold som hadde opplevd at utøveren ble dømt.

13 av i alt 928 menn som rapporterte om alvorlig vold hadde mottatt erstatning fra voldsutøver, fem hadde søkt om voldsoffererstatning, og fire av disse hadde fått slik erstatning. Av de 347 sakene som antas kjent for politiet gjaldt anmeldelsen nære relasjoner i 23 tilfeller (6,6 % av de 346 mennene som besvarte dette spørsmålet).

Av de 241 mennene som selv anmeldte volden, besvarte 232 spørsmål om hvor fornøyd de var med kontakten med politiet. Av dem var 87 ganske eller veldig misfornøyd (37,5 %), 32 var nøytrale (13,8 %), og 113 av mennene var ganske eller svært fornøyd (48,7 %).

Del III: Drøfting og oppsummering

9 Diskusjon

Siri Thoresen, Ole Kristian Hjemdal og Mia Cathrine Myhre

9.1 Forekomst av voldtekt

9,4 % av norske kvinner rapporterer voldtekt

Voldtektstallene går ikke ned

Nesten en tredjedel har aldri fortalt noen om voldtekten

Veldig få blir anmeldt, nesten ingen fører til dom

Vi fant en forekomst av voldtekt på 9,4 % hos norske kvinner og 1,1 % hos norske menn i alderen 18 – 75 år. Dette er den første nasjonale studien i Norge som presenterer livstidsprevalenser for voldtekt der det er brukt direkte og konkrete spørsmål om vaginal, oral og eller anal penetrasjon ved bruk av makt eller trusler om å skade. Vi mener det er viktig at man også i Norge stiller konkrete og utvetydige spørsmål når man undersøker forekomst av seksuelle overgrep. På den måten får man større tiltro til at den prevalensen man kommer fram til gjenspeiler det fenomenet man ønsker å studere.

Den hittil viktigste nasjonale studien av vold og overgrep i Norge (Haaland, Clausen & Schei, 2005) viste resultater som samsvarer godt med denne studien. I Haaland og kollegaers studie hadde 10 % av kvinnene og 1 % av mennene blitt tvunget til seksuelle omgang i løpet av livet. I Oslo har man funnet at 16 % kvinner og 2 % menn hadde blitt truet eller tvunget til sex, utsatt for voldtekt eller voldtektsforsøk minst en gang etter fylte 16 år (Hilde Pape & Kari Stefansen, 2004a). Enkelte store norske helseundersøkelser har inkludert spørsmål om seksuelle overgrep (eksempler: Mor-barn-studien (FHI), Hubro (FHI), Ung HUNT-3 (NTNU)). Alle disse studiene viser at seksuelle overgrep er prevalente fenomener hos kvinner i alle aldre. Likevel er det vanskelig å si noe sikkert om forekomst av voldtekt ut fra disse undersøkelsene

på grunn av hvordan spørsmålene er formulert. Den norske studien som hittil har gått lengst i å stille konkrete spørsmål om seksuelle overgrep viste at 11 % av kvinnene rapporterte uønsket seksuell omgang før fylte 16 år og 19 % etter fylte 16 år (Steine et al., 2012).

I flere andre land er det derimot gjort studier av voldtekt der man har benyttet konkrete og adferdsbeskrivende spørsmål. Denne studien har benyttet spørsmål om voldtekt hentet fra en nasjonal studie av kvinner i USA, som fant en forekomst av voldtekt på 13 % blant kvinner (Resnick et al., 1993). Også *National Violence against Women Survey* i USA (Tjaden & Thoennes, 2000) brukte tilsvarende direkte og konkrete måte å spørre på med en identisk voldtektsdefinisjon vi har brukt i denne studien. De konkluderer med livstidsprevalenser på 18 % for kvinner og 3 % for menn. En annen studie fra USA (Kessler, 2000) konkluderte med en voldtektsforekomst på 9 % blant amerikanske kvinner og 1 % blant menn. I Danmark fant man at 9 % av danske kvinner hadde opplevd voldtekt (Balvig & Kyvsgaard, 2006). Verdens helseorganisasjon konkluderer med at det er store forskjeller mellom ulike land når det gjelder forekomst av voldtekt (Jewkes, Sen, & Garcia-Moreno, 2002). Resultatene i denne studien avviker imidlertid ikke i vesentlig grad fra forskning i USA og Danmark, men peker snarere på at voldtekt mot kvinner er et utbredt problem også i det norske samfunnet.

9.1.1 Voldtekt, kjønn og relasjon til overgriper

I denne studien var det i all hovedsak kvinner som ble utsatt for voldtekt, og det var menn som var utøvere. En rekke tidligere studier har vist tilsvarende funn (Campbell, 2002), også i Norge (Steine et al., 2012). Det at kvinner utsettes for voldtekt i vesentlig større grad enn menn synes å være et stabilt trekk i mange forskjellige land og kulturer, og over tid.

En kjent stereotypisk forestilling om voldtekt består gjerne av overfallsvoldtekten hvor gjerningsmannen er ukjent for offeret (Bachman & Paternoster, 1993). Når man snakker om voldtekt i nære relasjoner, tenker man kanskje på ektefelle/partner som overgriper. Våre data om relasjonen den utsatte hadde til overgriper gir et mer nyansert bilde. 86 % av kvinnene som hadde opplevd voldtekt rapporterte at de hadde blitt voldtatt av en de kjenner, hvorav venn/bekjent/nabo/kollega utgjorde den største gruppen. Kjæreste/partner eller tidligere kjæreste/partner utgjorde den nest største gruppen av gjerningsmenn. Tidligere studier kan tyde på at negative konsekvenser er større når overgrep skjer i nære relasjoner, men denne forskningen har strevd med å skille mellom nære og ikke-nære relasjoner (S. R. Lawyer, K. J. Ruggiero, H. S. Resnick, D. G. Kilpatrick, & B. E. Saunders, 2006).

Dette bekrefte av våre resultater som understreker at voldtekt skjer i mange forskjellige relasjoner som kan ha ulik grad av nærhet og varighet. Voldtekt som skjer i stabile relasjoner kan skape vanskeligheter på mange livsarenaer – både i kjærlighetsforhold, i familien, i jobbsammenheng, blant venner, og i nærmiljøet der man bor. Tiltak rettet mot forebygging eller intervensjon bør ta høyde for dette sammensatte bildet.

Selv i en stor studie som dette med over to tusen mannlige deltakere, var det så få menn som rapporterte voldtekt at vi ikke har nok informasjon til å beskrive noe mønster når det gjelder relasjoner til overgriper.

En tidligere gjennomgang av norsk forskning (Kruse et al., 2013) har oppsummert at aldersgruppen 15 – 24 år er den største risikogruppen når det gjelder voldtekt, og at denne gruppen utgjør 55 til 60 % av anmeldte voldtekter. Denne undersøkelsen bekrefter at voldtekt er «a tragedy of youth», som Kilpatrick (1992) formulerer det. Imidlertid peker våre tall mot at oppmerksomheten også bør flyttes lenger ned i alder, i og med at en vesentlig andel av de som rapporterte voldtekt var under 15 år. Tilsvarende aldersmønsteret gjaldt andre seksuelle overgrep. I tillegg til dette kommer seksuell kontakt før 13 år (se under). Vi vil derfor understreke viktigheten av å fokusere på voldtekt og andre seksuelle overgrep også i aldersgruppen under 15 år.

9.1.2 Voldtekt: Ingen reduksjon over tid?

I denne undersøkelsen deltok personer i alderen 18 til 75 år. Vi sammenlignet andelen i de forskjellige aldersgruppene som rapporterte voldtekt før fylte 18 år. Perioden dekker personer født på 1940-tallet fram til 1990-tallet. Det var ingen indikasjon på nedgang av voldtekt mot unge kvinner i perioden.

Studier fra USA tyder på en reduksjon både i fysisk vold og seksuelle overgrep mot barn de siste tiårene, noe som blant annet kan ha sammenheng med økt velstand og mindre fattigdom og færre antall barn i familiene grunnet tilgang til abort (Finkelhor, 2008b). Tilsvarende velstandsutvikling og abortmuligheter har vi også hatt i Norge i perioden 1940 til 1990. I denne studien fant vi indikasjoner på at fysisk vold fra foresatte og seksuell kontakt med barn under 13 år var noe redusert, mens det ikke var tilfellet for voldtekt, og heller ikke for andre former for seksuelle overgrep.

Endring over tid kan studeres på flere måter, som alle har sine svakheter. For eksempel vil utvikling i antall voldtektsanmeldelser kunne påvirkes av endringer i utsattes forventninger til å bli trodd av politiet, eller endringer i forventet utfall av saken i rettssystemet. Våre resultater kan blant annet ha vært påvirket av endringer

gjennom perioden når det gjelder åpenhet om disse temaene. I tillegg kan det være at man husker bedre hendelser som ligger nærmere i tid, og at det kan ha vært en underrapportering i eldre aldersgrupper. Den beste måten å undersøke endringer over tid er å gjøre målinger i representative utvalg av befolkningen med jevne mellomrom. Vi vil derfor understreke viktigheten av å gjennomføre repeterte undersøkelser som kan gi et sikrere bilde av samfunnsutviklingen når det gjelder vold og voldtekt i Norge.

9.1.3 Hva kjennetegner voldtektene?

Oppfølgingsspørsmålene til personer som bekreftet voldtekt understreker hendelsenes alvorlighetsgrad. Nesten halvparten av kvinnene (44 %) var redde for å bli skadet eller drept da det skjedde. Disse resultatene ligger svært tett opptil en amerikansk studie der nesten halvparten (48 %) av kvinnene som rapporterte voldtekt i ungdomstiden var redde for å bli skadet eller drept (Saunders, Kilpatrick, Hanson, Resnick, & Walker, 1999). En vesentlig andel av kvinnene (29 %) rapporterte at de fikk fysiske skader, men bare noen få (11 %) var til medisinsk undersøkelse eller behandling den første tiden etterpå. Dette samsvarer med en tidligere studie som viste at få oppsøkte lege etter partnervold (Haaland, Clausen & Schei, 2005). Om lag en tredjedel (38 %) hadde diskutert helseplager eller helsebekymringer knyttet til voldtekten med helsepersonell. Dette forutsetter ikke at de har fortalt helsepersonell om hendelsen. Nesten en tredjedel (29 %) hadde aldri snakket med noen om voldtekten tidligere. Dette samsvarer godt med en dansk studie som viste at en av fem kvinner ikke hadde fortalt om voldtekten til noen (Balvig & Kyvsgaard, 2006). Det kan bety at for en del av våre deltakere er telefonintervjueren den første de noensinne har fortalt om voldtekten.

Resultatene tyder på at de rapporterte voldtektene for mange har vært fryktskapende, resultert i fysiske skader, og/eller medført helsemessige bekymringer. Studier i Norge (Dahl, 1989) og i andre land (for eksempel Kessler et al., 1995) tyder på stor risiko for psykiske helseproblemer etter voldtekt. Det er derfor et urovekkende funn at en så liten andel har oppsøkt helsepersonell i tiden etter hendelsen, og heller ikke har fortalt andre om hva som har skjedd. Det kan synes som om helsevesenet ikke helt er i posisjon til å kunne tilby støtte og bistand til de som trenger det etter voldtekt. Utbyggingen av voldtektsmottakene i Norge har sannsynligvis bidratt til å bedre denne situasjonen. Likevel tyder våre resultater på underbehandling, særlig synes det å være lite bruk av tidlig konsultasjon. Denne undersøkelsen kan ikke avdekke hva som skulle til for å gjøre helsetjenester mer attraktive for personer etter voldtekt. Her bør det muligens gjennomføres nye studier eller erfaringsoppsummeringer som

fokuserer på hva slags type helsetjenester eller støttende tiltak som kan være attraktive og anvendelige for utsatte.

Opplevd sosial støtte refererer til en opplevelse av at følelsesmessig, kognitiv og instrumentell støtte vil være tilgjengelig for personen ved behov (Joseph, 1999). Sosial støtte er en av de faktorene som har størst betydning for positiv utvikling etter alvorlige livsbelastninger (Brewin, Andrews, & Valentine, 2000). Det at om lag en tredjedel rapporterte at de aldri hadde fortalt noen om voldtekten kan være til hinder for en opplevelse av å bli sett og forstått av andre som står en nær. Det kan være en rekke faktorer som bidrar til at man velger å ikke fortelle om slike hendelser til andre i sitt nettverk, for eksempel redsel for negative reaksjoner eller anklager, tap av posisjon og status, ønske om ikke å belaste andre nærstående, usikkerhet om hvordan den andre vil forvalte informasjonen, m.m. Selv om det er forsket mye på betydningen av sosial støtte i etterkant av livsbelastninger, vet vi lite om hvilke overveielser personer gjør om åpenhet, hvilke responser utsatte får fra sine omgivelser, og faktorer som styrker opplevelsen av støtte fra nettverket etter voldtekt. Dette er et område der det trengs mer forskning.

9.1.4 Seksuelle overgrep mot barn

Det er jenter som har høyest i risiko for å bli voldtatt i barne- og ungdomstiden. Nøyaktig halvparten av alle voldtekter som ble rapportert i denne studien hendte første gang før fylte 18 år. En av tjue kvinner i studien rapporterte at de hadde blitt voldtatt før de ble voksne. Gjennomsnittsalder av voldtekter som skjedde før 18 år var 14 år. Alder for første gangs voldtekt før 18 år varierte mellom fire år og 17 år.

En av ti kvinner (10,2 %) og en av tretti menn (3,5 %) rapporterte seksuell kontakt med en minst fem år eldre person før fylte 13 år. Og for 4,0 % av alle kvinnene og 1,5 % av alle mennene dreide dette seg om seksuell omgang (forsøkt eller gjennomført inntrengning, oralsex eller analsex). Gjennomsnittsalderen hos disse utsatte var 8 år. Alder for første gang varierte mellom fire år og tolv år.

En av 15 kvinner (7,4 %) og en av 50 gutter (2,1 %) rapporterte minst en av disse to kategoriene av seksuelle overgrep i sin barndom (enten voldtekt før fylte 18 år eller seksuell omgang før fylte 13 år med en minst fem år eldre person).

En av tjue kvinner i Norge (4,7 %) har opplevd voldtekt før fylte 18 år.

4,0 % av norske kvinner har opplevd seksuell omgang med en minst fem år eldre person før fylte 13 år.

En av femten kvinner (7,4 %) i Norge har opplevd en av disse to formene for seksuelle overgrep før fylte 18 år

11,6 % av norske kvinner har opplevd minst ett av disse seksuelle overgrepene i barndom eller voldtekt i voksen alder.

Våre resultater er ikke vesensforskjellig fra andre norske studier. For eksempel fant Mossige og Stefansen (2007) at 9 % av jentene i videregående skole rapporterte voldtekt og/eller voldtektsforsøk, selv om det er noe usikkert hvordan respondentene har fortolket disse begrepene. Steine og kollegaer (2012) fant at 11 % av jentene bekreftet uønsket seksuell omgang før fylte 16 år. Steines definisjon av uønsket seksuell omgang innbefatter mer enn voldtekt. Våre resultater er derfor en ny bekreftelse på at alvorlige seksuelle overgrep mot barn er ganske utbredt i det norske samfunnet.

I all hovedsak (95 – 97 %) begås overgrepene i barndommen av menn. De fleste utøverne var menn som kvinnen kjente. Relasjon til overgriper utgjorde, som beskrevet for voldtekt mot voksne i kapittelet over, et svært sammensatt bilde. Foreldre/steforeldre var en viktig gruppe, men var langt fra den største gruppen. Voksne naboer og andre bekjente voksne, annen familie og slekt, samt venner/kjæreste/andre kjente ungdommer var de største gruppene av overgripere. Mossige og Stefansen (2007) fant at om lag halvparten av de seksuelle overgrepene ble begått av en venn, kjæreste eller bekjent. Det stemmer godt med våre tall for voldtekt under 18 år, men når det gjelder seksuell omgang før 13 år var det stort sett snakk om voksne utøvere og familiemedlemmer. Som tidligere nevnt kan denne undersøkelsen ha underestimert jevnaldrende som overgripere for seksuell omgang før 13 år, fordi vi stilte krav om at utøver skulle være minst 5 år eldre. Dette ble gjort for å være sikre på å unngå å inkludere hendelser som seksuell lek mellom barn og frivillig seksuell omgang mellom tenåringer. Forekomsten av seksuell omgang under 13 år i denne studien bør derfor betraktes som et restriktivt estimat.

De seksuelle overgrepene ble i hovedsak ikke anmeldt. Mange, en av fire i denne undersøkelsen, oppga også at de ikke har snakket med noen om det som har hendt dem. En tidligere norsk studie har vist at voldtekts- eller overgrepsutsatte jenter kan ha vanskeligheter med å finne ord for å beskrive hva som hadde foregått, og kan mangle begreper for å forstå hendelsen (Larsen & Pedersen, 2005). Det kan sannsynligvis ikke forventes at barn og unge forteller andre om disse seksuelle overgrepene med mindre de får direkte spørsmål om det.

Denne undersøkelsen har lagt hovedfokus på å kartlegge de mest alvorlige seksuelle overgrep mot barn og voksne, slik som voldtekt. Men andre former for seksuelle overgrep ble også avdekket. Dette inkluderte seksuell beføling ved bruk av makt eller trusler om å skade, rus-relaterte overgrep, press til seksuelle handlinger, og andre seksuelle krenkelses eller overgrep. Dersom vi ser alle seksuelle overgrepsspørsmål under ett, var det 21 % av kvinnene og 8 % av mennene som bekreftet minst en form for seksuelt overgrep før fylte 18 år. Disse tallene er nærmest identiske med Mossige og Stefansens undersøkelse på videregående skole (2007b), som konkluderte med at 22 % av jentene og 8 % av guttene hadde opplevd minst en seksuell krenkelse.

Våre resultater stemmer godt overens med tidligere norske studier, og bekrefter at alvorlige seksuelle overgrep mot barn og ungdom, også voldtekt, forekommer oftere enn vi liker å tenke på i vårt samfunn. Menn i familien eller andre bekjente menn utgjør hoveddelen av utøvere. Resultatene tyder på at man bør ha fokus på yngre aldersgrupper enn det som tidligere har vært antydnet. Mange som har opplevd voldtekt i sin barndom forteller aldri om det til noen. Hvis man ønsker å avdekke voldtekt og andre seksuelle overgrep hos barn og unge, må man sannsynligvis spørre direkte om de har vært utsatt for overgrep.

9.2 Vold fra foresatte i barndommen

Det har vært en tydelig nedgang av mindre alvorlig fra vold fra foresatte fra 1960-tallet. Nedgangen for alvorlig vold fra foresatte har vært mindre tydelig.

Selv om menn hyppigst var utøver står kvinner for en betydelig andel av vold mot barn.

Det er en stor overlapp mellom de ulike formene for vold i barndommen. For eksempel: Over 70 % av kvinnene, og 60 % av mennene som hadde opplevd alvorlig fysisk vold rapporterte også psykologisk vold. Over 40 % av kvinnene, og 50 % av mennene som hadde opplevd alvorlig vold rapporterte også å ha opplevd vold mellom foreldrene.

Kvinner som hadde blitt utsatt for alvorlig fysisk vold fra foresatt i barndommen var også ofte utsatt for voldtekt før fylte 18 år eller seksuell omgang før fylte 13 år.

Litt under en tredjedel av respondentene oppgav at de hadde opplevd noen form for fysisk vold fra foresatte i oppveksten. Dette var flere enn i andre norske (Mossige og Stefansen) og skandinaviske undersøkelser (Annerbäck, Wingren, Svedin, & Gustafsson, 2010; Janson et al., 2011; Långberg et al., 2007), men innenfor internasjonale estimater for forekomst av vold mot barn (Gilbert et al., 2009). Det at vi fant så høy forekomst også i Norge kan være et resultat av vår direkte og konkrete måte å spørre på. Slike spørsmål gir mindre rom for vurdering fra respondentenes side og har vist seg bedre egnet til å avdekke denne type hendelser. Videre kan den høye forekomsten ha sammenheng med at våre respondenter gjennomgående var eldre, og for noen gjenspeilet svarene derfor en tid da bruk av fysisk avstraffelse var mer vanlig i barneoppdragelse og synet på barns rettigheter var annerledes. Vi ser da også at forekomsten av mild vold har gått ned i de yngre aldersgruppene for begge kjønn, selv om nedgangen har vært mindre for alvorlig vold. Lovendringen som forbød fysisk avstraffelse av barn kom i 1987. Nedgangen i mindre alvorlig fysisk vold begynte imidlertid før dette, noe som kan tyde på at en endring i holdningene til bruk av fysisk avstraffelse allerede hadde startet før den nye loven trådte i kraft, noe

som også er funnet i Sverige (Janson, 2001). Andre samfunnsmessige årsaker til nedgangen kan være en generell økning i utdanning og velstand i befolkningen samt økende alder hos førstegangsfødende de siste tiårene. Fattigdom, lav utdanning og unge foreldre er veletablerte risikofaktorer for fysisk vold mot barn (Gilbert et al., 2009). Utfra disse betraktningene burde også den mer alvorlige volden ha gått tydelig ned. Når denne studien ikke viser en like entydig reduksjon i alvorlig vold mot barn over tid, kan det skyldes at det er vanskeligere å oppdage endringer i sjeldnere forekommende fenomener. Men det kan også handle om at alvorlig vold mot barn aldri har inngått i hva som har blitt akseptert som god barneoppdragelse og at bedre kunnskap om, og generell endring i synet på barneoppdragelse ikke endret slik adferd da den i større grad er styrt av affekt og manglende impuls kontroll. Vi minner om at dette i vår undersøkelse ikke kan forklares med økt innslag av innvandrere fra kulturer hvor fysisk avstraffelse fortsatt er akseptert, da kun en liten andel av våre respondenter hadde en slik familiebakgrunn. Denne undersøkelsen går tilbake i tid og kan ikke si noe om utviklingen etter 1995. I en svensk undersøkelse fant Långberg og Janson at nedgangen i bruk av vold mot barn hadde stoppet opp på 2000-tallet og at det hadde vært en liten men signifikant økning av foreldre som rapporterte å ha utøvd mindre alvorlig vold (Janson et al., 2011; Långberg et al., 2007). Dette understreker hvor viktig det er at forekomsten av vold og overgrep følges opp av gjentatte målinger, slik at en kan identifisere endringer og tilpasse forebygging etter dette.

Vold mot barn kan også forekomme utenfor omsorgsrelasjoner, som ved mobbing, eller ved overgrep fra fremmede. Dette ble ikke undersøkt i denne studien, og utgjør en mangel i fremstillingen i forhold til total belastning i barndommen.

Selv om det for alle typer vold fra foresatte i barndommen, med unntak av mindre alvorlig vold mot jenter, oftest var menn om var utøvere, bekrefter denne studien det som er funnet i flere nyere både norske og skandinaviske undersøkelser, nemlig at kvinner står en betydelig andel av vold mot barn (Janson et al., 2011; K Stefansen, 2007). En årsak til dette kan være at det var mor som tilbrakte mest tid sammen med barnet og som sto for det meste av barneoppdragelsen. Det denne undersøkelsen ikke kan si noe sikkert om er overgripers kjønn i de aller alvorligste tilfellene der barn er i betydelig risiko for alvorlige skader som brudd, indre blødninger, hodeskader og også død da studien inkluderte for få respondenter som hadde vært utsatt for dette. Studier som baserer seg på kliniske utvalg eller registre fra politi og rettsvesen finner at menn betydelig oftere er utøver i slike alvorlig voldssaker (Annerback, Lindell, Svedin, & Gustafsson, 2007).

Vold og overgrep mot barn kan tenkes å eksistere på et kontinuum fra hårdhendt behandling frem til dødelig vold. I dette spennet finner vi mange ulike

voldshandlinger og situasjoner som er med på å danne et bilde av hvor alvorlig volden er for den utsatte. Vår inndeling i mindre alvorlig og alvorlig vold er basert på selve den fysiske handlingen og dens potensiale for fysisk skade. Det psykologiske skadepotensialet avgjøres imidlertid også av andre faktorer enn objektiv risiko for fysisk skade, som hvor redd den utsatte var i situasjonen, og vi minner om at også hendelser som vi har karakterisert som mindre alvorlig vold kan representere svært skremmende hendelser for barnet.

Selv om kun et lite mindretall (2 %) av de som var utsatt for alvorlig vold fra foresatte i barndommen fortalte om alvorlige skader, rapporterte 33 % av kvinnene og 37 % av mennene at de var redde for å bli alvorlig skadet eller drept. Nær halvparten av de som opplevde alvorlig vold hadde fått det vi betraktet som mindre alvorlige skader som blåmerker, men også dette kan ha gitt betydelig smerter for barnet.

Et annet mål for alvorlighet er hvor mange ganger eller over hvor lang tidsrom volden skjer. Resultatene viste at ni av ti som opplevde alvorlig vold fra foresatte opplevde dette flere ganger. Det er grunn til å tro at volden er spesielt alvorlig når den foregår i en omsorgsrelasjon, i særdeleshet en foreldre-barn relasjon. Det er mange grunner til dette, blant annet knyttet til at volden forekommer i hjemmet. Barnet hadde dermed liten sjanse til å slippe unna i kombinasjon med at hjemmet er et sted der man skal kunne vernes fra omverdenen, slappe av, og være seg selv (Øverlien, 2012). Det finnes solid forskningsgrunnlag for å si at tilknytningen til omsorgsgivere er av fundamental viktighet for barnet, både som et sted å søke trøst, hente trygghet og å lære om egne emosjoner og egen personlighet Bowlby (1979). Mishandling som forstyrrer denne relasjonen er spesielt ødeleggende, og skiller seg dermed fra vold utøvd av midlertidige omsorgsgivere eller fremmede (Bowlby, 1979; Herman, 1992; Stern, 1985).

De samme betraktningene vil gjelde for psykologisk vold. Alvorlighetsgraden vil her avhenge av graden av opplevd krenkelse, varighet og hyppighet. På samme måte som for fysisk vold vil det at foreldrene utøver volden i barnets hjem vil bidra til å øke risikoen for langvarige negative psykologiske konsekvenser. Psykologisk vold fra foresatte ble undersøkt med kun ett spørsmål, men dette spesifiserte til gjengjeld flere typer adferd som barn kunne ha vært utsatt for. I tillegg ble det spesifisert at dette skulle foregå over lengre tid, slik at det skulle dreide seg om et mønster i omsorgsrelasjonen hvor barnet ble påført noe negativt over tid. Vi fant at flere rapporterte psykologisk vold (13,4 %) sammenliknet med estimer i internasjonale publikasjoner (4-9 %) (Finkelhor, 2008b; Gilbert et al., 2009). Sammenliknet med norske studier var forekomsten hos kvinner noe høyere enn hva som ble funnet i Den

norske mor- og barn undersøkelsen (12.6 %) (Myhre, Dyb, Wentzel-Larsen, Groggaard, & Thoresen, 2013). En mulig årsak til at relativt mange bekreftet psykologisk vold kan være at spørsmålet var spesifikt og omhandlet de vanligste aspekter av hva som kan betraktes som psykologisk vold.

Det å oppleve vold mellom foreldrene betraktes av mange forskere som psykologisk vold mot barn (Øverlien, 2012). Det er ikke full enighet om hvordan denne typen opplevelse bør klassifiseres, men det er enighet om at dette er en belastning som påføres barnet på linje med andre overgrep, og flere nyere studier har funnet at det å oppleve vold mellom foreldre kan være en like stor belastning som det å selv bli utsatt for vold (Øverlien, 2010). Blant våre respondenter rapporterte 10 % å ha opplevd dette, og tilsvarende resultater har vært funnet i Norge (Mossige & Stefansen, 2007b) og i Sverige (Annerbäck et al., 2010; Janson et al., 2011). Som forventet var det her ingen vesentlig forskjell mellom kjønnene. De to yngste aldersklassene født 1980 – 99 rapporterte mindre vold mellom foresatte enn de som var født mellom 1960 og 1979. Denne studien kan ikke si noe sikkert om årsakene til denne nedgangen over tid. Muligens kan økt levestandard, bedre rettigheter for kvinner og bedre tilbud til voldsutsatte kvinner ha bidratt til utviklingen.

Vi fant en stor grad av overlapp mellom ulike voldsformer. For eksempel hadde de som var utsatt for fysisk vold i barndommen også ofte opplevd vold mellom foreldrene. De som hadde vært utsatt for alvorlig fysisk vold fra foresatte i barndommen hadde mye oftere også vært vitne til vold mellom foresatte sammenlignet enn de som ikke hadde vært utsatt for alvorlig fysisk vold fra foresatte (oddsforhold 9 for jenter og 15 for gutter). Dette bekrefter at vold er et adferdsmønster som ofte kan omfatte flere ofre, og bekrefter at kjennskap til vold mellom de voksne i en familie må sees som en risikofaktor for at det også forekommer vold mot barna.

Et viktig funn var den store overlappen i forekomst mellom fysisk og psykologisk vold. Over 70 % av kvinnene, og 50 % av mennene som hadde opplevd alvorlig vold rapporterte også psykologisk vold. Lignende funn er gjort i andre undersøkelser (Finkelhor et al., 2009; Mossige & Stefansen, 2007b). Dette gir også klinisk mening, i og med at det kan være vanskelig å forestille seg langvarig fysisk mishandling uten at elementer av psykologisk mishandling er tilstede.

Videre fant vi en klar sammenheng mellom alvorlig fysisk vold fra foresatte, vitne til vold mellom foresatte og psykologisk vold fra foresatte og både seksuell kontakt før 13 års alder og voldtekt før 18 år for kvinner. De kvinnene som hadde vært utsatt for vold var vesentlig oftere også utsatt for slike seksuelle overgrep (oddsforholdene varierte fra 4 til 7). For menn var forekomsten av seksuelle overgrep så lav at

tilsvarende analyser ikke kunne gjøres. Denne sammenhengen lar seg sannsynligvis ikke fullt ut forklare av at samme overgriper står for flere typer overgrep da foresatt kun var oppgitt som utøver i en liten andel tilfeller av seksuelle overgrep. Imidlertid kan en tenke at det å vokse opp i et hjem preget av vold kan gjøre at en i større grad søker kontakt med andre voksne og har øket sårbarhet for å bli utsatt for overgrep. I tillegg er det kjent fra andre undersøkelser at barn som blir utsatt for vold i hjemmet har økt risiko for både for å bli mobbet og utsatt for vold fra fremmede. (Finkelhor, 2008a).

Undersøkelsen viste at det ikke var uvanlig å ha opplevd mindre alvorlig fysisk vold fra foresatte i sin barndom, men at det har vært en nedgang over tid. Den tydelige endringen over tid peker på at det er viktig å gjenta slike undersøkelser for å kunne identifisere trender og ikke minst følge om samfunnsutviklingen går i ønsket retning. For å kunne identifisere faktorer som bidrar til endring vil det være nyttig med kobling til registerdata knyttet til sosiodemografiske forhold. Gjentatte målinger er også viktig for å evaluere forebyggende tiltak.

Den store overlappen med andre typer vold understreker at studier må inkludere alle typer vold for å gi et helhetsbilde. Selv om i her har kartlagt forekomsten av vold, med mange detaljer om hendelsene er det allikevel noen aspekt som rapporten ikke dekker. Vold mot barn kan også forekomme utenfor omsorgsrelasjoner, som ved mobbing, eller ved overgrep fra fremmede. Dette ble ikke undersøkt i denne studien, og utgjør en mangel i fremstillingen i forhold til total belastning i barndommen. Rapporten tar heller ikke for seg barnemishandling i form av omsorgssvikt. Barn som utsettes for fysisk eller psykologisk vold, seksuelle overgrep eller vold i familien, vil også utsettes for omsorgssvikt i det at barnets grunnleggende behov for trygghet og beskyttelse ikke møtes, i tillegg er det i andre studier funnet en stor overlapp mellom vold og alle andre former for omsorgssvikt (Dubowitz & Bennett, 2007).

9.3 Multiviktimisering

9.3.1 Fra barn til voksen

Det var en betydelig økt forekomst av voldshendelser i voksen alder hos respondenter som hadde vært utsatt for vold fra foresatte eller seksuelle overgrep i barndommen. For eksempel opplevde en av tre av de som hadde blitt voldtatt før 18 år også voldtekt som voksen. Blant de som ikke hadde opplevd voldtekt før 18 år var det en av tjue som opplevde voldtekt som voksen. Blant personer som hadde opplevd

alvorlig vold fra foresatte i barndom var det en av fire som opplevde alvorlig partnervold som voksen. Blant de som ikke hadde opplevd alvorlig vold fra foresatte i barndom var alvorlig partnervold som voksen mye sjeldnere (en av femten).

Kvinner voldtatt i barndom opplevde mye oftere også voldtekt som voksen (oddsforhold mellom 7 og 9)

Kvinner og menn som hadde opplevd alvorlig vold fra foresatte i barndommen opplevde mye oftere også alvorlig fysisk vold som voksen (oddsforhold mellom 3 og 4)

Flere tidligere studier har beskrevet økt risiko for nye voldshendelser senere i livet for voldsutsatte barn. En gjennomgang av en rekke studier viser at seksuelle overgrep i barndom er sterkt relatert til seksuelle overgrep i voksen alder (Classen, Palesh, & Aggarwal, 2005). For eksempel fant man en fordoblet risiko for voldtekt etter 18 år hos personer utsatt for voldtekt før 18 år i National Violence against Women Survey i USA (Tjaden & Thoennes, 2000). En klar sammenheng mellom volds- og overgrepsutsatthet i barndom og som voksen har også blitt funnet i Norge (Hjemdal et al., 2012). Mossige og Stefansen (2007b) fant en økt risiko for overgrep i ungdomstiden for de som var utsatt i sin barndom.

Hvilke mekanismer som er involvert i denne sammenhengen mellom voldsutsatthet som barn og som voksen kan ikke denne studien svare på. Det er særlig to hovedgrupper av faktorer som har blitt undersøkt som mulige forklaringer (Arata, 2000; Fergusson, Horwood, & Lynskey, 1997; Orcutt, Cooper, & Garcia, 2005). Den ene gruppen av faktorer handler om miljøbetingelser. Vedvarende sosiale og økonomiske betingelser som fattigdom, ustabilitet i familiestrukturer, og dårlig emosjonelt klima mellom barn og voksne gir økt risiko for vold og seksuelle overgrep for både barn og voksne. Personer som har vokst opp i et slikt miljø, kan ha økt risiko for å fortsette å leve i et slikt mindre gunstig miljø. Den andre gruppen av faktorer handler om psykologiske reaksjoner på overgrepene, slik som skyldfølelse og skam, angst og depresjon og andre negative affekter, tidlig seksuell debut, rus, risikoatferd og forandret risikopersepsjon, som kan gi økt sårbarhet og risiko for nye overgrep.

Sammenhengen mellom utsatthet i barndom og som voksen er relativt høy i denne studien sammenlignet med tidligere forskning. Det kan ha sammenheng med at denne studien har konsentrert seg om den mest alvorlige volden og de mest alvorlige seksuelle overgrepene.

Denne studien er retrospektiv, og det kan ikke utelukkes at noe av sammenhengen mellom tidlig og senere utsatthet for vold og overgrep kan skyldes at respondenter som er villige til å fortelle intervjueren om overgrep i barndom også er mer villige til å fortelle om overgrep i voksen alder. Men det skal fremheves at en slik økt risiko også er identifisert i prospektive studier (Noll, Horowitz, Bonanno, Trickett, & Putnam, 2003; Orcutt et al., 2005; West, Williams, & Siegel, 2000).

Resultatene våre peker på at volds- og overgrepsutsatte barn bærer med seg en risiko for å bli utsatt for nye overgrep. Det er ganske stor sannsynlighet for at de også skal oppleve alvorlig vold, alvorlig partnervold eller voldtekt i voksen alder. For å kunne forebygge en slik utvikling har disse barna og ungdommene behov for å bli fanget opp i større grad enn det som skjer i dag. I alt 13 % av våre respondenter hadde vært utsatt for voldtekt som barn eller alvorlig vold fra foresatte (17 % kvinner og 8 % menn). Dette er mange barn på landsbasis, men ikke fler i hvert årskull enn at det burde være gjennomførbart å identifisere og hjelpe flere i denne gruppen.

De som i hovedsak møter disse barna, er ansatte i skole og barnehage, helsestasjoner og fastlege, og ansatte i pedagogisk-psykologisk tjeneste og barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikker. Det er viktig at disse fagpersonene innehar høy kompetanse om disse temaene, slik at barna møter personer som er i stand til å avdekke vold og overgrep og også gi god hjelp. Samtidig har en tidligere undersøkelse avdekket at det er behov for mer kunnskap om vold og overgrep mot barn i utdanningen av lærere, barnevernspedagoger og førskolelærere i Norge (Øverlien og Sogn, 2007).

9.4 Partnervold

Fire ganger flere kvinner (9,2 %) enn menn (1,9 %) var utsatt for alvorlig partnervold.

Kontrollerende atferd forekom ofte sammen med alvorlig fysisk vold fra partner. Dette gjaldt begge kjønn.

Omtrent en femtedel av begge kjønn, 20,7 % av kvinnene og 17,6 % av mennene, oppga at de hadde vært utsatt for noen form for vold eller seksuelt overgrep fra partner. Avgrenser vi oss bare til de som noen gang har levd i et parforhold øker andelen til 21,6 % av kvinnene og 18,7 % av mennene.

I en undersøkelse av vold i parforhold i Norge fant Haaland, Clausen og Schei (2005) at 27,1 % av kvinnene og 21,8 % av mennene som hadde vært samboende eller gift, hadde vært utsatt for noen form for maktbruk fra partner etter fylte 15 år. I deres definisjon av maktbruk inngår både fysisk vold, tvunget til å ha sex og trusler om vold, og de har litt andre spørsmål om mindre alvorlig fysisk vold enn hva vi har brukt. Resultatene fra de to undersøkelsene er derfor ikke helt sammenlignbare.

I det norske bidraget til International Violence against Women Survey finner Nerøien og Schei (2008) at 26,8 % av norske kvinner hadde vært utsatt for vold (inkludert trusler og tvunget til å ha sex) fra partner i løpet av livet.

En stor del av forskjellen mellom våre resultater og de øvrige norske undersøkelsene skyldes antakeligvis at vi ikke har tatt med trusler om vold. I Haaland, Clausen og Schei undersøkelse var det 11,5 % av kvinnene, mot bare 2,8 % av mennene, som oppga å ha vært utsatt for trusler fra partneren, og i Nerøien og Schei sin undersøkelse hadde 12,1 % av kvinnene blitt truet. Tar vi hensyn til dette synes våre resultater å samstemme godt med tidligere norske funn.

I en WHO-rapport om globale og regionale estimater over vold mot kvinner (Garcia-Moreno et al., 2013) anslår forfatterne at i det de betegner som høyinntektsland, som også omfatter Norge, hadde i snitt 23,2 % av kvinner som noen gang har levd i et parforhold vært utsatt for partnervold. WHO rapporten definerer partnervold i all hovedsak slik vi har gjort (omfatter tilsvarende typer av fysisk vold og seksuelle overgrep, men ikke trusler).

I en rapport fra den amerikanske National Violence Against Women Survey, finner Tjaden og Thoennes (2000) at 24,8 % av kvinnene og 7,6 % av mennene over 18 år hadde vært utsatt for partnervold (inkludert seksuelle overgrep) noen gang i livet. Undersøkelsen bruker spørsmål både om fysisk vold og seksuelle overgrep som er svært like vår undersøkelse, slik at resultatene skulle være sammenlignbare.

Både Haaland, Clausen og Schei og Tjaden og Thoennes finner en forskjell mellom kvinner og menns utsatthet for partnervold, mens vi ikke finner noen slik forskjell når vi ser alle overgrepstypene under ett. Ser vi på de spesifikke voldshandlingene for seg finner Tjaden og Thoennes at kvinner er mer utsatt for alle typene handlinger, også de vi har betegnet som mindre alvorlig vold. Haaland, Clausen og Schei spør om litt andre handlinger enn oss, men på et tilsvarende spørsmål om å ha blitt slått med flat hånd, finner de på linje med oss at det ikke var noen kjønnsforskjell.

Alle de tre undersøkelsene finner imidlertid en klar kjønnsforskjell i utsatthet for de mer alvorlige typene av fysisk vold og for seksuelle overgrep. Fire ganger flere

kvinner enn menn i vår undersøkelse oppgir å ha vært utsatt for alvorlige former for partnervold. Mens nesten en tredjedel av de kvinnene som oppga å ha vært utsatt for vold fra partner oppga å ha vært utsatt for alvorlige voldshandlinger, var det bare tilfelle for en tiendedel av mennene.

Vi har bare mulighet til å undersøke forskjeller i hvor ofte respondentene har vært utsatt for vold fra partner for de mindre alvorlige formene for vold. Vi vet derfor ikke om den tendensen vi finner her, med at kvinner ser ut til å være utsatt flere ganger enn menn, også holder seg for den mer alvorlige partnervolden.

Selv om det var like store andeler menn som kvinner i undersøkelsen som oppga at de hadde vært utsatt for vold fra partner eller ekspartner, ser det likevel ut til at kvinner rammes hardere av partnervolden, både ved at de oftere utsettes for mer alvorlige former for vold, og at de, i alle fall for de mindre alvorlige voldstypenes del, utsettes for et større volum av hendelser.

I beskrivelsen av patriarkalsk terrorisme legger Michael Johnson vekt på at den sentrale motiverende faktoren bak volden er utøverens ønske om å utøve en generell kontroll over partneren (Johnson, 1995). At volden skjer ofte er ikke et tilstrekkelig kriterium, selv om det er vanlig, er det også tilfeller hvor volden er mer latent. Det er også typisk at volden eskalerer med hensyn til alvorlighetsgrad over tid. Johnson påpeker imidlertid at også den andre formen for partnervold, episodisk partnervold kan omfatte alvorlige voldshandlinger, men dette er mindre typisk for denne typen vold. I følge Johnson er befolkningssurveys lite egnet til å fange opp patriarkalsk terrorisme, ettersom de som utsettes for den i liten grad vil delta. I en undersøkelse av effekten av patriarkalsk terrorisme, nå omdøpt til intimterrorisme, baserer likevel Johnson og Leone (2005) seg på surveydata fra den amerikanske National Violence against Women Survey. For å skille mellom intimterrorisme og episodisk partnervold tok Johnson og Leone utgangspunkt i graden av kontroll mennene utøvde over sine partnere. I undersøkelsen ble det stilt syv ulike spørsmål om kontroll, og for at volden skulle bli betegnet som intimterrorisme måtte minst 3 av disse kontrollformene ha blitt brukt i tillegg til den fysiske volden. Johnson og Leone avgrenset analysen til kvinner som var gift på intervju tidspunktet. De fant da at 35 % av volden som mennene hadde utsatt sine koner for var i form av intimterrorisme.

Johnson og Leone tar med alle former for fysisk partnervold i sin operasjonalisering, uavhengig av hvor alvorlig volden var. Med det samme utgangspunkt finner vi at nesten halvparten av kvinnene som hadde vært utsatt for vold fra partner hadde vært utsatt for alle tre kontrolltypene, noe som skulle tilfredsstille Johnsons og Leones krav til å kategoriseres som intimterrorisme. Vi finner også at over en tredjedel av

mennene som hadde vært utsatt for vold fra partner hadde vært utsatt for alle de tre formene for kontroll. Den store kjønnsforskjellen i vårt utvalg finner vi altså ikke i om volden har vært kombinert med kontroll eller ikke, men først og fremst i voldens alvorlighetsgrad, ved at en mye større andel av kvinnene har vært utsatt for de mest alvorlige formene for partnervold.

9.5 Den skjulte volden?/Kontakt med rettsapparat og helsevesen

Svært få voldtektsutsatte har anmeldt saken til politiet (10 % kvinner og 17 % menn).

Svært få voldtektsutsatte var til medisinsk behandling eller undersøkelse den første tiden etterpå (10 % kvinner, ingen menn)

Da NKVTS i 2004 i samarbeid med NOVA utga en rapport om Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep, fikk rapporten navnet «Den skjulte volden?» (H. Pape & K. Stefansen, 2004). Bare en av fire menn og en av tre kvinner som hadde vært utsatt for vold eller overgrep oppga at de noen gang hadde kontaktet politi, fagfolk eller hjelpeinstanser på grunn av egne offeropplevelser. Mye av volden og overgrepene var altså skjult for hjelpeinstanser og rettsapparatet.

Også i denne undersøkelsen kommer det frem at mye av volden og de seksuelle overgrepene er skjult, og at de utsatte verken hadde søkt kontakt med hjelpeapparatet eller rapportert det de hadde vært utsatt for til politiet, selv av de alvorligeste overgrepene.

Bare 10 % av kvinnene og 17 % av mennene som hadde vært utsatt for voldtekt hadde selv anmeldt det til politiet. Selv om politiet hadde fått meldinger om noen flere saker ved at andre anmeldte eller de hadde fått informasjon på annen måte, mente under en femtedel av de utsatte at politiet hadde fått kjennskap til saken. I sin gjennomgang av tidligere forskning om voldtekt og andre seksuelle overgrep i Norge konkluderte det Regjeringsoppnevnte Voldtektutvalget med at det ikke fantes sikre tall, men anslo at bare mellom 6 % og 12 % av voldtektene og voldtektsforsøkene anmeldes (NOU, 2008). Selv om våre tall ikke uten videre kan sammenliknes med utvalgets anslag, ser dette anslaget ut til å bekreftes av våre funn. Andelen anmeldte voldtekter, både i vår undersøkelse og i Voldtektutvalgets anslag er lavere enn det

Brottsförebyggande Rådet (BRÅ) finner i Sverige. I følge rådets undersøkelse i 2012 var 19 % av seksuelle overgrep anmeldt i 2011 (Färdeman, Hvitfeldt, & Irlander, 2013). Resultatene samsvarer godt med det Balvig, Kyvsgaard og Pedersen (2013) fant i Danmark, hvor 16 % av de fullbyrdede voldtektene var anmeldt til politiet.

En noe større andel av både kvinner og menn som hadde vært utsatt for alvorlig vold hadde meldt det til politiet, enn det som var tilfelle for voldtektene. Litt over en fjerdedel av begge kjønn hadde selv anmeldt, og i tillegg hadde politiet fått kjennskap til volden også på andre måter, slik at litt under en tredjedel av de voldsutsatte kvinnene, og litt over en tredjedel av mennene, mente politiet kjente til saken. Også her var dette en mindre andel enn i Sverige, hvor det i følge BRÅ var 35 % av alle voldshendelser, og 78 % av den alvorlige volden, som var anmeldt. Også Danmark var andelen anmeldte voldshendelser større enn i Norge, og lå i 2011-12 på 42 % for vold som ikke hadde medført skader og 53 % for vold som hadde medført skader (Balvig et al., 2013).

En mulig medvirkende årsak til at andelene anmeldelser i Norge ser ut til å være lavere enn i våre naboland kan være at våre tall avspeiler andelen volds- og voldtektsutsatte som har anmeldt vold de noen gang i voksenalder har vært utsatt for. De svenske og danske tallene viser derimot til andelen anmeldelser i forhold til den seneste hendelsen respondenten hadde vært utsatt for i løpet av 2011 og 2012. Balvig og kollegaer (2013) viser at denne andelen har steget betydelig i Danmark de senere år.

Ingen av mennene og bare 10 % av de voldtatte kvinnene i vår undersøkelse oppga at de hadde vært til medisinsk behandling eller undersøkelse de første dagene etter voldtekten, og over 60 % av kvinnene og 70 % av mennene hadde aldri snakket med helsepersonell om sine opplevelser og reaksjoner på det som hadde skjedd.

Det var også større andeler av de som var utsatt for alvorlig fysisk vold enn av de voldtatte som hadde vært til behandling eller undersøkelse raskt etter de hadde vært utsatt. Omtrent en fjerdedel av begge kjønn oppga dette. På den andre siden var det under en femtedel av mennene som noen gang hadde snakket med helsepersonell om det de hadde opplevd, mens andelen for kvinnene var omtrent den dobbelte.

En årsak til at en større andel av de som hadde vært utsatt for den alvorlige volden enn av de som hadde blitt voldtatt hadde tatt kontakt med politi eller søkt behandling rett etter hendelsen, kan være at en atskillig større andel av de voldsutsatte enn av de voldtatte oppga at de hadde blitt fysisk skadet. Mens dette var tilfelle for mer enn halvparten av de voldsutsatte av begge kjønn, var det under en fjerdedel av de voldtatte kvinnene og nesten ingen av de voldtatte mennene som oppga at de hadde

blitt fysisk skadet. Kanskje er det også mer skam og stigma knyttet til seksuelle overgrep enn til fysisk vold.

At så mye av volden og de seksuelle overgrepene, også av de mest alvorlige, verken anmeldes eller fører til kontakt med helsevesenet, reiser spørsmål både om hvorfor det er slik og om hvilke konsekvenser det har, både for de utsatte og for samfunnet forøvrig.

Dette er spørsmål som våre data ikke kan gi noe utfyllende svar på. I og med at over halvparten av de som ikke anmeldte saken til politiet har oppgitt andre grunner til ikke å melde, både i voldtekts- og voldssakene, vet vi ikke hvorfor de valgte dette. For de som oppga en grunn ser vi likevel en markant forskjell på de begrunnelsene som ble gitt i voldtektssakene og i sakene med alvorlig fysisk vold. Mens kvinnene i voldtektssakene i stor grad oppga grunner som rettet seg mot hva de trodde ville være effekten, eller den manglende effekten, av en anmeldelse, var det i større grad forhold knyttet til selve voldshandlingen, både alvorlighetsgrad og at det primært var en familiesak, som var begrunnelsen for ikke å anmelde volden.

I og med at den enkelte kan ha vært utsatt for flere overgrep, både i form av voldtekter og fysisk vold over tid og fra ulike utøvere, har vi ikke muligheter til å se om det er forskjeller i tilbøyeligheten til å anmelde voldtekter og vold fra fremmede, kontra overgrep fra partnere og andre nærstående. Av samme grunn kan vi heller ikke si om det har vært endringer over tid.

Vi kan heller ikke si så mye om konsekvensene for den enkelte av at sakene ikke har vært anmeldt eller ført til kontakt med helsevesenet. Vi vet ikke noe hvordan de som ikke har anmeldt eller søkt behandling har taklet det de har opplevd og om de har hatt behov for behandling og videre oppfølging. Ut fra hva de voldtekts- og voldsutsatte selv opplyser ser det imidlertid ut til at en stor andel av dem opplever at saken ikke får noen videre oppfølging fra politiets side i form av at saken blir etterforsket. Bare litt over halvparten av de voldtatte kvinnene som oppga at politiet hadde kjennskap til saken, svarte at saken hadde blitt etterforsket. For de kvinnene som hadde vært utsatt for alvorlig vold etter 18 år var andelen enda mindre, under halvparten mente saken hadde blitt etterforsket. For mennene var antallet saker som var kjent av politiet svært lavt, bare fem saker, og de fleste av disse ble etterforsket, men i de alvorlige voldssakene var andelen etterforskede saker omtrent som for kvinnene, rundt halvparten av de sakene som var kjent av politiet.

Dette ser ut til å være atskillig lavere andel etterforskede saker enn det som går frem av kriminalstatistikken. I 2011 ble det anmeldt i alt 1 075 voldtekter i landet som helhet, og samme år ble 850 voldtekter etterforsket. Nå er det riktignok slik at noen

av de etterforskede sakene ble kjent av politiet allerede i 2010, men samtidig ble antakeligvis etterforskning i noen av sakene som ble anmeldt i 2011 først igangsatt i 2012.

Forskjellen mellom de voldtekts- og voldsutsattes angivelse av hvor stor andel av sakene som ble etterforsket, og det som går frem av kriminalstatistikken, kan skyldes at det først er når det er svært synlige etterforskingsskritt at den utsatte opplever at saken etterforskes. Riksadvokaten har ved flere anledninger reist kritikk mot at politiet ikke prioriterer de seksuelle overgrepssakene høyt nok (se f.eks. brev fra Riksadvokaten 8. november 2013¹). Slik etterforskning på «lavgir» kan av den utsatte oppleves som at politiet ikke følger opp saken i det hele tatt. En relativt lav andel siktelsler og fellende dommer i de etterforskede sakene (i 2011 ble det tatt ut siktelsler i 224 saker og avsagt 97 fellende dommer i voldtektssaker), kan også ha medvirket til at de utsatte opplever at saken ikke er fulgt opp.

9.6 Vold, voldtekt og psykisk helse

Våre resultater viste en klar sammenheng mellom utsatthet for alvorlig vold og voldtekt og psykiske helseproblemer. Dette gjaldt både for kvinner og menn, både for fysisk vold og voldtekt, og både for utsatthet i barndom og i voksen alder. Dette er ikke et overraskende funn. En rekke studier fra andre land har dokumentert at seksuelle overgrep og vold er knyttet til økt risiko for psykiske helseproblemer. Dette gjelder alle typer overgrep og vold, og er funnet både i tverrsnittsstudier og i longitudinelle studier (Chen et al., 2010; Resnick et al., 1993; Uher et al., 2011). Norsk forskning har vist tilsvarende resultater (Thomas Haaland et al., 2005b; Hjemdal et al., 2012; Hjemmen et al., 2002; Mossige & Stefansen, 2007b).

Psykisk helse var i denne studien relatert til antallet volds- og overgrepstyper man hadde vært utsatt for. Mange tidligere studier har dokumentert lignende kumulative effekter av vold og overgrep (negative konsekvenser øker med antall voldshendelser og antallet ulike typer av vold personen har opplevd) (Danese et al., 2009; Kessler, 2000).

Dette er en tverrsnittsstudie (det vil si en studie med ett måletidspunkt), og det innebærer at vi ikke kan si noe sikkert om årsaksforhold. Det kan for eksempel være

¹ <http://www.riksadvokaten.no/filestore/Dokumenter/2013/Dokument.pdf>

at personer med psykiske helseproblemer har høyere risiko for å bli utsatt for vold og overgrep, eller at negative livshendelser huskes bedre når man har nedsatt stemningsleie. Imidlertid er tilsvarende resultater funnet også i prospektive studier (Uher et al., 2011). Det er derfor rimelig å anta at alvorlig vold og voldtekt har negative konsekvenser for folkehelsa.

Kvinner i denne studien var mer utsatt for voldtekt, andre seksuelle overgrep og alvorlig vold fra partner enn det menn var. Voldtekt er knyttet til en spesielt høy risiko for psykiske helseproblemer (Dahl, 1993). Kvinner hadde også en større totalbelastning av vold og overgrep. Siden høyere antall opplevde voldstyper var relatert til større grad av psykiske helseproblemer, er det sannsynlig at vold og seksuelle overgrep kan bidra til å forklare hvorfor kvinner har mer psykiske helseproblemer enn menn. Andre forskere har også fremsatt lignende fortolkninger (Andrews, Brewin, & Rose, 2003; Campbell, 2002).

Voldtekt under 18 år var assosiert med redusert psykisk helse både for menn og kvinner, og det var ingen indikasjon på at utsatte menn hadde mindre helseproblemer enn utsatte kvinner. Voldtekt er sannsynligvis et mindre folkehelseproblem for menn enn for kvinner fordi menn sjeldnere utsettes for voldtekt. Men for menn som utsettes kan hendelsen ha like negative helsekonsekvenser som for utsatte kvinner.

I denne studien har vi undersøkt noen aspekter ved psykisk helse, angst/depresjon og posttraumatiske reaksjoner. Begge disse aspektene ved psykisk helse viste klar sammenheng med utsatthet for alvorlig vold og voldtekt. Andre studier har vist at vold og overgrep også er knyttet til andre former for psykiske helseproblemer (Chen et al., 2010; Jewkes et al., 2002), suicidalitet (Dube et al., 2001), somatiske helseproblemer (Campbell, 2002), overvekt og tidlig død (Williamson, Thompson, Anda, Dietz, & Felitti, 2002) og medikamentbruk (Stene, Dyb, Tverdal, Jacobsen & Schei, 2012). Det er rimelig å anta at vold og overgrep påvirker et bredt spekter av livsområder relatert til psykisk og somatisk helse slik som funksjonsnivå, arbeidsevne, sosial støtte og livskvalitet.

Vi konkluderer med at alvorlig vold og alvorlige seksuelle overgrep forekommer relativt ofte i den norske befolkningen, og er klart assosiert med psykiske helseproblemer. Det er sannsynlig at vold og overgrep har betydning for folkehelsa. Mange forteller ikke andre ubedt om sine erfaringer. Det kan derfor være av stor betydning at helsepersonell både i primærhelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten rutinemessig kartlegger volds- og overgrepserfaringer for å sikre en god tilpasset behandling. Traumefokuset kognitiv atferdsterapi (TF-CBT) har vært utprøvd for norske forhold og gitt gode behandlingsresultater for barn i psykiatriske poliklinikker (Jensen et al., 2013). Nasjonal implementering av TF-CBT for barn er nå i gang i

Norge. Dette vil gi flere utdannede behandlere, slik at tilgjengeligheten på spesialisert traumebehandling vil øke for norske barn. Det finnes også andre spesialiserte behandlingsmetoder for traumerelaterte psykiske problemer (f.eks. EMDR).

I tillegg bør man vurdere hvordan man kan tilrettelegge helsetjenester slik at volds- og overgrepssatte gjør større bruk av dem. Utsatthet i barndom synes å være knyttet til en vesentlig forhøyet risiko for utsatthet også i voksen alder. En svært viktig langsiktig forebyggingsstrategi vil derfor være å identifisere og hjelpe barn utsatt for alvorlig vold eller alvorlige seksuelle overgrep så tidlig som mulig.

9.7 Vold og nære relasjoner

Denne studien inngår som del av Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner. Vi har valgt en strategi der vi først har undersøkt ulike former for vold og seksuelle overgrep, og deretter kartlagt hvilken relasjon den voldsutsatte har hatt til voldsutøver. Denne strategien har gitt nyansert informasjon om hvilke relasjoner vold og overgrep skjer i, for kvinner og menn. Det kan være at mange tenker på vold i nære relasjoner som kvinner som blir slått av sin partner i hjemmet, mens motpolen til dette representeres av menn som blir utsatt for blind vold av en fremmed på gaten. Vi har ønsket å utvide perspektivet på vold og relasjoner, og tror at de resultatene vi har presentert kan bidra til å nyansere slike forestillinger.

Når det for eksempel gjelder seksuell omgang før 13 år, kunne man kanskje tenkt seg at fedre/stefedre var en stor gruppe av overgripere. Dette stemte ikke med våre funn. Naboer og andre kjente voksne, samt familie/slekt annet enn foresatte, utgjorde de største gruppene av overgripere, selv i så lav alder. Dette gjaldt både gutter og jenter. Voldtekt før fylte 18 år forekom sjelden fra foreldre/foresatte. Her var venner, kjærester og andre kjente unge den største gruppen, sammen med naboer og andre kjente voksne. Ved andre former for seksuelle overgrep var de samme gruppene også viktige, men her var også ukjente ganske høyt representert. Forebyggingstiltak overfor seksuelle overgrep mot barn må altså rette seg mot flere arenaer. Det gjelder også overgrep overfor barn som ikke har nådd tenårene. Selv om noen seksuelle overgrep mot gutter ble begått av kvinner, var det for jenter nesten bare mannlige utøvere. Forebyggingstiltak rettet mot utøvere bør derfor konsentreres om menn.

Når det gjelder fysisk vold mot barn har vi konsentrert oss om vold fra foreldre/foresatte. Resultatene viser at både mor/kvinnelig foresatt og far/mannlig foresatt utøvde vold mot barn. Likevel var det flere fedre/mannlige foresatte som

utøvde vold mot barn, spesielt gjaldt dette den alvorlige volden. Disse resultatene er ikke så ulike Mossige og Stefansens (2007) funn, selv om de fant at mødre oftere enn fedre utøvde mindre alvorlig vold. Resultatene både fra denne studien og fra Mossige og Stefansen (2007) tyder på at forebyggingstiltak bør rette seg mot både mødre og fedre, men spesielt mot fedre når det gjelder alvorlig vold.

Alvorlig vold fra partner eller tidligere partner forekom mye oftere blant kvinner enn blant menn. Majoriteten av de som bekreftet alvorlig partnervold rapporterte også kontrollerende atferd fra partner. Resultatene viste imidlertid at alvorlig vold også forekom i mange andre relasjoner. For kvinner var ukjente og kunder/pasienter/klienter to viktige grupper av voldsutøvere i tillegg til partnere. For menn var ukjente og venner, bekjente, naboer og kollegaer de største gruppene. Det er viktig å være oppmerksom på at alvorlig vold som voksen forekom i et bredt spekter av relasjoner, både for kvinner og menn.

Et mindretall, om lag en femtedel av kvinnene som rapporterte voldtekt oppga ukjent overgriper, og enda færre, bare en sjettedel, oppga at det *bare* hadde vært ukjente utøver(e). Venner/bekjente/nabo/kollegaer og kjæreste/partner/tidligere partner var de største gruppene av overgripere, og nesten alle overgripere var menn.

Resultatene viser at alvorlig fysisk vold og alvorlige seksuelle overgrep foregår i mange ulike relasjoner med forskjellig grad av nærhet. Hva man skal betrakte som «nære» relasjoner er heller ikke åpenbart. Foreldre/foresatte representerer personer som barnet er avhengig av for sin trygghet og sine utviklingsmuligheter. Kjæreste, partnere og ekspartnere antar vi for de fleste vil utgjøre en følelsesmessig nærhet og ofte også en økonomisk avhengighet, i nåtid eller fortid. Venner kan stå en følelsesmessig nærmere enn slektninger. Naboer representerer en geografisk nærhet, og kollegaer kan utgjøre en tilstedeværelse i arbeidssituasjonen. Vold og overgrep i disse relasjonene kan få konsekvenser for opplevd trygghet i hjemmet, i nærmiljøet der man bor, på arbeidsplassen eller studiestedet, eller andre steder man beveger seg.

9.8 Vold og kjønn

Basert på tidligere studier forventet vi å finne store forskjeller i menns og kvinners volds- og overgrepserfaringer. Alle forekomsttall i denne studien er derfor presentert separat for kvinner og menn. Resultatene bekrefter at vold er et kjønnnet fenomen.

I det store og det hele finner vi kjønnsforskjeller som tilsvarer det som er beskrevet i tidligere litteratur (for eksempel Finkelhor, 2008a; Mossige og Stefansen, 2007). Kvinner er betraktelig mer enn menn utsatt for seksuelle overgrep, uansett alder, og

uansett hva slags seksuelt overgrep det er snakk om. Det er nesten utelukkende menn som er overgriper i seksuelle overgrep mot kvinner, mens en litt større andel kvinner deltar i seksuelle overgrep mot menn.

Som i andre studier finner også vi at flere menn enn kvinner har opplevd fysisk vold i voksen alder. I likhet Mossige og Stefansen (2007) fant vi ingen forskjell mellom gutter og jenter når det gjaldt alvorlig vold fra foresatte i barndommen. Menn og kvinner rapporterte omtrent like ofte mindre alvorlig partnervold, mens det i all hovedsak var kvinner som var utsatt for den alvorlige partnervolden. Som forventet ser vi at kvinner mer enn menn utsettes for vold og seksuelle overgrep i nære relasjoner, mens menn oftere utsettes for vold fra fremmede.

Det er kanskje overraskende i denne studien at like mange menn som kvinner rapporterte kontrollerende atferd fra partner. Vi er litt usikre på hvordan dette skal fortolkes. Kontrollerende atferd i parforhold har kanskje størst betydning når det opptrer i kombinasjon med alvorlig fysisk vold. Mange flere kvinner enn menn var utsatt for alvorlig partnervold. Men av de som svarte ja på alvorlig partnervold, var det like mange menn som kvinner som også rapporterte kontrollerende atferd.

En styrke ved denne studien er den grundige og detaljerte kartleggingen av volds- og overgrepserfaringer både i barndom og i voksen alder. Dette har gitt grunnlag for et nyansert bilde av kvinner og menns voldsbelastninger. I denne studien fant vi at den samlede voldsbelastningen for kvinner var vesentlig større enn for menn i betydningen antall volds-kategorier de hadde opplevd. Dette skyldes først og fremst at mange flere kvinner enn menn var utsatt for seksuelle overgrep og alvorlig vold fra partner.

10 Styrker og begrensninger ved studien

Siri Thoresen, Ole Kristian Hjemdal og Mia Cathrine Myhre

Dette er en tverrsnittstudie gjennomført i annet kvartal 2013. Det kan derfor ikke trekkes konklusjoner om årsakssammenhenger. Alle data er basert på selvrapporing. Deltakerne i studien er bedt om å svare på spørsmål om hendelser som kan ligge langt tilbake i tid, og det er sannsynlig at noen hendelser har blitt glemt. Manglende hukommelse for hendelser kan medføre underrapportering og dermed at vi har underestimert forekomst av vold og overgrep i befolkningen. Selvrapporing kan også påvirkes av andre forhold, slik som villighet til å besvare sensitive spørsmål og emosjonell tilstand på intervjuetidspunktet. Det er derfor alltid usikkerhet knyttet til selvrapporterte data, selv om det ikke finnes noen fullverdige alternative datakilder til selvrapporing for vold og overgrep.

Studien hadde en relativ lav svarprosent: 45,0 % av kvinner og 40,8 % av menn som man fikk tak i på telefon. Dersom frafallet fra studien er systematisk vil det påvirke estimerte prevalenser (forekomster). For å kompensere noe for dette, er alle forekomst-tall også vektet i forhold til kjønn, alder og bostedsfylke. Resultatene som er presentert i rapporten er uvektede, men det var bare små forskjeller mellom vektete og uvektede resultater (Se kapittel 4: Frafall). Denne studien har et systematisk frafall for noen grupper som vi var forberedt på forhånd, og som undersøkelsen ikke har hatt som mål å dekke opp for. Blant annet har undersøkelsen ikke tilrettelagt for å øke representasjonen av minoritetsgrupper. Vi har blant annet ikke tilrettelagt for at undersøkelsen kan besvares på annet enn norsk språk. Undersøkelsen er heller ikke designet for å undersøke for eksempel innsatte i fengsel eller personer som bor på institusjon. Vi tror egne undersøkelser må til for å rekruttere slike minoritetsgrupper. Resultater fra slike undersøkelser kan deretter sammenlignes med de estimerte prevalensene i denne studien.

Denne studien mangler data på utsatthet for fysisk vold fra andre enn foresatte i barndommen. Selv om vi har spurt om rus-relaterte seksuelle overgrep, har vi ikke informasjon om hvorvidt disse overgrepene innebar samleie, oralsex eller analsex, og denne mangelen kan ha bidratt til å underestimere forekomsten av voldtekt.

En styrke med denne studien er den omfattende kartleggingen av vold og seksuelle overgrep, som dekker både barndom og voksen alder, og som også kartlegger karakteristika ved hendelsene. Det er likevel ikke mulig å kartlegge alle aspekter ved vold og seksuelle overgrep i en studie. Vi har i denne undersøkelsen prioritert de alvorligste hendelsene. For å være så sikre som mulig på at vi ikke har inkludert bagatellmessige eller mindre alvorlige hendelser er spørsmålene i denne undersøkelsen ganske restriktive. Denne strategien medfører lav sannsynlighet for falske positive (at individer blir kategorisert som utsatt uten å være det) på bekostning av større sannsynlighet for falske negative. For eksempel er vi relativt sikre på at våre spørsmål om voldtekt er innenfor fenomenet voldtekt, men samtidig er det sannsynlig at en del hendelser som juridisk kan defineres som voldtekt ikke er fanget opp som voldtekt i undersøkelsen. Vi må derfor regne med at studien gir et konservativt estimat av voldtekt.

En annen styrke ved undersøkelsen er at vi har brukt en svært konkret og handlingsbeskrivende måte å spørre på. Dette er gjort for å redusere tvil hos respondenten om hvordan spørsmålene skal fortolkes, og øke vår sikkerhet i ettertid på hvilke fenomener som faktisk er rapportert. Når det gjelder voldtekt og seksuelle overgrep innebærer det for eksempel at vi har brukt ord som kan betraktes som tabuiserte, slik som « analsex » og « oralsex ». Det er enighet i fagfeltet om at det er viktig å spørre konkret om alle områder man forsker på, også når det gjelder tabuiserte og svært personlige temaer (Harned, 2004; Resnick et al., 1993). Flere studier har dokumentert at det å bruke ordet « voldtekt » i spørsmålet vil føre til mange falske negative (Harned, 2004; Thombs et al., 2006). Samtidig er det nå en rekke studier som viser at respondenter stort sett ikke har noe imot å svare på slike spørsmål, og at de fleste har en positiv opplevelse av å ha deltatt i slike studier (for eksempel Becker-Blease & Freyd, 2006; Newman & Kaloupek, 2004; Newman, Walker, & Gefland, 1999). Våre resultater støtter også dette. Over 90 % av våre respondenter var villige til å bli kontaktet igjen, og det var ikke noen vesentlig forskjell mellom personer som rapporterte voldtekt og de som ikke rapporterte voldtekt. I tillegg gjennomførte vi en pilotstudie med kognitiv testing av spørsmålsformuleringene både blant eksponerte og ueksponerte. Resultatene av den kognitive testingen tydet ikke på at spørsmålsformuleringene var oppfattet som problematiske verken av volds- eller overgrepssutsatte eller av de som ikke var utsatt.

Selv om en slik konkret og handlingsbeskrivende måte å spørre på har vært brukt i flere andre land tidligere (for eksempel i Kilpatrick's nasjonale studier i USA og i British Crime Victim Survey), har det ikke vært tradisjon for dette i Norge. Dette har bidratt til at det har tatt tid å få etablert et samarbeid med et datainnsamlingsbyrå om

gjennomføringen av studien. Ipsos MMI, som gjennomførte telefonintervjuingen, har hatt positiv erfaring med studien. NKVTS, som har stått faglig ansvarlige for studien, vil argumentere for at slike konkrete og handlingsbeskrivende måter å spørre på også blir brukt i fremtiden. Imidlertid vil det måtte påregnes at det for noen få kan vekkes ubehagelige minner, og et oppfølgingstilbud bør bygges inn i slike undersøkelser.

Valg av telefonintervju som metode var først og fremst begrunnet i undersøkelsens behov for et fleksibelt design som åpnet for en rekke oppfølgingsspørsmål for de som rapporterte eksponering. Ved bruk av slike oppfølgingsspørsmål har vi kunnet kartlegge relasjon til utøver, fysiske skader, bruk av helsetjenester, anmeldelser m.m. I tillegg gir telefonintervjuet mulighet til å sørge for at det gis oppfølging til de som måtte trenge det. Telefonintervju antas å ivareta sikkerheten for personer som lever i alvorlige mishandlingsforhold i større grad enn ved for eksempel bruk av spørreskjema om vold som en voldelig partner vil kunne se og reagere på.

11 Veien videre: Kunnskapsbehov

Siri Thoresen, Ole Kristian Hjemdal og Mia Cathrine Myhre

11.1 Forekomst av vold og seksuelle overgrep og endringer over tid

Resultatene fra denne studien indikerer at fysisk vold mot barn – særlig mindre alvorlig vold – har gått ned over tid, altså at vold rapporteres sjeldnere blant yngre sammenlignet med eldre deltakere. Tilsvarende endringer ble ikke observert for voldtekt av unge kvinner. Den beste måten å undersøke endringer i forekomst av vold og seksuelle overgrep over tid er å gjennomføre undersøkelser av fenomenene med jevne intervaller. Dette er også foreslått i «Et liv uten vold», Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014 – 2017. Slike undersøkelser bør ha nokså store utvalg dersom man ønsker å undersøke endringer i forekomst av relativt sjeldne fenomener. Hvis man ønsker å kartlegge siste års forekomst av relativt sjeldne fenomener, bør utvalgene økes ytterligere.

Forslag: Gjennomføre undersøkelse av forekomst av vold og overgrep i befolkningen med jevne mellomrom, for eksempel hvert femte år.

Når det gjelder vold og overgrep mot barn vil samfunnets kunnskap om fenomenene alltid ligge noen år på etterskudd så lenge de som deltar i undersøkelser er ungdommer og voksne. I den eneste representative studien vi har i Norge fram til i dag består utvalget av 18-19-åringene (Mossige & Stefansen, 2007b). I «Barndommen kommer ikke i reprise», Regjeringens strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn 2014 – 2017, understrekes behovet for å gjennomføre omfangsundersøkelser av vold og seksuelle overgrep mot barn og unge (Barne-, 2013). I flere andre land, blant annet i USA og i Sverige, har man undersøkt barn i yngre aldersgrupper (Finkelhor et al., 2009; Långberg et al., 2007). Disse undersøkelsene inkluderer barn ned til åtte år. Slike studier må tilpasses spesielt til aldersgruppene. Slike undersøkelser gir viktig informasjon om den dagsaktuelle situasjonen.

Forslag: Det bør vurderes om det bør gjennomføres undersøkelser av vold og overgrep av barn i lavere aldersgrupper i Norge.

11.2 Forekomst av vold og seksuelle overgrep i grupper som er vanskelige å nå og grupper som potensielt kan være særlig utsatt

Noen grupper av befolkningen er vanskelig å nå ut til ved bruk av telefonintervju eller spørreskjema. Dette gjelder for eksempel etniske minoriteter, som ofte er underrepresentert i befolkningsundersøkelser, og også var underrepresentert i denne undersøkelsen. Denne studien hadde derfor ikke mulighet til å undersøke eventuelle kulturelle forskjeller. Andre grupper som kan være vanskelig å nå med slike metoder og som potensielt kan være særlig utsatt for vold og seksuelle overgrep inkluderer for eksempel funksjonshemmede, institusjonsbeboere inkludert innsatte i fengsler, personer med alvorlige psykiske lidelser og rusbrukere. Dette gjelder også barn og unge i slike grupper, og barn av personer i slike grupper.

For å nå ut til disse gruppene bør man antagelig benytte andre metoder enn det som er brukt i denne studien. Spesielt tilrettelagte forskningsdesign tilpasset de gruppene man søker å nå kan være nødvendig. Forskningsprosjekter som når ut til slike grupper kan sammenligne sine resultater med resultatene fra denne befolkningsundersøkelsen, for å estimere eventuelle forskjeller mellom enkeltgrupper og befolkningen generelt.

Forslag: Gjennomføre studier av spesielt utsatte grupper og grupper som kan være vanskelig å nå ut til. Resultatene kan sammenlignes med denne undersøkelsen.

11.3 Hvordan forstå fenomenene?

Vi vet i dag en del om volds- og overgrepsutsatte som har benyttet helsetjenester, politi, rettsapparat, barnevern eller andre tjenester. Denne undersøkelsen tyder på at dette likevel utgjør en mindre gruppe av de utsatte. Intervjuundersøkelser kan belyse spesielle grupper av utsatte som det kan være særlig interesse for. Dette gjelder for eksempel personer som har vært utsatte for mange ulike typer vold og overgrep, menn utsatt for partnervold, personer som aldri tidligere har fortalt om vold- eller

overgrepshendelsene, m.m. I denne undersøkelsen ble alle deltakere spurt om de var villige til å bli kontaktet igjen, og de aller fleste svarte ja til det. Vi kan dermed trekke strategiske utvalg fra undersøkelsen, som kan kontaktes i fremtidige studier.

Forslag: Invitere utvalgte deltakere fra denne studien til videre undersøkelser med fokus på å øke vår forståelse av spesielle volds- og overgrepssfenomener.

11.4 Voldsutøvere

Det trengs mer kunnskap om karakteristika ved voldsutøvere, som denne studien ikke har kunnet belyse. Det har vært noe forskning på voldsutøvere og overgripere som har søkt behandling (Askeland, Evang, & Heir, 2011) og utøvere og overgripere som soner i fengsel (Bødal & Fridhov, 1994; Nøttestad, Bjørngaard, & Rasmussen, 2012). Vi vet imidlertid lite om hvor representative disse er for voldsutøvere som ikke er dømt og ikke søker behandling. Det finnes en tidligere norsk studie som fokuserer på menns egen forståelse av mishandling (Skjørten, 1994), men totalt har vi svært lite kunnskap om voldsutøvere utover kliniske grupper. Selv om vi vet en del om forekomsten av vold og overgrep, har vi ikke kunnskap om antallet utøvere/overgripere. I Sverige har man gjennom flere år undersøkt foreldres utøvelse av vold mot barn (Janson, 2001). Mangel på kunnskap om utbredelse av voldsutøvelse og karakteristika ved voldsutøvere hindrer effektiv forebygging.

Forslag: Det bør vurderes å gjennomføre forekomstundersøkelser av utøvelse av vold og overgrep, hvor man spesielt undersøker risikofaktorer og karakteristika ved utøvere og/eller voldssituasjoner. Unge menn og foreldre kan være viktige grupper å studere.

11.5 Konsekvenser av vold og seksuelle overgrep

Vold og overgrep har negative konsekvenser for psykisk helse. Flere tidligere studier har vist dette, og det bekreftes også i denne studien. Dette kan videre undersøkes i befolkningsstudier og i kliniske grupper, i tillegg bør man ha et bredere fokus på fysiske skader og somatiske helsefølger. I Norge, og i andre skandinaviske land, har man også unike muligheter til å koble intervjudata til registerdata, dersom informanten har samtykket til dette. Slike koblinger av intervjudata og registerdata kan gi informasjon om bruk av helsetjenester, bruk av medisiner, sykefravær og

arbeidsmarginalisering hos voldsutsatte sammenlignet med andre, og dette kan gi svært nyttig kunnskap om samfunnskostnader og individuelle helsekonsekvenser av vold og overgrep.

Forslag: Koble intervjudata til registerdata om bruk av helsetjenester, bruk av reseptbelagte medisiner, og arbeidsdeltakelse.

Betydningen av vold og overgrep for sosiale relasjoner har man i dag lite kunnskap om. Sosial støtte er en av de viktigste faktorene for god helseutvikling i etterkant av store belastninger (Brewin, Andrews, & Valentine, 2000). Våre resultater viser at vold og overgrep skjer på mange ulike sosiale arenaer. Vi har imidlertid lite kunnskap om hvordan sosial støtte kan styrke mestringen hos individer, og hvilke eventuelle negative virkninger volden og overgrepene kan få for sosial interaksjon på ulike arenaer. Skyld og skam er emosjoner som har sterke sosiale sider, og har vært observert som nokså utbredte reaksjoner knyttet til vold og overgrep. Forskning med fokus på samvirke mellom skyld, skam og sosial støtte i etterkant av volds- eller overgrepshendelser kan gi viktig informasjon om hvordan nettverk og motstandskraft kan styrkes hos utsatte, samt om i hvilke sosiale sammenhenger hendelsene oppstår.

Forslag: Igangsette studier med fokus på forholdet mellom utsatthet og sosial støtte.

Vår studie viser en sterk sammenheng mellom volds- og overgrepshendelser i barndom og i voksen alder. Spesielt gjaldt dette voldtekt. Flere studier fra andre land har vist lignende resultater. Det kan synes som om personer som utsettes for vold og overgrep i barndommen bærer med seg en risiko for videre utsatthet, uten at vi i dag helt forstår mekanismene som ligger til grunn for dette (Arata, 2000; Fergusson et al., 1997; Orcutt et al., 2005)). En prospektiv oppfølgingsstudie av utsatte og ikke-utsatte ungdommer vil kunne kartlegge hvilke mekanismer som kan være av betydning for hvordan det går videre med disse ungdommene i voksen alder.

Forslag: Trekke utvalg av utsatte og ikke-utsatte fra denne undersøkelsen, og følge personene over tid i den hensikt å kartlegge mekanismer for utsatthet for senere voldseksponering.

11.6 Kartlegging av udekkede behov.

Denne studien viser at volds- og overgrepsutsatte bruker akutte helsetjenester, politi og rettsapparat i liten grad. Dette gjelder også personer som har vært utsatt for det vi antar er alvorlige kriminelle handlinger. Det er ikke klart hva som er behovet til disse personene. Det er ikke sikkert at det er ønskelig at alle utsatte skal bruke slike

tjenester, men det er sannsynlig at det er noen udekkede behov hos et ukjent antall utsatte. Vi trenger mer kunnskap om hva som er behovet for hjelp og bistand hos personer som ikke oppsøker helsetjenester, politi og rettsapparat. Det er viktig å tilrettelegge hjelpen også med tanke på å forebygge alvorlige fysiske skader hos voldsutsatte (Vatnar & Bjørkly, 2013). I tillegg bør det kartlegges hvor slike tjenester helst bør plasseres, og hvordan slike tjenester kan tilrettelegges for å være attraktive og tilgjengelige for voldsutsatte.

Forslag: Undersøke udekkede behov hos volds- og overgrepsofsatte som ikke har benyttet helsetjenester, politi og andre tilbud. Undersøke hvordan slike tilbud best kan tilrettelegges for å bli attraktive for potensielle brukere.

Litteratur

- Andrews, B., Brewin, C. R., & Rose, S. (2003). Gender, social support, and PTSD in victims of violent crime. *Journal of Traumatic Stress, 16*(4), 421-427.
- Annerback, E. M., Lindell, C., Svedin, C. G., & Gustafsson, P. A. (2007). Severe child abuse: a study of cases reported to the police. *Acta Paediatrica, 96*(12), 1760-1764. doi: 10.1111/j.1651-2227.2007.00519.x
- Annerback, E. M., Sahlqvist, L., Svedin, C. G., Wingren, G., & Gustafsson, P. A. (2012). Child physical abuse and concurrence of other types of child abuse in Sweden - Associations with health and risk behaviors. *Child Abuse Negl, 36*(7-8), 585-595. doi: 10.1016/j.chiabu.2012.05.006
- Annerback, E. M., Wingren, G., Svedin, C. G., & Gustafsson, P. A. (2010). Prevalence and characteristics of child physical abuse in Sweden - findings from a population-based youth survey. *Acta Paediatr, 99*(8), 1229-1236. doi: APA1792 [pii]
10.1111/j.1651-2227.2010.01792.x
- Annerbäck, E. M., Wingren, G., Svedin, C. G., & Gustafsson, P. (2010). Prevalence and characteristics of child physical abuse in Sweden – Findings from a population-based youth survey. *Acta Paediatrica, 99*(8), 1229-1236.
- Arata, C. M. (2000). From child victim to adult victim: A model for predicting sexual revictimization. *Child Maltreatment, 5*(1), 28-38.
- Bachman, R., & Paternoster, R. (1993). A Contemporary Look at the Effects of Rape Law Reform: How Far Have We Really Come? *The Journal of Criminal Law and Criminology (1973-), 84*(3), 554-574.
- Balvig, F., & Kyvsgaard, B. (2006). *Volden i Danmark 1995 og 2005*: Københavns Universitet.
- Balvig, F., Kyvsgaard, B., & Pedersen, A.-J. B. (2013). Udsathed for vold og andre former for kriminalitet. Offerundersøgelserne 1995-96 og 2005-12. København: Københavns Universitet * Justitsministeriet, Det Kriminalpræventive Råd * Rigspolitiet.
- Barne-, l.-o. i. (2013). *Bardommen kommer ikke i reprise. Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og unge 2014 - 2017*. Oslo: Barne-, likstillings- og inkluderingsdepartementet.
- Becker-Blease, K. A., & Freyd, J. J. (2006). Research participants telling the truth about their lives: The ethics of asking and not asking about abuse. *American Psychologist, 61*(3), 218.
- Bowlby, J. (1979). *The Making and Breaking of Affectional Bonds*: Tavistock Publications Limited.
- Brewin, C. R., Andrews, B., & Valentine, J. D. (2000). Meta-analysis of risk factors for posttraumatic stress disorder in trauma-exposed adults. *Journal of consulting and clinical psychology, 68*(5), 748.

- Campbell, J. C. (2002). Health consequences of intimate partner violence. *The Lancet*, 359, 1331-1336.
- Caspi, A., Sugden, K., Moffitt, T. E., Taylor, A., Craig, I. W., Harrington, H., . . . Braithwaite, A. (2003). Influence of life stress on depression: moderation by a polymorphism in the 5-HTT gene. *Science Signaling*, 301(5631), 386.
- Chaplin, R., Flatley, J., & Smith, K. (Eds.). (2011). *Crime in England and Wales 2010/11. Findings from the British Crime Survey and police recorded crime (2nd Edition)*: Home Office.
- Chapman, D. P., Whitfield, C. L., Felitti, V. J., Dube, S. R., Edwards, V. J., & Anda, R. F. (2004). Adverse childhood experiences and the risk of depressive disorders in adulthood. *Journal of Affective Disorders*, 82(2), 217-225.
- Chen, L. P., Murad, M. H., Paras, M. L., Colbenson, K. M., Sattler, A. L., Goranson, E. N., . . . Prokop, L. J. (2010). *Sexual abuse and lifetime diagnosis of psychiatric disorders: systematic review and meta-analysis*. Paper presented at the Mayo Clinic Proceedings.
- Classen, C. C., Palesh, O. G., & Aggarwal, R. (2005). Sexual Revictimization A Review of the Empirical Literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 6(2), 103-129.
- Dahl, S. (1989). Acute response to rape-a PTSD variant. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 80, 56-62.
- Dahl, S. (1993). *Rape - a hazard to health*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Danese, A., Moffitt, T. E., Harrington, H., Milne, B. J., Polanczyk, G., Pariante, C. M., . . . Caspi, A. (2009). Adverse childhood experiences and adult risk factors for age-related disease: depression, inflammation, and clustering of metabolic risk markers. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 163(12), 1135.
- Darves-Bornoz, J. M., Alonso, J., de Girolamo, G., Graaf, R. d., Haro, J. M., Kovess-Masfety, V., . . . Vilagut, G. (2008). Main traumatic events in Europe: PTSD in the European study of the epidemiology of mental disorders survey. *Journal of Traumatic Stress*, 21(5), 455-462.
- de Vries, G.-J., & Olf, M. (2009). The Lifetime Prevalence of Traumatic Events and Posttraumatic Stress Disorder in the Netherlands. *Journal of Traumatic Stress*, 22(4), 259 - 267. doi: 10.1002/jts.20429
- Derogatis, L. R., Lipman, R. S., Rickels, K., Uhlenhuth, E. H., & Covi, L. (1974). The Hopkins Symptom Checklist (HSCL): A self-report symptom inventory. *Behavioral Science*, 19(1), 1-15.
- Dijk, J. v., Kesteren, J. v., & Smit, P. (2007). *Criminal Victimization in an International Perspective. Key findings from the 2004 - 2005 ICVS and EU ICS*: Boom Juridische uitgevers.
- Dube, S. R., Anda, R. F., Felitti, V. J., Chapman, D. P., Williamson, D. F., & Giles, W. H. (2001). Childhood abuse, household dysfunction, and the risk of attempted suicide throughout the life span. *JAMA: the journal of the American Medical Association*, 286(24), 3089-3096.
- Dubowitz, H., & Bennett, S. (2007). Physical abuse and neglect of children. *Lancet*, 369(9576), 1891-1899.

- Ehrensaft, M. K., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2006). Is domestic violence followed by an increased risk of psychiatric disorders among women but not among men? A longitudinal cohort study. *American Journal of Psychiatry*, 165(5), 885-892.
- Elklit, A., Armour, C., Lasgaard, M., Andersen, T. E., & Christoffersen, M. N. (2013). The prevalence of four types of childhood maltreatment in Denmark. *Child abuse & neglect*(9), 149-156.
- Elklit, D. (1993). *Offer for vold. En psykologisk analyse af sagesløse voldsofres situasjon, opplevelser og etterreaksjoner*. Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Fergusson, D. M., Horwood, L. J., & Lynskey, M. T. (1997). Childhood sexual abuse, adolescent sexual behaviors and sexual revictimization. *Child abuse & neglect*, 21(8), 789-803.
- Finkelhor, D. (2008a). *Childhood victimization, Violence, Crime and Abuse in the Lives of Young People*. New York: Oxford University Press
- Finkelhor, D. (2008b). *Childhood Victimization: Violence, Crime, and Abuse in the Lives of Young People*: Oxford University Press.
- Finkelhor, D., Turner, H., Ormrod, R., & Hamby, S. L. (2009). Violence, abuse, and crime exposure in a national sample of children and youth. *Pediatrics*, 124(5), 1411-1423. doi: 10.1542/peds.2009-0467
- Finkelhor, D., Turner, H. A., Shattuck, A., & Hamby, S. L. (2013). Violence, crime, and abuse exposure in a national sample of children and youth: an update. *JAMA Pediatr*, 167(7), 614-621. doi: 10.1001/jamapediatrics.2013.42
- Färdeman, E., Hvitfeldt, T., & Irlander, Å. (2013). NTU 2012 -Om utsatthet, trygghet och förtroende *Rapport* (Vol. 2013:1): BRÅ.
- Garcia-Moreno, C., Pallitto, C., Devries, K., Stöckl, H., Watts, C., & Abrahams, N. (2013). Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. Geneva: WHO.
- Gilbert, R., Widom, C. S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., & Janson, S. (2009). Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *Lancet*, 373(9657), 68-81.
- Goodman, L. A., Corcoran, C., Turner, K., Yuan, N., & Green, B. L. (1998). Assessing traumatic event exposure: General issues and preliminary findings for the Stressful Life Events Screening Questionnaire. *Journal of Traumatic Stress*, 11(3), 521-542.
- Haaland, T., Clausen, S.-E., & Schei, B. (2005a). *Vold i parforhold-ulike perspektiver: resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*: Norsk institutt for by-og regionforskning.
- Haaland, T., Clausen, S.-E., & Schei, B. (2005b). *Vold i parforhold - ulike perspektiver: Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Haaland, T., Clausen, S.-E., & Schei, B. (Eds.). (2005). *Vold i parforhold - ulike perspektiver: Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Harned, M. S. (2004). Does it matter what you call it? The relationship between labeling unwanted sexual experiences and distress. *Journal of consulting and clinical psychology*, 72(6), 1090.

- Heiskanen, M., & Piispa, M. (1998). Faith, hope, battering. A Survey of men's violence against women in Finland. Helsinki: Statistics Finland and Council of Equality.
- Heiskanen, M., & Piispa, M. (2008). Violence against Women in Finland. Results from Two National
Victimisation Surveys. In K. Aromaa & M. Heiskanen (Eds.), *Victimisation Surveys in Comparative Perspective: Papers from the Stockholm Criminology Symposium 2007*. Stockholm: European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI).
- Herman, J. L. (1992). *Trauma and Recovery: From Domestic Abuse to Political Terror*: Basic Books.
- Hjemdal, O. K., Sogn, H., & Schau, L. (2012). Vold, negative livshendelser og helse (Vol. 1). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Hjemmen, A., Dalgard, O., & Graff-Iversen, S. (2002). Volden som rammer kvinner og volden som rammer menn-to ulike verdener. *With English summary*. *Norsk Epidemiologi*, 12, 275-280.
- Janson, S. (2001). Barn och misshandel - En rapport om kroppslig bestraffning och annan misshandel i Sverige vid slutet av 1900-talet *Rapport från Kommittén mot barnmisshandel*: Socialdepartementet
- Janson, S., Jernbro, C., & Långberg, B. (2011). Kroppslig bestraffning ock annan krankning av barn i Sverige [Corporal punishment and other humiliating behavior towards children in Sweden - a national study]: Stiftelsen Allmänna Barnhuset og Karlstad Universitet.
- Jensen, T. K., Holt, T., Ormhaug, S. M., Egeland, K., Granly, L., Hoaas, L. C., . . . Wentzel-Larsen, T. (2013). A randomized effectiveness study comparing trauma-focused cognitive behavioral therapy with therapy as usual for youth. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 1-14.
- Jewkes, R., Sen, P., & Garcia-Moreno, C. (2002). Chapter 6. Sexual violence. In E. G. Krug, L. L. Dahlberg & J. A. Mercy (Eds.), *World report on violence and health*: WHO.
- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence. Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2), 283-294.
- Johnson, M. P., & Leone, J. M. (2005). The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence: Findings from the national violence against women survey. *Journal of Family Issues*, 26(3), 322-349.
- Joseph, S. (1999). Social support and mental health following trauma. In W. Yule (Ed.), *Post-traumatic stress disorders: Concepts and therapy* New York: John Wiley.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2013a). *Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017*. Oslo: Retrieved from http://www.regjeringen.no/pages/38428833/Hplan-2014-2017_Et-liv-uten-vold.pdf.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2013b). *St.meld. 15 (2012-2013) Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Det handler om å leve*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Justis- og politidepartementet. (2007). *Vendepunkt. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011*. [Oslo]: Justis- og politidepartementet.

- Justis-og-politidepartementet. (2008). *Vendepunkt: Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008 - 2011*. Justis-og-politidepartementet Retrieved from <http://www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Handlingsplaner/Vendepunkt.pdf>
- Kamphuis, J. H., & Emmelkamp, P. M. (2005). 20 years of research into violence and trauma: Past and future developments. *Journal of Interpersonal Violence, 20*(2), 167-174.
- Kendall-Tackett, K. (2005). Exciting discoveries on the health effects of family violence: where we are, where we need to go. *Journal of Interpersonal Violence, 20*(2), 251-257.
- Kessler, R. C. (2000). Posttraumatic stress disorder: The burden to the individual and to society. *Journal of Clinical Psychiatry, 61*, 4-14.
- Kessler, R. C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M., & Nelson, C. B. (1995). Posttraumatic stress disorder in the National Comorbidity Survey. *Archives of general psychiatry, 52*(12), 1048.
- Kilpatrick, D. G., Edmunds, C. N., & Seymour, A. K. (1992). Rape in America: A report to the nation: Arlington, VA: National Victim Center.
- Kilpatrick, D. G., Ruggiero, K. J., Acierno, R., Saunders, B. E., Resnick, H. S., & Best, C. L. (2003). Violence and risk of PTSD, major depression, substance abuse/dependence, and comorbidity: results from the National Survey of Adolescents. *Journal of consulting and clinical psychology, 71*(4), 692.
- Kilpatrick, D. G., & Saunders, B. E. (1997). Prevalence and consequences of child victimization: Results from the national survey of adolescents, final report. *Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs*.
- Kruse, A., Strandmoen, J. F., & Skjørten, K. (2013). Menn som har begått voldtekt - en kunnskapsstatus. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Lang, A. J., & Stein, M. B. (2005). An abbreviated PTSD checklist for use as a screening instrument in primary care. *Behaviour research and therapy, 43*(5), 585-594.
- Larsen, C. J., & Pedersen, W. (2005). Bytte, kjærlighet, overgrep - Seksualitet blant ungdom i randsonen: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Lawyer, S., Ruggiero, K., Resnick, H., Kilpatrick, D., & Saunders, B. (2006). Mental health correlates of the victim-perpetrator relationship among interpersonally victimized adolescents. *Journal of Interpersonal Violence, 21*(10), 1333-1353.
- Lawyer, S. R., Ruggiero, K. J., Resnick, H. S., Kilpatrick, D. G., & Saunders, B. E. (2006). Mental health correlates of the victim-perpetrator relationship among interpersonally victimized adolescents. *Journal of interpersonal violence, 21*(10), 1333-1353.
- Långberg, B., Bodil, S., & Janson, S. (2007). Våld mot barn 2006 - 2007 [Violence against children 2006 - 2007]. Stockholm: Allmänna Barnhuset and Karlstad University.
- May-Chahal, C., & Cawson, P. (2005). Measuring child maltreatment in the United Kingdom: A study of the prevalence of child abuse and neglect. *Child abuse & neglect, 29*(9), 969-984.

- Mossige, S., & Stefansen, K. (2007a). Vold og overgrep mot barn og unge - En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole (Vol. 20). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst og aldring (NOVA).
- Mossige, S., & Stefansen, K. (2007b). *Vold og overgrep mot barn og unge: En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Myhre, M. C., Dyb, G. A., Wentzel-Larsen, T., Groggaard, J. B., & Thoresen, S. (2013). Maternal childhood abuse predicts externalizing behaviour in toddlers: A prospective cohort study. *Scand J Public Health*. doi: 10.1177/1403494813510983
- Narud, K., Friestad, C., & Dahl, A. A. (2013). Stalking experiences and associated factors - A controlled population-based study from Norway.
- Nerøien, A. I., & Schei, B. (2008). Partner violence and health: Results from the first national study on violence against women in Norway. *Scandinavian Journal of Public Health*, 36(2), 161-168. doi: 10.1177/1403494807085188
- Newman, E., & Kaloupek, D. G. (2004). The risks and benefits of participating in trauma-focused research studies. *Journal of Traumatic Stress*, 17(5), 383-394.
- Newman, E., Risch, E., & Kassam-Adams, N. (2006). Ethical issues in trauma-related research: A review. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, 1(3), 29-46.
- Newman, E., Walker, E. A., & Gefland, A. (1999). Assessing the ethical costs and benefits of trauma-focused research. *General Hospital Psychiatry*, 21(3), 187-196.
- Noll, J. G., Horowitz, L. A., Bonanno, G. A., Trickett, P. K., & Putnam, F. W. (2003). Revictimization and Self-Harm in Females Who Experienced Childhood Sexual Abuse Results from a Prospective Study. *Journal of interpersonal violence*, 18(12), 1452-1471.
- NOU. (2008). *2008:4 Fra ord til handling*. Oslo.
- Orcutt, H. K., Cooper, M. L., & Garcia, M. (2005). Use of sexual intercourse to reduce negative affect as a prospective mediator of sexual revictimization. *Journal of Traumatic Stress*, 18(6), 729-739.
- Pape, H., & Stefansen, K. (2004a). Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Pape, H., & Stefansen, K. (2004b). Vold og krenkelser i parforhold. In H. Pape & K. Stefansen (Eds.), *Den skjulte volden. Om Oslo-befolkningens utsatthet for vold, trusler og seksuelle overgrep (i trykk)*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Pape, H., & Stefansen, K. (Eds.). (2004). *Den skjulte volden?: En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- politidepartementet, J.-o. (2007). *Vendepunkt. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011*. [Oslo]: Justis- og politidepartementet.
- Resnick, H. S., Kilpatrick, D. G., Dansky, B. S., Saunders, B. E., & Best, C. L. (1993). Prevalence of civilian trauma and posttraumatic stress disorder in a

- representative national sample of women. *Journal of consulting and clinical psychology*, 61(6), 984.
- Saunders, B. E., Kilpatrick, D. G., Hanson, R. F., Resnick, H. S., & Walker, M. E. (1999). Prevalence, case characteristics, and long-term psychological correlates of child rape among women: A national survey. *Child Maltreatment*, 4(3), 187-200.
- Selin, K. H. (2009). Våld mot kvinnor och män i nära relationer. Våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Sirles, E. A., Smith, J. A., & Kusama, H. (1988). Psychiatric status of intrafamilial child sexual abuse victims. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 28, 225-229.
- Solberg, Ø., Dale, M. T. G., Holmstrøm, H., Eskedal, L. T., Landolt, M. A., & Vollrath, M. E. (2011). Long-term symptoms of depression and anxiety in mothers of infants with congenital heart defects. *Journal of pediatric psychology*, 36(2), 179-187.
- SSB. (2010). Arbeidsmiljø, levekårsundersøkelsen 2009.
- Stefansen, K. (2007). Vold og overgrep mot barn og unge. *En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. [Violence and sexual abuse against children and young people in Norway: A questionnaire study among students in their last year of secondary school]. In S. Mossige & K. Stefansen (Eds.), *NOVA Rapport* (Vol. 20/07, pp. s. 48-75). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring NOVA.
- Stefansen, K., & Smette, I. (2006). Det var ikke en voldtekt, mer et overgrep...kvinner fortolkning av seksuelle overgrepserfaringer. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(1), 33-56.
- Stein, M. B., & Barrett-Connor, E. (2000). Sexual assault and physical health: Findings from a population-based study of older adults. *Psychosomatic Medicine*, 62(6), 838-843.
- Steine, I. M., Milde, A. M., Bjorvatn, B., Grønli, J., Nordhus, I. H., Mrdalj, J., & Pallesen, S. (2012). Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsutvalg i Norge. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 49, 950-957.
- Stene, R. J. (2003). Vold og trusler i 20 år: Samfunnsspeilet.
- Stene, R. J. (2005). Levekårsundersøkelsene 1997-2004: I familiefasens vold. *Samfunnsspeilet*, 6, 37-45.
- Stene, R. J. (2007). Ung, utsatt og tatt - men eldre enn før. *Samfunnsspeilet*(5-6), 87-100.
- Stern, D. (1985). *The Interpersonal World of the Infant*: Basic Books.
- Straus, M. A., & Gelles, R. (1986). Societal Change and Change in Family Violence from 1975 to 1985 As Revealed by Two National Surveys. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 465-479.
- Straus, M. A., Hamby, S. L., Boney-McCoy, S., & Sugarman, D. B. (1996). The Revised Conflict Tactics Scales (CTS2). Development and Preliminary Psychometric Data. *Journal of Family Issues*, 17(3), 283-316.
- Thombs, B. D., Bernstein, D. P., Ziegelstein, R. C., Scher, C. D., Forde, D. R., Walker, E. A., & Stein, M. B. (2006). An evaluation of screening questions for childhood

- abuse in 2 community samples: implications for clinical practice. *Archives of internal medicine*, 166(18), 2020.
- Tjaden, P. G., & Thoennes, N. (1998). *Prevalence, incidence, and consequences of violence against women : findings from the National Violence Against Women Survey*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice.
- Tjaden, P. G., & Thoennes, N. (2000). Full report of the prevalence, incidence, and consequences of violence against women : findings from the National Violence Against Women Survey. Washington, D.C. : U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Insitute of Justice.
- Uher, R., Caspi, A., Houts, R., Sugden, K., Williams, B., Poulton, R., & Moffitt, T. E. (2011). Serotonin transporter gene moderates childhood maltreatment's effects on persistent but not single-episode depression: replications and implications for resolving inconsistent results. *Journal of Affective Disorders*, 135(1), 56-65.
- UN_Women. (2011). Violence agianst Women Prevalence Data: Surveys by Country. from http://www.endvawnow.org/uploads/browser/files/vaw_prevalence_matrix_15a_pril_2011.pdf
- Vatnar, S. K. B., & Bjørkly, S. (2013). Lethal Intimate Partner Violence: An Interactional Perspective on Women's Perceptions of Lethal Incidents. *Violence and Victims*, 28(5), 772-789.
- Weathers, F. W., Litz, B. T., Herman, D. S., Huska, J. A., & Keane, T. M. (1993). *The PTSD Checklist (PCL): Reliability, validity, and diagnostic utility*. Paper presented at the annual meeting of the international society for traumatic stress studies, San Antonio, TX.
- West, C. M., Williams, L. M., & Siegel, J. A. (2000). Adult sexual revictimization among Black women sexually abused in childhood: A prospective examination of serious consequences of abuse. *Child Maltreatment*, 5(1), 49-57.
- WHO. (2002a). World report of violence and health. Geneva: World Health Organization.
- WHO. (2002b). World Report on Violence and Health *Public Health Rep* (2003/01/21 ed., Vol. 117, pp. 479-480): World Health Organization.
- Williamson, D., Thompson, T. J., Anda, R., Dietz, W., & Felitti, V. (2002). Body weight and obesity in adults and self-reported abuse in childhood. *International journal of obesity*.
- Zinzow, H. M., Rheingold, A. A., Hawkins, A. O., Saunders, B. E., & Kilpatrick, D. G. (2009). Losing a loved one to homicide: prevalence and mental health correlates in a national sample of young adults. *J Trauma Stress*, 22(1), 20-27. doi: 10.1002/jts.20377
- Øverlien, C. (2010). Children Exposed to Domestic Violence Conclusions from the Literature and Challenges Ahead. *Journal of Social Work*, 10(1), 80-97.
- Øverlien, C. (2012). *Vold i hjemmet - barns strategier. [Domestic violence - Children's strategies]* Oslo: Universitetsforlaget.

Vedlegg 1:

Vektete og uvektede prevalenser, totalt og for kvinner og menn.

	Totalt		Kvinner		Menn	
	Uvektet	Vektet	Uvektet	Vektet	Uvektet	Vektet
Mindre alvorlig fysisk vold fra foresatte	30,2	30,3	27,7	27,1	33,0	33,4
Alvorlig vold fra foresatte	5,0	5,1	4,9	5,0	5,1	5,2
Psykologisk vold fra foresatte	13,4	12,8	15,4	14,6	11,2	11,0
Vitne til vold som barn	9,9	9,7	9,9	9,6	10,0	9,8
Seksuell kontakt før 13 år	7,1	7,1	10,2	10,7	3,5	3,6
Voldtekt før 18 år	2,9	2,8	4,7	4,6	0,9	0,9
Andre seksuelle overgrep før 18 år	8,9	8,5	12,3	12,0	5,0	5,0
Mindre alvorlig vold siste år	5,5	5,1	5,0	4,7	6,0	5,6
Alvorlig vold etter 18 år	32,7	32,8	22,5	21,7	44,5	44,1
Mindre alvorlig partnervold i løpet av livet	15,3	15,1	14,4	14,0	16,3	16,3
Alvorlig partnervold	5,8	5,5	9,2	9,1	1,9	1,9
Kontrollerende atferd fra partner	31,1	30,3	30,7	29,6	31,6	31,0
Voldtekt lifetime	5,6	5,1	9,4	9,0	1,1	1,1
Seksuelt overgrep i beruset tilstand	5,9	5,4	8,5	8,1	2,8	2,7
Beføling ved bruk av makt eller trusler om å skade	2,4	2,3	3,3	3,3	1,3	1,3
Presset til seksuelle handlinger	7,4	6,7	11,2	10,6	2,9	2,8
Andre seksuelle krenkelser/overgrep	8,3	7,9	11,8	11,4	4,2	4,3
Minst en av «Andre seksuelle overgrep»	17,7	16,6	25,4	24,4	8,8	8,7
Any stalking lifetime	36,4	34,9	41,7	39,6	30,3	30,1

Vedlegg 2: